

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Habsbursko-švédské diplomatické vztahy v období vlády
Karla XI. (1672 – 1697)**

Bc. Martin Bakeš

Diplomová práce

2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré prameny, literaturu a další zdroje informací, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury a jsou patřičně citovány. Jsem si vědom toho, že nedodržení pravidel citací je považováno za protiprávní jednání a je též důvodem k disciplinárnímu řízení.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce nebo bude poskytnuta licence o užití jinému objektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice

V Hradci Králové dne 2. 6. 2014

.....

Anotace

Předkládaná diplomová práce se svým obsahem primárně zaměřuje na habsbursko-švédské diplomatické vztahy v době panování Karla XI. (1672 – 1697). V této době navštívilo skandinávské království celkem pět předních aristokratů původem z Habsburské monarchie. Díky nepřebornému množství dochovaného archivního materiálu se nám nabízí ucelený pohled na jednotlivé diplomatické mise císařských vyslanců, které jsou jedinečné jak tehdeším historickým vývojem, tak charakterovými vlastnostmi daného šlechtického jedince.

Klíčová slova

dějiny diplomacie, evropské dějiny 1672 - 1697, Švédsko, císařští ambasadoři, Karel XI., Adolf Vratislav ze Šternberka, Antonín Jan z Nostic

Annotation

The presented diploma work deals with the relations between the Habsburg Monarchy and the Swedish Kingdom during the reign of Charles XI. (1672 – 1697). Five prominent aristocrats from the Habsburg Monarchy visited the Scandinavian kingdom in this period. We can reconstruct a comprehensive picture of particular diplomatic missions of imperial envoys thanks to an inexhaustible amount of archive materials. These missions were specific both by their historical development and by personality traits of single ambassadors.

Keywords

the history of diplomacy, European history 1672 - 1697, Sweden, Habsburg ambassadors, Charles XI., Adolf Vratislav of Sternberg, Antonín Jan of Nostic

Můj obrovský dík patří především dvěma lidem. Doc. Jiřímu Kubešovi za odborné připomínky a osobní příklad. V první řadě však Jitce, protože čas vynaložený na tuto práci měl náležet jí.

Obsah

I.	Úvod	5
II.	Švédsko v letech 1648 – 1660: upevňování velmocenského postavení?	11
III.	Švédské království za vlády Karla XI.: regentství a války (1660 – 1679)	16
IV.	Ve službách císaře: Adolf Vratislav ze Šternberka a jeho diplomatická mise ve Švédsku	25
V.	Karel XI. absolutistickým vládcem: nutné reformy, noví spojenci a vytoužený mír (1679 – 1685)	43
	V. 1. Diplomatická mise císařského vyslance Michala Václava Františka z Althannu v roce 1682: Švédsko a vytoužená aliance s císařem	55
	V. 2. Diplomatická mise císařského vyslance Františka Antonína Berky: konsolidace vzájemných vztahů a turecká otázka	61
VI.	Diplomatická služba Antonína Jana z Nostic: pět let u švédského královského dvora (1685 – 1690)	73
	VI. 1. První měsíce ve Stockholmu: problematické začátky?	73
	VI. 2. Vojenské úspěchy v Uhrách a cesta k devítileté válce	83
	VI. 3. Poslední měsíce ve Stockholmu: nedůstojný konec?	93
VII.	Poslední léta života Karla XI. a mise Františka Otakara ze Starhembergu	107
VIII.	Závěr	118
IX.	Literatura a prameny	125
X.	Seznam vyobrazení	140
XI.	Obrazové přílohy	141
	Summary	148

I. Úvod

Po roce 1989 si historik Dušan Třeštík kladl otázku, jakým způsobem tvořit dějiny v období rozšiřující se integrace dosud politicky rozdělené Evropy. Jedno z řešení, které nabídl ve své sbírce esejů, se zdá být obzvláště příhodné pro odborníky zabývající se středověkými a raně novověkými dějinami. Historik by měl psát svoje práce podle konceptu tzv. transnárodních dějin, jenž osloví kromě českého čtenáře i obyvatele geograficky si vzdálených území evropského kontinentu.¹

Téma dějin diplomacie se proto zdá být pro toto paradigma velice příhodné. V nedávné době se touto problematikou začala více zabývat politologie. Především vědecká činnost Zdeňka Veselého přinesla první odborně koncipované a přehledové publikace, v nichž autor především zprostředkoval podněty velice bohaté literatury anglosaského světa.² Česká historiografie za úspěchy politologie poněkud zaspala. Výsledky drobného rozsahu poprvé přinesli odborníci, zabývající se dějinami politických elit. Mezi prvními můžeme jmenovat Jaroslava Pánka, jenž se věnoval habsbursko-polským diplomatickým vztahům na příkladu pánů z Rožmberka v posledních dvou dekadách 16. století.³ O několik let později navázal nepřímo na odkaz svého učitele Petr Maťa, který ve své práci teoreticky rozpracoval diplomatické aktivity u několika předních českých šlechtických rodů.⁴ Krátký seznam česky psané literatury k danému tématu doplňují výsledky badatelských aktivit Jiřího Hrbka a Jiřího Kubeše. Především první ze jmenovaných autorů demonstroval v nedávné době na příkladu hraběcího rodu Valdštejnů některé fenomény raně novověké diplomacie a navrhl tak jednu z možností, jak uchopit studium této problematiky.⁵

¹ Dušan TŘEŠTÍK, *Mysliťi dějiny*, Praha – Litomyšl 1999, s. 12-27. V nedávné době se nad tímto problémem zamýšlela německá historiografie. Srov. Klaus PATEL, *Überlegungen zu einer transnationalen Geschichte*, Berlin 2004; Margit PERNAU, *Transnationale Geschichte. Grundkurs Neue Geschichte*, Göttingen 2012.

² Zdeněk VESELÝ, *Diplomacie (teorie – praxe – dějiny)*, Plzeň 2011; TÝŽ, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008; TÝŽ, *Dějiny mezinárodních vztahů*, Plzeň 2010.

³ Výsledky starších výzkumů Jaroslava Pánka v oblasti polsko-habsburských vztahů před rokem 1620 a především úlohy rožmberkého rodu při vzájemných diplomatických kontaktech představuje Jaroslav PÁNEK, *Czeska elita arystokratyczna XVI. wieku i jej stosunek do Polski na przykladzie „wicekróla“ Wilhelma z Rozemberka i biskupa Stanislawo Pawlowskiego*, in: Marcei KOSMAN (ed.), *Kultura polityczna w Polsce 5. Elity dawne i nowe*. Poznań : 2006, s. 63-78.

⁴ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 465-477.

⁵ Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640 – 1740*, Praha 2013, s. 526-592. Jiří Hrbek také shrnul ve své starší práci základní fenomény výkonu služby raně novověkého diplomata. Srov. TÝŽ, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: Jan ZDICHYNEC (ed.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234. Pro základní orientaci v zahraniční a tuzemské literatuře zabývající se raně novověkou diplomacií představuje TÝŽ, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného*

Chce-li se historik zabývat problémy raně novověké diplomacie, musí se dozajista ponořit do nezměrného množství cizojazyčné literatury. Prvořadé místo poté zaujmou anglicky, německy a francouzsky psaná díla. Pro základní orientaci musíme vyzdvihnout práci Klause Müllera o diplomatické praxi Habsburské monarchie v letech po uzavření vestfálského míru až po nástup Marie Terezie na trůn.⁶ S podobným zaměřením zůstává inspirativní také anglicky psaná monografie z pera Williama Jamese Roosena o fungování evropského diplomatického aparátu v době vlády Ludvíka XIV.⁷ Ve francouzské historiografii poté představují klasiku některé práce Luciena Bélyho, ve kterých autor zdůraznil opomíjený problém tzv. „spodního proudu evropské diplomacie“.⁸ Z mladší produkce patří mezi nejúspěšnější kniha německy píšícího švédského historika Heika Drosteho, jež popisuje systém evropské diplomacie Švédského království v 17. století.⁹

Pomyslnou osu předkládané práce ovšem netvoří pouze dějiny raně novověké diplomacie, ale i dějiny Švédska v druhé polovině 17. století. Poněkud smutným faktem je pro českou historiografii to, že ačkoliv bylo Švédsko jedním z evropských hegemonů 17. století a jeho řadoví obyvatelé, vojevůdci a panovníci se nemálo zapsali do našeho národního povědomí, dosud v české bibliografii nenalezneme ani odbornou přehledovou příručku o dějinách Švédského království. Posledním počinem v tomto směru zůstává překlad práce o dějinách Skandinávie z pera sovětského historika Aleksandra Sergejeviče Kana¹⁰ a stručná monografie Jiřího Štěpána.¹¹ Stejně jako při studiu raně novověké diplomacie, musí i zde badatel zaměřit do cizojazyčné produkce.¹² Obrovským přínosem a výhodou při studiu

novověku, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30. S tématem diplomacie se na mnoha místech vypořádal i Jiří Kubeš při analýze voleb císařů Římsko-německé říše. Viz J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009; TÝŽ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, *Český časopis historický* 111, 2013, č. 4, s. 805-841.

⁶ Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648 – 1740)*, Bonn 1976.

⁷ William J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge: Mass. 1976.

⁸ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV.*, Paris 1990; TÝŽ, *Les Relations internationales en Europe XVIIe-XVIIIe siècles*, Paris 2001.

⁹ Heiko DROSTE, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Berlin 2006. Ve spolupráci s dalšími historiky je pro studium habsbursko-švédských diplomatických vztahů stěžejní i další Drosteho práce. Viz Ivo ASMUS – Heiko DROSTE – Jens E. OLSEN (Hg.), *Gemeinsame bekannte. Schweden und Deutschland in der Frühen Neuzeit*, Münster 2003.

¹⁰ Alexandr Sergejevič KAN, *Dějiny skandinávských zemí*, Praha 1983.

¹¹ Jiří ŠTĚPÁN, *Švédsko. Stručná historie států*, Praha 2010.

¹² Z anglicky psané literatury patří mezi nejlepší přehledové práce dílo Roberta Nisbeta Baina. Viz R. N. BAIN, *Scandinavia. A political history of Denmark, Norway and Sweden from 1513 to 1900*, Cambridge 1905. Z nejnovější produkce, která se přímo věnuje švédským dějinám v 17. století, musíme vyzdvihnout práci Paula

švédské historie zůstává to, že velká část odborné literatury je překládána do světových jazyků, především pak do angličtiny a němčiny. Avšak je v tomto případě paradoxem, který je údajně způsobený dlouhodobým politickým kurzem současného Švédského království, že období švédského impéria, tzv. *Stormaktstiden* (1611 – 1721), patří v samotné švédské historiografii spíše k upozaděným epochám. Švédsko kvůli hegemoniální touze stát se pánem v Baltském moři (politika *dominium maris baltici*) zůstalo po smrti Karla XII. doslova na hranici své politické (podle interpretace 19. století *národní*) existence, což stále u některých odborníků způsobuje nezájem o studium tohoto tématu.¹³

Významné a odborně vysoce ceněné práce proto vznikly mimo jiné ve Velké Británii. Za všechny můžeme vyzdvihnout Michaela Robertse, jenž se proslavil svojí originální teorií vojenské revoluce (*Revolution in Military Affairs*), kterou rozpracoval v 50. letech 20. století na půdě univerzity v Belfastu. Roberts ve skutečnosti nebyl pouze vojenský historik, ale i přední specialista na švédské dějiny 16. – 18. století a svými výzkumy ovlivnil leckterého švédského historika.¹⁴ O generaci mladší než Roberts je profesor skandinávské historie a významný odborník na období *Stormaktstidenu* Anthony F. Upton. Jeho stěžejní dílo o životě a době Karla XI. musí být inspirující pro každého, kdo by se chtěl hlouběji zabývat falckou dynastií vládnoucí ve druhé polovině 17. století na švédském královském trůně.¹⁵

Douglase Lockharta. Srov. P. D. LOCKHART, *Sweden in the Seventeenth Century*, New York 2004. Jeden z nejzdařilejších sborníků je poté Göran RYSTAD (ed.), *Europe and Scandinavia: Aspect of the Process of Integration in the 17th Century*, Lund 1983. Z německy psaných historických prací nám neposkytují ucelený obraz švédských dějin v 17. století pouze výsledky vědecké činnosti již výše zmíněného Heika Drosteho, ale především Klause Zernacka. Viz K. ZERNACK, Schweden als europäische Grossmacht der Frühen Neuzeit, in: *Historische Zeitschrift* 232, 1981, s. 327-357; TÝŽ, *Studien zu den schwedisch-russischen Beziehungen in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts, Teil I. Die diplomatischen Beziehungen zwischen Schweden und Moskau von 1675 bis 1689*, Gießen 1958. Velice slušnou a inspirativní přehledovou příručku o švédských dějinách mají k dispozici také polští historikové. Viz Adam KERSTEN, *Historia Szwecji*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.

¹³ Tento přetrvávající a vládou podporovaný pacifismus se na přelomu 19. a 20. století přetavil nejen do paradigmatu historických prací, ale i do krásné literatury. U některých autorů, jako byl nositel Nobelovy ceny za literaturu Carl Gustaf Verver von Heidenstam, vidíme hrdost na veliké činy švédského národa, které však byly vybičovány švédskými moci chtivými vojevůdci a králi, když se ocitla vlast na okraji propasti. Srov. Alrik GUSTAFSON, *Dějiny švédské literatury, díl 1.*, Brno 1998, s. 232. O preferencích studia 17. století ve švédské historiografii více Jeremy MURRAY, The English-Language Military Historiography of Gustavus Adolphus in the Thirty Years' War, 1900-Present, in: *Western Illinois Historical Review* 5, 2013, s. 1-30; Wojciech KRAWCZUK, Some remarks on Swedish Historiography of the Northern War of 1655-1660, in: *Sarmatia Europaea* 2, 2011/2012, s. 87-91.

¹⁴ Michael ROBERTS, *The Swedish Imperial Experience 1560–1718*, London – New York – Melbourne 1979; TÝŽ, *Sweden's Age of Greatness 1632–1718*, London 1973; TÝŽ, *Sweden as a great power 1611–1697. Government : society : foreign : policy*, London 1968.

¹⁵ Anthony F. UPTON, *Charles XI. and Swedish Absolutism*, Cambridge 1998.

Studium švédských raně novověkých dějin je současníkům ulehčeno také díky monumentálním edičním pracím, vznikajícím v průběhu celého 19. století.¹⁶ Tyto edice archivních pramenů, v nichž má veliký podíl pro českého historika blízký německý jazyk, vytvořily stabilní základnu pro badatelskou práci nejen tuzemských, ale i zahraničních historiků. Pro studium habsbursko-švédských diplomatických vztahů je potom zásadní čtyřsvazková edice Andree Fryxella *Handlingar rörande Sveriges historia*.¹⁷ Fryxell ve 30. letech 19. století shromáždil na své studijní cestě ve Vídni množství archivního materiálu a edičně mimo jiné zpřístupnil většinu oficiálních relací císařských diplomatů od roku 1667, kdy do Stockholmu na delší dobu přijel jeden z prvních císařových zástupců Herman von Basserode. Poslední editované relace jsou poté z konce roku 1699 a vztahují se k misi císařského vyslance Františka Otakara ze Starhemburgu.

Od sekundární literatury se přes edice dostáváme k archivním pramenům. Pro habsbursko-švédské diplomatické vztahy v době vlády Karla XI. (1672 – 1697) představují základ šlechtické rodinné fondy hrabat ze Šternberka a z Nostic. V neinventarizovaném fondu Šternberk-Manderscheid, který je v současné době uložen v Archivu Národního muzea v Praze, se nachází nepřehledné množství písemného materiálu k diplomatické misi Adolfa Vratislava ze Šternberka (říjen 1673 – duben 1674) vyslaného ke dvoru Karla XI.¹⁸ Hrabě ze Šternberka si před svým odjezdem z Vídně také nechal jako úředník-perfekcionista pořídit téměř až nadbytečné množství opisů mnoha důležitých dokumentů či relací jiných vyslanců u předních evropských dvorů. Jeho puntičkářské oficiální relace s vytříbeným smyslem pro detail se na mnoha místech podobají deníku, ve kterém autor zevrubně popisuje průběh jednotlivých událostí. Ve své práci jsem se tedy snažil nechat vyniknout tento Šternberkův téměř až literární styl a záměrně rekonstruuji příběh jednotlivce a jeho osudů, při kterém za použití komparace jasně vysvítají některé charakteristické fenomény výkonu diplomatické služby na území skandinávského království. Kromě vyslaneckých relací představují základní pramen také císařské instrukce a reskripty. Tyto dokumenty vydávané říšskou kanceláří však jsou především odosobněné písemnosti vhodné pro studium základních dějinných faktů.

¹⁶ Opravdu monumentální ediční počin v současnosti zpřístupněný za pomoci digitalizace představují 40 svazkové *Handlingar rörande skandnaviens historia*, Stockholm 1816 – 1860. Konkrétně k vládě Karla XI. se poté vztahují 8 svazkové *Handlingar til konung Carl XI: tes historia*, Stockholm 1763 – 1767.

¹⁷ Andreas FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver samlade, 4 vols*, Stockholm 1836 – 1843.

¹⁸ K diplomatické misi do Stockholmu je zásadní karton č. 174, kde badatel nalezne ucelený archivní materiál o přibližném rozsahu přes 600 foliantů svázaný na konci Šternberkovy legace do knihy. Viz Archiv Národního muzea v Praze, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174.

Nicméně i tento archivní materiál historikovi nemálo naznačí specifika diplomatických povinností jednotlivých vyslanců.

Poněkud rozdílného charakteru jsou dokumenty uložené v rodinném archivu sokolovské větve rodu hrabat z Nostic. Jako by svým obsahem suplovaly to, co se nedochovalo ve fondu Šternberk-Manderscheid. Většina z nich vznikla během pětileté diplomatické mise Antonína Jana z Nostic (prosinec 1685 – říjen 1690).¹⁹ Oproti šternberskému fondu jsou zde nadstandardem některé účty či deníky odeslané a přijaté korespondence. Vzácností zůstává mimořádná celistvost veškerého písemného materiálu, což můžeme dokázat na základě záznamů v dochovaném deníku odeslané a přijaté korespondence.²⁰ Archiv sokolovské větve hrabat z Nostic je také unikátní v tom, že na začátku 18. století pojal část z fondu spřízněné hraběcí rodiny Berků, a proto se zde v současnosti nalézají důležité zlomky k misi hraběte Františka Antonína Berky, který byl delegován do Stockholmu před svým nevlastním bratrem Antonínem Janem z Nostic v průběhu roku 1684 (srpen – prosinec).²¹

Tyto nejdůležitější archivní zdroje poté doplňují další české šlechtické archivy knížat z Dietrichštejna²² a hrabat z Kounic²³, kde se nalézá ohromné množství osobní korespondence Ferdinanda z Dietrichštejna a Dominika Ondřeje z Kounic s císařskými vyslanci ve Švédsku. Nepřeberné množství navíc skýtá korespondence dalších předních politiků vídeňského dvora, která by v budoucnu mohla dokreslit diplomatické aktivity císařských diplomatů na území Skandinávského poloostrova. Za všechny jmenujme alespoň korespondenci Jana Adolfa I. ze Schwarzenbergu, Ferdinanda Augusta z Lobkovic nebo Gottlieba z Windischgrätzu. Opomíjet bychom také rozhodně neměli fond Staatenabteilungen-Schweden vídeňského Haus-, Hof-, und Stattsarchivu, kde je v současnosti uložena převážná část diplomatických relací a opisů instrukcí či nejpodstatnějších projektů. Tento fond, i s přispěním Fryxellovy edice, však

¹⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 91 H3, kart. 18, císařské instrukce a reskripty pro Antonína Jana z Nostic, císařského vyslance ve Švédsku (1685 – 1690). Vyslancovy relace jsou poté dochované v konceptech. Viz TAMTÉŽ, inv. č. 106 KK6, kart. 21, koncepty relací Antonína Jana z Nostic, vyslance ve Švédsku (1685 – 1690).

²⁰ TAMTÉŽ

²¹ TAMTÉŽ, inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, hlavní instrukce pro císařského vyslance Františka Antonína Berku z let 1681 – 1705.

²² Moravský zemský archiv v Brně, Rodinný archiv Dietrichštejnů, inv. č. 69, kart. 21, zprávy Antonína Jana z Nostic knížeti Ferdinandovi z Dietrichštejna z roku 1686; TAMTÉŽ, inv. č. 70, kart. 21, zprávy a korespondence císařského sekretáře Jana Baptisty de Lanciera Ferdinandu z Dietrichštejna (1682 – 1684).

²³ TAMTÉŽ, Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 2411, kart. 270, korespondence Dominika Ondřeje z Kounic s hrabětem Gotthardem Helfriedem Welzem (1700 – 1701); TAMTÉŽ, kart. 295, inv. č. 2840, dopisy císařského vyslance Františka Otakara ze Starhembergu hraběti Dominiku Ondřeji z Kounic z let 1695 – 1697.

zájemci o dané téma mnoho nového neposkytne. Na posledním místě je třeba zmínit některé badatelské cesty, které v průběhu doby vykonali někteří čeští historikové.²⁴ Především výzkumy ve stockholmském Riksarkivetu a zdejším objemném fondu Germanica nám dávají tušit možnosti zdejšího písemného materiálu, který by přinesl reflexi z druhé strany a ucelil tak naše znalosti o habsbursko-švédských a švédsko-habsburských diplomatických vztazích ve druhé polovině 17. století.

Jak již vyplývá z názvu této práce a z několika úvodních stránek, zaměřím svou pozornost především na vyslance císaře Leopolda I., kteří byli posláni do Švédska ke dvoru Karla XI. (1672 – 1697). V tomto období se vystřídalo u stockholmského dvora pět aristokratů s titulem vyslanec. Pokud zrovna nebyl císařský vyslanec ve švédském hlavním městě přítomen, vyřizoval nutné diplomatické styky rezident či sekretář s výrazně nižšími a okleštěnými pravomocemi.

Tato práce by měla doplnit nedostatečné znalosti o švédských dějinách, které se v 17. století s českými dějinami prolínají více než kdy předtím či potom. Obsah však nebude zaměřen pouze na švédské dějiny, ale především na kulturní dějiny diplomacie. Rád bych ukázal, nakolik byl švédský dvůr schopný poskytnout kvalitní zázemí předním evropským vyslancům a na jaké úrovni probíhalo vyjednávání mezi domácími a zahraničními politiky. Zaměřím se také na finanční náročnost diplomatického úřadu ve Švédsku a na problémy spojené s financováním ambasády. Nedílnou součástí vyslancových účtů tvořily dary, a proto bude další řešenou otázkou, jestli představovalo obdarování ve vysoké politice na prahu moderní doby stále symbol závazku.

Při výkonu diplomatické služby ve Švédském království se musel císařský vyslanec v mnoha ohledech vyrovnat s několika nevýhodami. Předně nemohl středoevropský aristokrat znát tuto zemi ze svých kavalírských cest, a proto na něho předem působila cizím a nehostinným dojmem. Mezi vídeňským a stockholmským dvorem bychom v této době nenalezli žádné klientelní sítě a ani výhody sňatkové politiky Habsburské monarchie v těchto oblastech nepřicházely v úvahu.²⁵ Na které osobnosti a frakce se císařský vyslanec u stockholmského dvora orientoval a nakolik se vůbec mohl začlenit do organismu cizího a často nepřátelského prostředí bude jedna z dalších klíčových otázek této práce.

²⁴ V nedávné době podnikl takovou cestu Petr Maťa, jenž ve své následné zprávě uvádí další české badatele, kteří jeli za podobným účelem do Švédska. Srov. Petr MAŤA, *Nové prameny k českým dějinám ve švédských knihovnách a archivech*, *Sborník archivních prací* 51, 2001, s. 275-297.

²⁵ Pavel MAREK, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. století a počátku 17. století*, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40-89.

II. Švédsko v letech 1648 – 1660: upevňování velmocenského postavení?

Na konci třicetileté války se stalo Švédsko jednou z nejvýznamnějších mocností tehdejší Evropy. Síla království se opírala především o výsledky jednání, jež byly zpečetěny vestfálským mírem. Signatáři smlouvy garantovali Švédsku zisk sekularizovaného brémského a verdenského biskupství, do kterého ovšem nebylo zahrnuto suverénní říšské město Brémy. Dalším významným ziskem se stalo Západní Pomořansko se svým nejdůležitějším a obchodně nejrozvinutějším přístavním městem Štětínem, jenž díky své strategické poloze v ústí řeky Odry vždy náležel k důležité obchodní spojnici mezi Ruskem, Polsko-litevskou unií a celým Baltem. Velice důležitý zisk také představovalo město Wismar se svým strategicky položeným přístavem. Švédsko si navíc udrželo svoji pověst námořní velmoci na severu Evropy, kterou opíralo především o silné loďstvo. Vedle největšího ostrova Gotlandu přinesl vestfálský mír i zisk několika dalších významných ostrovů, jako byly Rujana, Usedom a Wolin.²⁶

Konečný mír velké války připravil Švédsku řadu konfliktů na několika frontách, které měly v budoucnu vygradovat v otevřené boje. Problémy vycházely ze dvou příčin. Za první bylo Švédsko v následujícím období členem několika mocenských koalic a v rámci podmínek spojeneckých smluv se muselo řídit společnými zájmy. Za druhé tu byly rozpory, které vycházely z geografického rozdělení jednotlivých území.²⁷ Švédský král se především stal, díky územním ziskům v Říši, jedním z leníků císaře a od šedesátých let 17. století mohl mít oficiální zastoupení na říšském sněmu v Řezně. Tradičně se však švédská zahraniční politika orientovala na Francii, která již několik staletí byla jedním z úhlavních nepřátel císaře. Velikým konkurentem a protivníkem Švédska se stalo v druhé polovině 17. století Severní Nizozemí se svými obchodními zájmy na Baltu.

Do druhé skupiny patřily spory se sousedy. Ty nejožehavější byly s druhým královstvím ve Skandinávii, s Dánskem. Po generace na severu hegemonní a hrdé Dánské království se cítilo na konci třicetileté války značně potupené a snažilo se záměrně vyvolávat spory, které by podryly autoritu Švédska. Ani vestfálský mír dánsko-švédské vztahy

²⁶ Územní zisky a vzájemné vztahy všech sousedů Švédska definovala smlouva podepsaná ve městě Münsteru. Vztah k novým panstvím ve Svaté říši římské, které Švédské království získalo, je shrnut v člácích 8 a 10. Viz *Acta Pacis Westphalicæ. Deutsche Übersetzung des IPO von Konrad Müller*, Bern 1975, s. 27-33.

²⁷ Max BRAUBACH, *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*, Bonn 1969, s. 48-49.

neupravoval. Vzájemné soužití urovnávala smlouva podepsaná v roce 1645 v Brømsebro, jež stanovila pouze několikaleté příměří.²⁸ Hlavní třecí plochou mezi oběma státy se na téměř sto let stalo území holštýnsko-gottorpského vévodství. Vévoda, jehož statky se rozprostíraly převážně ve Šlesvicku, byl oficiálně leníkem dánského krále. V rámci sňatkové politiky provdali holštýnsko-gottorpští vévodové své dcery švédským králům, což z nich udělalo hlavní spojení vévodství. Skvělý politický tah se podařil vévodovi Frederiku III., který domluvil sňatek své dcery Hedviky Eleonory s Karlem Gustavem, o němž se proslýchalo, že by se mohl stát nástupcem své sestřenice Kristýny na švédském trůně. Když se potom skutečně Karel Gustav v roce 1654 chopil vlády a začal vládnout jako Karel v pořadí desátý, usedla spolu s ním na královský stolec právě Frederikova dcera Hedvika Eleonora. Prvořadá persona švédských dějin a oblíbenec mnohých historiků Karel X. však při přípravách míru s Dánskem v roce 1660 v Göteborgu zemřel. Hedvika Eleonora se stala na dvanáct let regentkou za svého nezletilého syna Karla. Ačkoliv byl sedmnáctiletý Karel v roce 1672 prohlášen za schopného samostatné vlády, podržela si Hedvika Eleonora ještě mnoho let zásadní vliv na rozhodování svého syna.²⁹

Dalším rivalem na severu se stala Polsko-litevská unie. Oba státy měly velice špatné vztahy, potom co Švédsko na konci 16. století za Gustava Vasy zahájilo svoji expanzivní politiku do baltských provincií a začalo tak výrazněji zasahovat do obchodních zájmů Polska. Situace se na několik let poněkud stabilizovala, když se v roce 1592 nechal švédský král Zikmund III. Vasa zvolit polským sejmem za krále. Nastaly několikaleté pokusy vytvořit mocnou personální unii mezi Švédskem a Polskem, která by se stala konkurenceschopnou německým, dánským a holandským lodím v Baltském moři. Jednání se definitivně rozpadla v roce 1599, kdy Zikmunda III. sesadil ze švédského trůnu jeho strýc Karel, který byl za podpory stavů korunován jako Karel IX. Tento převrat zavedl příčinu k mnohaletému otevřenému konfliktu mezi dvěma liniemi rodiny Vasovců. Rodová větev, která vládla v Polsku téměř jedno století, se po tři generace odmítala vzdát titulu švédských králů. Kdykoliv byl jeden z trůnů uvolněn, snažila se okamžitě druhá strana uplatňovat své požadavky. Právně se tento konflikt vyřešil až v roce 1660 olivským mírem, ve kterém se

²⁸ Władysław CZAPLIŃSKI – Karol GÓRKI, *Historia Danii*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965, s. 208.

²⁹ Švédský sněm, tzv. riksdag, který byl svolán v roce 1672, měl primárně vyřešit vztahy mezi Švédskem a Francií. Jednalo se o přímém zapojení do válečných akcí na straně Ludvíka XIV., jenž v tomto roce rozpoutal válku proti generálním stavům Spojených provincií. Při této příležitosti byl také mladý král povolán plnoletým. Neoblíbená regentská vláda sice oficiálně skončila, avšak postavení nejvyšších úředníků se ve skutečnosti příliš nezměnilo. Srov. A. F. UPTON, *Charles XI.*, s. 24.

poslední Vasovec na polském trůnu zavázal v budoucnu nepoužívat titulu krále Švédska.³⁰ V následujících letech však i nadále pokračovaly vyhrocené diplomatické vztahy plné intrikářství a vzájemných urážek.³¹

Švédské království si nemohlo být jisté ani svými državami na východní hranici s Ruskem. Právě v druhé polovině 17. století začala ruská říše s expanzí na západ, kde byli jejími nejmocnějšími soupeři Polsko a také Švédsko. Rusko začalo na severu dorážet na finské území, které bylo podle některých interpretací spojeno v personální unii se švédským královstvím již v hlubokém středověku, definitivně však až v roce 1581. Spory v těchto oblastech vygradovaly v roce 1703, kdy zde v ústí řeky Něvy založil Petr I. město, které nechal pojmenovat po sobě jako Petrohrad. Když sem Petr v roce 1712 natrvalo přesídlil z nevyhovující Moskvy, blížil se již nevyhnutelně konec švédské hegemonie na severu Evropy.³²

Švédsko jako velmoc se nemohlo vyhnout velkým válkám, které se rozhořely v průběhu druhé poloviny 17. století na evropském kontinentu. V roce 1654 se královna Kristýna zřekla svého práva na trůn a odešla za pomoci španělského vyslance do Věčného města.³³ Jako její nástupce byl vybrán bratranec Karel Gustav Falcko-Zweibrückenský, tělem i duší voják, který neváhal využít rozporů uvnitř Polsko-litevské unie, jež v těchto letech zápolila s kozáky pod vedením Bohdana Chmelnyckého. Generální útok byl zahájen z baltských provincií a švédské armády za podpory Braniborska táhly polským územím bez výraznějšího odporu. Celé polské dobrodružství však skončilo po dvou letech v roce 1657, kdy se s neúspěchem musel Karel X. stáhnout nazpět do švédských provincií, potom co Dánsko vyhlásilo Švédsku válku. Dánský král Frederik III. se snažil zvrátit nepříznivé výsledky vestfálského míru, avšak hrubě přecenil potenciál své pokladny. Karel X. bleskově

³⁰ Celá smlouva, která byla podepsaná na olivském předměstí města Gdaňsku, byla otištěna Martinem Meyerem ve věhlasném *Theatrum Europaeum* v roce 1693. Na třiceti stránkách je zde kompletně přepsána. Celý text je rozdělen na dvě poloviny. Vpravo se nachází latinský originál a vlevo německý přepis. Za Švédsko tehdy podepsali smlouvu Gabriel De la Gardie a Bengt Oxenstierna. Právě tito dva muži v pozdějších letech symbolizovali dva protikladné póly švédské zahraniční politiky. Viz Martin MEYER, *Theatrum Europaeum (1658-1660)*, Frankfurt am Main 1693, s. 172-202.

³¹ Diplomatické vztahy Polska a Švédska byly tradičně špatné. Stalo se pravidlem, že ačkoliv měly oba státy mezi sebou diplomatické zastoupení, neustále řešily nekončící vzájemné rozpory. Vážnější konflikt, v kterém se angažovalo hlavně Švédské království, vypukl v průběhu roku 1688. Jednalo se o svatbě čtvrtého syna Filipa Viléma Falcko-Neuburského Karla III. Filipa s tehdy čerstvě ovdovělou Ludvikou Karolínou Radziwiłłovou. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, Koncept relace Antonína Jana z Nostic z 13. / 23. 3. 1689 (Stockholm).

³² Orlando FIGES, *Natašin tanec. Kulturní historie Ruska*, Praha-Plzeň 2004, s. 32-33.

³³ Srov. Peter ENGLUND, *Nepřemožitelný. Historie první severní války*, Praha 2004, s. 117-120.

zaútočil na Dánsko z jihu a po několika měsících se již v Roskilde sjížděli delegáti obou stran k podepsání nejtvrďšího míru, jaký kdy muselo Dánsko ratifikovat. Avšak chuť Karla X. do dalších výbojů nebrala konce. Snažil se Dánské království definitivně rozložit a naplnit tak odvěký sen svých předků o nadvládu v baltském moři. Otázka „dominium maris Baltici“ byla katalyzátorem zahraniční politiky celé severní Evropy a Karel X. měl na konci padesátých let jedinečnou příležitost tuto vizi naplnit. Neúspěšné obléhání Kodaně v roce 1660 a hlavně územní ztráty v Livonsku donutily Švédy vzdát se myšlenek na hegemonii a hledat modus vivendi s Polskem a Dánskem. Jednání urychlila únorová tragédie, kdy Karel X. při jednáních švédského sněmu v Göteborgu náhle zemřel. Především za podpory Francie dopadly výsledky obou mírů pro Švédsko nanejvýš příznivě. Polsko muselo na základě míru v Olivě opustit některá okupovaná švédská území v Livonsku. Dánsko uzavřelo se Švédskem mír v Kodani. Až na několik menších územních změn se muselo smířit s výsledky, které přinesl již o dva roky dříve uzavřený mír v Roskilde.³⁴

Švédsko sice bylo na vrcholu své moci, avšak král byl mrtev a za mladého Karla XI. řídila stát vláda regentů. Země se zmítala ve finančních potížích a státní dluh překročil únosnou mez. Navíc se země dostávala stále více a více pod politický vliv Francie. Tyto zásadní problémy však nemohly zastínit velikost švédského impéria, které se po roce 1660 obohatilo na úkor soupeřů novými teritorii a v pořadí za carským Ruskem představovalo druhou největší zemi tehdejší Evropy. Nejvýznamnějším ziskem, který stanovil kodaňský mír, byl strategický pás území na jihu a jihovýchodě skandinávského poloostrova. Ke Švédsku byly připojeny provincie Skåne, Halland a Bohuslän. Tyto tři provincie se staly kvůli dánskému a norskému obyvatelstvu velice nestabilními a často zde propukaly různé drobnější nepokoje, které v době války mohly přerůst v otevřený konflikt. Kvůli svému strategickému významu byla nejméně stálá provincie Skåne, kde dánská vláda záměrně podněcovala nepokoje prostřednictvím svých agentů a sympatizantů.³⁵ A nebylo divu. Vždyť přes zamrzlý

³⁴ Švédsko se muselo vzdát Trondheimské provincie v Norsku, čímž ztratilo strategický přístup k Atlantskému oceánu, a také ostrova Bornholmu. Srov. Thomas Kingston DERRY, *A history of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland*, Minneapolis 1979, s. 132-136.

³⁵ Nejjižnější provincie Skåne byla nestabilní ještě mnoho let po definitivním připojení ke švédskému království. Místní obyvatelé dánského původu často neváhali pozvednout zbraně proti švédským uchvatitelům. Srov. Michael ROBERTS, *The Swedish Imperial Experience*, s. 83-123. O problémech v provincii Skåne se několikrát ve svých relacích zmiňuje i Antonín Jan z Nostic. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK6, kart. 21, Koncept relace Antonína Jana z Nostic z 15. / 25. 6. 1687 (Stockholm). Několikrát byl panovník donucen podniknout vizitační cestu do Skåne a osobně dohlédnout na řešení neustálých problémů. TAMTÉŽ, Koncept relace Antonína Jana z Nostic z 2. / 12. 8. 1690 (Stockholm). Dílčí informace nalezneme také v *Theatrum Europaeum (1679 – 1687)*. Frankfurt am Main 1691, s. 861 a 1043.

průliv Øresund je to ze Švédska do Kodaně pár hodin pěší chůze. Dalším důležitým výsledkem kodaňského míru, který upravoval vzájemné vztahy v této oblasti v příštích několika letech, se stala nezávislost holštýnsko-gottorpského vévody, jenž se vyvázal z lenních povinností vůči dánskému králi. Dánsko tak zůstalo obklíčeno ze severu i z jihu nevyzpytatelnými soupeři.

III. Švédské království za vlády Karla XI.: regentství a války

(1660 – 1679)

Karel XI. byl čtyřletým chlapcem, když jeho otec zemřel. Ačkoliv přišlo úmrtí Karla X. v napjaté politické situaci velice nevhod, přece jenom tato událost nevyvolala v zemi takový chaos, jak by se mohlo zdát. Štěstím v neštěstí bylo, že Karel umíral několik dní sice v bolestech, ale s jasnou myslí. Stihl tedy sepsat testament, ve kterém definoval složení regentské vlády, která měla řídit stát za nezletilého syna. Karel se během své vlády snažil upevňovat svoji moc na úkor stavů a jeho politický kurz rázně do budoucna směřoval k absolutní, neomezené vládě. Jistě ho na smrtelné posteli tížilo, že jeho předčasná smrt způsobí krach této politiky.

V podobném duchu se měla nést i jeho poslední vůle. V čele země měli stát nejbližší Karlovi příbuzní a blízcí důvěrníci. Jak umírající král chtěl, tak se také stalo. Nejdůležitější osobnost regentské vlády představovala královna-vdova Hedvika Eleonora, která získala při hlasování rady důležité dva hlasy. Druhým nejvyšším představitelem vlády byl neoblíbený a mocichtivý Karlův mladší bratr Adolf Jan, který podle práva neměl na švédský trůn nárok, což mu ovšem nebránilo vířit napjatou politickou atmosféru. Adolf Jan byl jmenován říšským maršálkem a z podstaty svého úřadu řídil chod armády. Říšským kancléřem a nejvýznamnější osobností poručnické vlády byl Karlův švagr Magnus Gabriel De la Gardie. Tento výtečný státník, který je v povědomí švédské i tuzemské historiografie zastíněn svým předchůdcem v úřadu kancléře slavným Axelem Oxenstiernou, stál u kormidla švédské zahraniční politiky téměř dvacet let a svými profrancouzskými postoji zásadně ovlivnil směr své země v tomto období. Lukrativní úřad říšského správce pokladu byl svěřen nejprve Hermanu Flemingovi a o pár let později jej nahradil Gustav Bonde, jenž byl loajálnější vůči zájmům nejvyšší šlechty. Říšský správce pokladu byl totiž odpovědný za průběh politického programu tzv. *reduktion*. Náplň redukce, jak již napovídá sám název, významně zahýbala s pozemkovým majetkem všech čtyř stavů a správce pokladu měl výsadní právo vyjádřit se k přesunům nemovitého vlastnictví. Redukce patřila mezi oblíbené prostředky vladařů, jak získat peníze do prázdné pokladny. K těmto zásahům se uchýlovali švédští králové již od středověku a to hlavně po skončení nákladného válečného konfliktu. Ambiciózní redukci v druhé polovině 17. století nastartoval svojí politikou oklešťování práv šlechty již Karel X., avšak v důsledku vypuknutí války v Polsku se od těchto záměrů mělo na několik let upustit. Je logické, že ačkoliv byla země po válce v roce 1660 nanejvýš finančně vyčerpaná, neoblíbenou otázku redukce

nechtěla především vysoká šlechta, která mezitím významně posilnila na svém postavení, za vlády regentů příliš rozjít. Vrchol redukce tedy spadá až do období samostatné vlády Karla XI.³⁶

Abychom uzavřeli pěťici nejvyšších úředníků, kteří stáli v čele země a za vlády krále byli jeho nejbližším poradním orgánem, musíme zmínit úřad říšského admirála. V roce 1660 byl tento post znovu potvrzen slavnému vojákovi a protřelému stratégovi z třicetileté války Karlu Gustavu Wrangelovi.³⁷ Wrangelova proslulost překonala jeho politické kvality. Politickému umění nikdy nerozuměl, a proto se o důležitá jednání příliš nezajímal. Svými kolegy byl často využíván jen jako figurka při hlasování.³⁸

Ačkoliv bylo Švédské království v těžké ekonomické krizi, neváhal De la Gardie neustále uvolňovat nemalé peníze na okázalou reprezentaci dvora, aby tak dokázal zahraničním diplomatům a pozorovatelům sílu a moc své země jako prvořadě velmoci, která

³⁶ *Reduktion* je terminus technicus vzniklý v 17. století. Šlo o plánovaný politický program krále a jeho nejbližších spolupracovníků, jehož výsledky měly zásadní dopad ve sféře domácího hospodářství, sociálních vztahů, kultury, ale hlavně v politice. Jako první redukci, pomíneme-li drobné zásahy do struktury majetku ve středověku, popisují švédští historikové přerozdělování majetku církve v roce 1527, kdy došlo ke změně náboženské věrouky a celá země se tehdy přiklonila na stranu luteránství. První král z rodiny Vasovců na švédském trůně Gustav Vasa výrazně zahýbal s majetky katolické církve. Obrovské procento půdy se nacházelo v rukou panovníka, což pro Gustavovy následovníky představovalo snadnou náhradu za chybějící finanční kapitál při různých rekompencacích. Tak se stalo, že během prvních desetiletí 17. století platil král svým nejvyšším důstojníkům z řad šlechty pozemky. Tento postup byl v probíhající době třicetileté války standardní a všeobecně rozšířený. Na konci války se ztenčily podíly krále natolik, že se začaly chystat patřičné změny. Tak došlo k druhé redukci z moci Karla X. v roce 1655. Ačkoliv byly vypracovány podrobné plány, selhala nakonec celá akce, jakmile Karel vypověděl válku Polko-litevské unii. Na program svého otce navázal Karel XI. a dopady byly obrovské. Nově vyhlášený politicko-hospodářský kurz dal především králi do ruky mocnou zbraň v poválečném boji proti profrancouzské frakci a neoblíbeným zástupcům regentské vlády. Redukce byla vyhlášena ve všech zemích království a uvádí se, že se královské komoře vrátil majetek v hodnotě dvou milionů švédských stříbrných tolarů [*rix-dalerů*]. Někteří členové bývalé vlády dopadli obzvlášť špatně. Svůj úžas nad některými procesy neskrýval ve svých relacích ani hrabě Michal František z Althannu, který byl v období vrcholící redukce císařským vyslancem ve Stockholmu: „*Hier ist man in einrichtung des bevorstehendes Reichsdrotzet ein herrschaft von den confiscirten von 80 000 RT.* [rýnských tolarů, pozn. aut.] *wieder zurück geben lassen, wie auch dem graffen Carl Oxenstjerna, kön. Obristen zu fuss, welcher bey der reduction über 60 000 RTr* [rix-dalerů, pozn. aut.] *einkombens verlohren, 4 000 RTr eben solcher gestalt restituiren lassen.*“ Viz Andreas FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges. Tredje delen.* Relace Michala Františka z Althannu z 9. 9. 1682 (Stockholm). Redukce výrazně posílila postavení Karla XI. a nastartovala pozdější králův přechod k absolutní formě vlády. Redukce patří k protěžovaným tématům mezi odborníky na švédské dějiny, a proto se v současnosti mohou badatelé opřít o bohatou sekundární literaturu. Mezi všemi pracemi vyniká Kurt Ågren, který se problematice systematicky věnuje. Viz Kurt ÅGREN, *The reduction*, in: Michael ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973, s. 237-264.

³⁷ Carl Gustav Wrangel byl říšským admirálem již od roku 1657. Jako jeden z členů regentské vlády byl v roce 1664 jmenován vrchním velitelem švédských vojsk. Ze základních přehledových prací nabízí nejbohatší materiál Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon Aller Wissenschaften und Künste, Bd. LIX*, Leipzig 1751, sl. 608-613.

³⁸ Göran RYSTAD, Magnus Gabriel De la Gardie, in: M. ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness*, s. 209.

na těchto základech stavěla své právo spolurozhodovat o evropském dění. Takováto politika nemohla vydržet příliš dlouho a problémy se samozřejmě musely po čase projevit.

První zatěžkávací zkouškou pro regentskou vládu bylo rozhodnutí o začlenění svobodného říšského města Brémy do sekularizovaného brémského vévodství, které Švédsku formálně patřilo od podepsání mírových smluv v Münsteru a Osnabrückeru. Konflikt vešel ve známost jako druhá brémsko-švédská válka a šlo v něm mimo jiné o prověrku švédské prestiže.

Brémy, tento přístav v deltě řeky Wesery, byly důležitou obchodní spojkou a jedním z předních zástupců hanzy. Dobyvatele vždy lákal finanční kapitál brémských měšťanů. Sídlil zde biskup, jenž vlastnil mnohé statky až ke břehům Severního moře a na severovýchodě zasahoval do zájmů dalšího, pro obchod snad ještě významnějšího města, Hamburku. Rozčlenění dosud víceméně jednotného území, jež přinesly výsledky třicetileté války, připravilo půdu pro řadu konfliktů.

Samotné brémské vévodství přinášelo do švédské pokladny jen nepatrný příjem. Finance se kumulovaly ve svobodném říšském městě. To bylo trnem v oku švédským úředníkům a obchodníkům, kteří brémské měšťany znevýhodňovali formou různých cel a jiných poplatků. Na konci panování královny Kristýny se cítilo Švédsko natolik silné, že se vláda rozhodla přesunout část svých jednotek a zahájit obležení města. Již příští rok však narušila snahy o dobytí Brém severní válka, kterou rozpoutal nový švédský král Karel X.³⁹

Na konci roku 1665 se situace na kontinentě zdála příhodná pro novou invazi k Brémám. Švédsko zvýšilo diplomatický nátlak a donutilo brémské měšťany vzdát hold koruně. Obyvatelstvo skutečně holdovalo, ale rekrutování vojska na obou stranách nepřestalo. Do vévodství byl povolán samotný vrchní velitel Karel Gustav Wrangel, který Brémám předložil likvidační podmínky a ultimátum splnění. Brémy se měly vzdát svého zastoupení na říšském sněmu v Řezně a připojit se k brémskému vévodství a navíc přijmout švédského krále za svého právoplatného suveréna. Konflikt se stal neodvratným. Se začátkem nové válečné sezony se na předměstích Brém rozložilo švédské vojsko. Wrangel jako vrchní velitel vzal město, moderně opevněné bastionovým systémem hradeb, několikrát útokem. Letní měsíce se staly pro Brémy obzvláště kritickými. Wrangel byl posílen 3 000 muži, kteří přišli z nedalekého Pomořanska. Armáda se tedy rozrostla na téměř 10 000 mužů. V hodině

³⁹ Johann Hermann DUNTZE, *Geschichte der freien Stadt Bremen*, Bremen 1851, s. 106. Tato publikace představuje, a to i přes svoji zastaralost, výborný zdroj informací k danému tématu. Autor zde s pozitivistickou přesností rozebírá v dané časové linii události týkající se obležení Brém švédskými vojsky. Práce obsahuje i množství editovaného pramenného materiálu.

dvanácté přišel obrat situace. Mezitím se v Haagu sešli zástupci Dánska, Severního Nizozemí, braniborského kurfiřtství a brunšvicko-lüneburského vévodství, aby projednali sepsání smlouvy namířené primárně proti Švédsku a jeho rozpínavosti na severu Římsko-německé říše. Nesouhlas s obléháním suverénního říšského města připojil samozřejmě i císař Leopold I. Hlavním motivem pro ukončení blokády se však staly pravdivé zprávy o verbování početné armády na jihu od Brém pod velením hraběte Fridricha z Waldecka. Wrangel musel obklíčení města ukončit. Konflikt byl opět přenesen na pole diplomacie, když se zástupci obou stran sešli na jednání v Habenhausenu, malém městečku dnes již na předměstí Brém. Mírová smlouva přinesla kompromis. Město si udrželo svoji suverenitu za podmínky, že bude znovu holdovat švédské koruně. Smlouva byla naplněna v létě roku 1667, kdy měšťané složili svůj hold nenáviděnému zástupci švédské regentské vlády Wrangelovi, který přijel, aby veřejně na náměstí obsah smlouvy podepsal.⁴⁰

Snaha o ovládnutí Brém se stala první velikou chybou regentské vlády. Evropský mýtus o švédské nepřemožitelnosti byl silně pošramocen. Státní dluh se prohloubil a navíc se Švédsko kvůli haagským traktátům dostalo do nebezpečné mezinárodní izolace. Okolností využil hlavní nepřítel Švédka, Dánské království, potom co se spojilo na základě obchodních a vojenských smluv s mocnými hráči v baltském prostoru. Nejtěžší krize však měla ještě přijít.

Také se zhoršily vzájemné vztahy s nejmocnějším zahraničním spojencem Švédska, s Francií. Důvodem byly snahy dánské diplomacie navázat s Ludvíkem XIV. užší spojenectví, což nakonec vedlo k podepsání smlouvy ve Fontainebleau. Francouzská pokladna navíc přestala od tohoto roku vyplácet Švédsku peněžní subsidie, které představovaly pro zemi významný příjem.⁴¹ Pošramocené partnerství obou vlád vzedmulo u stockholmského dvora

⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 150-180.

⁴¹ Francie nebyla jediným státem, který podporoval Švédsko svými subsidiemi. Menší částky posílalo také Holandsko, Anglie, Španělsko a některé říšské státy. Za to obdržely dané země řadu výhod především ve sféře obchodu na Baltu. Nejvýznamnějším přispěvatelem však i nadále zůstávala Francie, která si touto politikou připoutala vasovské krále, a proto měla vždy silný vliv na švédskou zahraniční politiku. Subsidiemi se částečně kryl i chod armády. Obecně známá je podpora švédských vojsk Francií v době třicetileté války. V letech 1637 – 1648 se částky pravidelně pohybovaly v rozmezí 400 000 až 500 000 švédských stříbrných tolarů. Jakmile válčící strany uzavřely mír, přestala francouzská vláda Švédsku platit, což zemi na několik let odřízlo od důležitého finančního zdroje. Nemalá finanční pomoc opět přišla v období první severní války, kdy byly peníze použity na boj proti Polsku. S drobnými výjimkami nastalo další mezidobí, které přerušila smlouva z roku 1672. Ludvík XIV. se zavázal, že poskytne Švédsku výraznou finanční podporu, pokud království podpoří Francii ve válce proti Holanďanům a jejich obchodní rozpínavosti v Baltském moři. V roce 1674 činily subsidie rekordních 729 000 švédských tolarů a podle četných slibů francouzského vyslance se měl příjem dále navyšovat. Byla to opravdu obrovská částka pro takto malou zemi s tak nízkým hospodářským potenciálem, když uvážíme, že

výraznější protifrancouzské nálady. Hlavní propagátor politiky Ludvíka XIV. ve Švédsku první ministr Magnus De la Gardie se stáhnul na své statky do ústraní a opozice mohla přednést nový program. Švédsko se mělo spojit s Anglií a Nizozemím v trojalianci, jejíž hlavní náplní bylo donutit Ludvíka XIV., aby vyklidil Španělské Nizozemí, které okupoval během devoluční války.⁴²

Na jaře roku 1668 podepsal se Švédskem smlouvu také císař Leopold I. Šlo o první významnější sblížení obou stran. Obě vlády si na delší dobu vyměnily své diplomaty. Císařský rezident Hermann von Basserode strávil ve Stockholmu tři roky.⁴³ Jeho úloha zde nebyla jednoduchá. Se svým majetkem a titulem rezidenta nemohl v žádném případě konkurovat francouzskému vyslanci Simonu Arnauldovi de Pomponne, který pocházel ze zámožného aristokratického rodu a svým postavením a dlouholetými kontakty u švédského dvora převyšoval Basseroda v mnoha směrech.⁴⁴ Císařský rezident si tak ve svých relacích opakovaně stěžoval, jak mu francouzské zlato znesnadňuje práci.⁴⁵

Finanční možnosti francouzské diplomacie trápily řadu diplomatů po celé Evropě. Ludvík XIV. neváhal investovat nemalé peníze i do destinací, které stály na okraji jeho zájmu. Nejhorší situace byla podle dobového názoru v Polsko-litevském soustátí, kde měl vyslanec

stejný kapitál vybrala koruna na daních ze všech svých provincií ročně. Je pochopitelné, že francouzské peníze měly na švédskou zahraniční politiku takový vliv a že se vláda dostala kvůli nim pod silný diplomatický tlak. Srov. Sven-Erik ÅSTRÖM, *The Swedish Economy and Sweden's Role as a Great Power 1632 – 1697*, in: M. ROBERTS, *Sweden's Age of Greatness*, s. 94-95. Subsidie byly vždy nedílnou součástí velkých válek. Detailně tento fenomén zpracoval na příkladu války o španělské dědictví Max Braubach. Viz Max BRAUBACH, *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im spanischen Erbfolgekriege*, Bonn – Leipzig 1923.

⁴² Martin LIŠKA, *Švédská zahraniční politika v prvních letech vlády Karla XI*, Praha 2010, (diplomová práce), s. 45.

⁴³ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia*, s. 79-93. Tato publikace je zásadní pro studium habsbursko-švédských vztahů v 17. století. Formou edice je zde zachyceno veliké množství archivního materiálu. Autor přináší excerpta relací, které jednotliví diplomaté císařského dvora odeslali ze Stockholmu na vídeňský dvůr. Fryxell svého času nastudoval bohatý fond Staatenabteilungen-Suecica v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni. První kapitola je věnována Hermannu von Basserode, který na ambasádě ve Stockholmu strávil období let 1667 – 1670. Vše uzavírá František Otakar ze Starhembergu, jenž jako vyslanec ve Stockholmu působil neobvykle dlouhou dobu devíti let od listopadu 1690 do října 1699, kdy zde zemřel. Fryxell ve své edici převážně zachoval německý jazyk, ve kterém byly relace napsány. Základní přehled jednotlivých císařských diplomatů ve Švédsku mezi lety 1648 – 1715 potom předkládá Ludwig BITTNER, – Lothar GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648) I. (1648-1715)*, Berlin 1936, s. 165.

⁴⁴ Oproti de Pomponnemu pocházel Hermann von Basserode z měšťanského prostředí. Dostalo se mu vynikajícího vzdělání v oboru práva. Jako schopný jurista byl roku 1664 povýšen do šlechtického stavu. Viz ÖStA Wien, HHStA, Reichsadel, kart. 19, Basserode, Hermann, *Juris utriusque Doctor, Adelsbeständigung eines rittermäßigen Adels, Palatinat* (5. 4. 1664).

⁴⁵ Kromě Basseroda si ve svých relacích do Vídně stěžoval na francouzské finanční možnosti i hrabě Adolf Vratislav ze Sternberka. Srov. Peter LINDSTRÖM – Svante NORRHEM, *Scandinavia, diplomacy and the Austrian-French balance of power, 1648-1740*, Falun 2013, s. 94 a 231.

velice omezené pole k manévrování bez určitých forem úplatků. Na finanční možnosti francouzských vyslanců v Polsku si ve svých dopisech stěžoval Kryštof Václav z Nostic. Pravidelně informoval nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I. Ferdinanda z Dietrichštejna o těžkostech, které mu způsobuje cizí zlato na sejmu v Grodně.⁴⁶ Přední politik švédského dvora a králův oblíbenec baron Knut Rålamb se v této souvislosti nechal slyšet, že pokud bude mít i nadále Francie se svými penězi v Polsku tak silné postavení, nikdy nedojde v této části Evropy k uklidnění stávajících rozjitřených poměrů.⁴⁷ S dary či úplatky musel raně novověký diplomat na některých místech počítat více a na některých méně, chtěl-li dosáhnout svých záměrů.⁴⁸

Rok 1672 byl ve Švédsku bohatý na významné události. Sedmnáctiletý Karel XI. byl na probíhajícím riksdagu prohlášen plnoletým a měl se podle práva chopit naplno vladařských povinností. Ve skutečnosti zůstala stávající regentská vláda ve svém původním složení a i nadále fungovala jako hlavní poradní orgán mladého krále.⁴⁹

Nad osudem Švédska se však začalo uvažovat především v zahraničí. Francie rozpoutala válku proti Nizozemí a svojí diplomatickou činností se snažila rozložit stávající alianci Anglie, Švédska, Nizozemí a habsburské monarchie. Anglický král Karel II. se brzy připojil na stranu Ludvíka, se kterým osobně sympatizoval do konce svého života. Švédsko bylo v této době prvořadou mocností a významným politickým hráčem, který mohl se svou armádou v říšských provinciích otevřít druhou frontu v blízkosti východních hranic Spojených provincií. Francouzská diplomacie v roce 1672 opět balancovala mezi dvěma skandinávskými králi. Zvolila při tom osvědčenou metodu subsidií. Podepsání smlouvy o finančních příspěvcích od francouzského království je i v současné švédské historiografii chápáno jako zásadní chyba tehdejší vlády, kvůli které zabředlo Švédské království do vleku

⁴⁶ MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 59, kart. 18, Nostic Dietrichštejnovi, 6. 2. 1693 (Grodnó).

⁴⁷ „und sagte [baron Knut Rålamb, pozn. aut.], *man solle aus Pohlen die französische faction ausrotten, sonst werde man keine ruhe haben.*“ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*. Relace z 9. 12. 1673 (Norrköping).

⁴⁸ V této souvislosti je fenomén darů a úplatků v raně novověké diplomatické praxi podrobně zpracován pro Braniborsko-Prusko. Jeannette FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006. Jednu kapitulu věnuje korupci mezi diplomaty a předními švédskými politiky H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 206-212. S množstvím darů počítali také vyslanci, kteří putovali do carského Ruska. Srov. Kateřina HLOUŠKOVÁ, *Země za zrcadlem. Rusko-italské diplomatické a obchodní vztahy v druhé polovině 17. století*, Červený Kostelec 2010, s. 158-163; Judith MATZKE, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694 – 1763*, Dresden 2007, (disertační práce), s. 42-43.

⁴⁹ R. N. BAIN, *Scandinavia*, s. 291. Základní práci o dějinách riksdagu v období tzv. *Stormaktstidenu* je monografie Michaela F. Metcalfa. Srov. M. F. METCALF, *The Riksdag: A History of the Swedish Parliament*, Stockholm 1987, s. 61-109.

francouzské politiky na více než deset let.⁵⁰ Když komise složená ze členů riksdagu na konci války poháněla jednotlivé členy regentské vlády k odpovědnosti za jejich činy, stalo se podepsání smlouvy o subsidiích jedním z hlavních argumentů následného svolání soudního tribunálu.⁵¹ Podle hlavních bodů smlouvy se Francie zavazovala platit Švédsku subsidie ve výši 400 000 švédských stříbrných tolarů [*rix-daler*]⁵² v době míru, a kdyby se země zapojila do války, měly se příspěvky navýšit o třetinu. Švédské království na oplátku přislíbilo, že ve svých německých provinciích naverbuje armádu o síle 16 000 mužů.⁵³

Tabulka č. 1: Císařští diplomaté ve Švédsku v době regenství a vlády Karla XI. (1660 – 1697)

Jméno	Období	Titul	Věk při nástupu do funkce
Gottlieb z Windischgrätzu	říjen 1663 - březen 1664	vyslanec	33
Václav Eusebius Popel z Lobkovic	březen 1664	vyslanec	55
Hermann von Basserode	květen 1667 – říjen 1670	rezident	?
Jan Eberhard Hövel	říjen 1670 – duben 1671	sekretář	?
Adolf Vratislav ze Šternberka	říjen 1673 – duben 1674	vyslanec	46
Michal František z Althannu	červenec 1682 – říjen 1683	vyslanec	52
Jean Baptiste de Lancier	říjen 1683 – září 1684	sekretář	30
František Antonín Berka	srpen 1684 - prosinec 1684	vyslanec	37
Antonín Jan z Nostic	prosinec 1685 – říjen 1690	vyslanec	26
František Otakar ze Starhembergu	listopad 1690 – říjen 1699	vyslanec	28

⁵⁰ P. LINDSTRÖM – S. NORRHEM, *Scandinavia*, s. 68-74.

⁵¹ A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 31-50.

⁵² Od roku 1656 byly ve Švédsku v oběhu čtyři druhy platidel: měděné švédské mince [*daler CM*], stříbrné běžné švédské mince [*daler SM*], stříbrné tolary [*rix-daler*] a zlaté mince. Vnitřní směnný kurz prvních třech druhů mincové měny byl na konci 60. let 17. století v poměru 15:6:4. Pro tuto práci je důležitý směnný kurz vůči rýnskému tolaru. Ve stejné době se přibližně jeden švédský stříbrný tolar pohyboval v poměru k rýnskému tolaru 1:1,625. Srov. Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472 – 1717)*, Praha 2009, s. 313 a 316. Podrobně pojednává o kurzu švédské a říšské stříbrné měny také *Die durchlächtige Welt. Kurtzgefasste Genealogische, Historische und Politische Beschreibung, meist aller jetzlebenden Durchlächtigen hohen Person sonderlich in Europa [...]*, Hamburg 1704, s. 143-144.

⁵³ Srov. R. I. FROST, *The northern wars*, s. 208-216. Pro základní orientaci v událostech, jež předcházely skánské válce, postačí R. N. BAIN, *Scandinavia*. s. 291.

Podpis takovéto smlouvy samozřejmě vyvolal reakci stávajících spojenců. Dánsko se snažilo okamžitě rozložit vztahy mezi Švédskem, císařem a braniborským kurfiřtem. Císař na současný stav reagoval vypravením mimořádné diplomatické mise pod velením Adolfa Vratislava ze Šternberka, který měl ve svých relacích zpravovat Vídeň o probíhajících jednáních a vzájemných vztazích mezi Francií a Švédskem, ale hlavně posilovat pozici císaře na stockholmském dvoře.⁵⁴

Šternberkovým hlavním soupeřem na diplomatickém poli se stal věhlasný francouzský diplomat Isaac de Pas markýz de Feuquières, který na francouzské ambasádě ve Stockholmu strávil dlouhých devět let a stal se odborníkem na skandinávskou problematiku. Nešetřil sliby týkajícími se navyšování francouzských subsidií, na nichž se mezitím švédská vláda stala závislou kvůli verbování a zajištění výzbroje. Na konci roku 1674 se již situace nedala zvrátit a hlavní velitel vojsk v Pomořansku Karel Gustav Wrangel dostal přímý rozkaz zaútočit na znepřátelené Braniborsko. Doba k tomuto činu se zdála být příhodnou. Ačkoliv se o švédském zbrojení vědělo již přes dva roky, vojska braniborského kurfiřta se zrovna nacházela na opačné straně země a útok Švédska tedy přišel nečekán a velice nevhod.⁵⁵

Tímto činem byla započata válka, která ožebračovala Švédské království po následující čtyři roky. Braniborsko se brzy vzepjalo k protiakcím a bitvou u Fehrbellinu definitivně obrátilo švédské armády na ústup.⁵⁶ Dobré jméno švédské armády velice utrpělo a braniborský kurfiřt Fridrich Vilém si tímto činem získal svoji přezdívku Velký kurfiřt. Brzy se do války zapojily i další mocnosti. Na několik let Švédsko dokonce ztratilo všechny provincie v Říši. Také dánský král využil příhodné šance a vtrhl se svým vojskem do Skåne. Na toto lokální bojiště se válka přenesla po zbývající tři roky. Boje probíhaly se střídajícími úspěchy. Důsledky války na švédském území byly hlavně vnitropolitické. Riksdag, který se

⁵⁴ L. BITTNER, – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 165.

⁵⁵ Adam KERSTEN, *Historia Szwecji*, s. 219. Tato monografie může být velice inspirativní, jelikož obsahuje v porovnání s ostatními přehledovými příručkami, vztahujícími se ke švédským dějinám jako celku, řadu nových informací.

⁵⁶ O probíhající válce mezi Braniborskem a Dánskem na jedné straně a Švédskem na straně druhé se velice živě zajímal nejvyšší hofmistr císaře Leopolda I. Ferdinand z Dietrichštejna. Od svých agentů si nechal pravidelně posílat zprávy a průběh války aktivně sledoval. Nejdůležitějším informátorem se mu stal hrabě Jan Bernard Herberstein. O bitvě u Fehrbellinu knížete zpravoval ve třech zevrubných dopisech. Viz MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 72, kart. 22, Zpráva z Frankfurtu nad Odrou z 28. června a 8. července roku 1675 přeposlaná hrabětem Janem Bernardem Herbersteinem knížeti Ferdinandu z Dietrichštejna; TAMTÉŽ, Zpráva z Berlína z 5. července roku 1675 přeposlaná hrabětem Janem Bernardem Herbersteinem knížeti Ferdinandu z Dietrichštejna.

sešel ve starém univerzitním městě Uppsale, zahájil počáteční vlnu procesů proti regentské vládě. První ministr De la Gardie byl odvolán z funkce.⁵⁷

Král se naplno chopil své funkce nejvyššího velitele vojsk. Ve vojenských táborech se stal z mladíka muž. Vždy byl veliký milovník armády a s tím spojených přehlídek a cvičení. Nyní na vlastní oči viděl, jak vypadají hrůzy boje. Není vyloučeno, že takováto zkušenost vedla silně nábožensky založeného Karla XI. k určitému otřesu. Jeho „mladistvé“ nadšení pro válku silně opadlo. V následujících obdobích zajistil své zemi vytoužený mír, a pokud to šlo, tak se snažil v žádných konfliktech neangažovat.

Jako nejvyšší velitel vojsk však nezklamal. K určitému obratu došlo na konci roku 1676 v bitvě u Lundu, která byla současníky popisována jako nejkrvavější bitva skánské války. Karel XI. v bitvě dokázal svoje velitelské kvality a získal také důležitý politický kapitál, který mohl o několik let později obrátit proti silné pozici aristokracie. Válka se poté přenesla na moře, kde by se Švédsko téměř vyčerpalo, kdyby mezitím nezačala vyjednávání o konci války mezi Francií a Nizozemím. Souhrn několika smluv podepsaných v nizozemském městě Nijmegen v roce 1679 ukončil dlouhotrvající boje. Díky francouzské diplomacii, která si nepřála mít příliš oslabeného hlavního spojence ve Skandinávii, mohlo Švédsko na základě mířů v Lundu, Fontainebleau a Saint Germain-en-Laye získat své území téměř ve stejném rozsahu, v kterém se nacházelo před válkou.⁵⁸

Rokem 1680 začala nová etapa švédských dějin. Zdecimované území Skåne, prázdná pokladna a chybějící armáda si vyžádaly nová opatření. Politiku následujícího období nazval přední odborník na švédskou problematiku Michael Roberts trefně po anglicku jako „*period of splendid isolation*“.⁵⁹ Tuto dobu charakterizuje shánění nových spojenců a snaha o vymanění se z vlivu Francie. Stát hledá možnosti jak naplnit pokladnu a opět pozvednout autoritu Švédska na mezinárodním poli.

⁵⁷ Franklin D. SCOTT, *Sweden. The Nation's History*, Chicago 1988, s. 147-148.

⁵⁸ Aleš SKŘIVAN – Václav DRŠKA – František STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 – 1914*, Praha 1994, s. 19-20.

⁵⁹ Politika neutrality mohla být naplněna hlavně díky přirozené geografické izolaci od hlavního evropského dění na kontinentu. Karel XI. se všemi prostředky snažil této zdánlivé výhody využít, což mu bylo umožněno i díky krizi v Dánsku, do něhož tamní království upadlo po finančně nákladné skánské válce. Viz M. ROBERTS, Introduction, in: M. ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness*. s. 12.

IV. Ve službách císaře: Adolf Vratislav ze Šternberka a jeho diplomatická mise ve Švédsku

Tradičně se uvádí, že se Adolf Vratislav ze Šternberka narodil v roce 1627 na rodinném panství v Postoloprtech. Víme, že se v pozdější době cílevědomě snažil prosadit u vídeňského dvora císaře Leopolda I. Na přelomu 60. a 70. let Šternberk trávil ve Vídni mnoho času v úřadu místokancléře české dvorské kanceláře. Jeho ambice však byly vyšší. Jedním z impulzů, které napomohly jeho strmému kariéernímu vzestupu, bylo jmenování do funkce vyslance švédské mise v roce 1673. Dopředu můžeme prozradit, že tato mise skončila pro habsburskou diplomacii z politického hlediska debaklem. Neúspěch celé výpravy však nebránil tomu, aby byly hraběti ze Šternberka po jeho návratu ze Stockholmu přiznány patřičné zásluhy. Napříště měl však svůj život spojit se zemskou správou. Brzy byl dekorován Řádem zlatého rouna a přes krátké vykonávání úřadu nejvyššího sudího se nakonec v roce 1685 dostal do funkce nejvyššího purkrabí Království českého. Takto stručně popisují základní přehledové příručky předního barokního velmože.⁶⁰ Adolf Vratislav ze Šternberka se považuje za vynikajícího politika s dobrým úsudkem. Bude tedy zajímavé toto obecně platné mínění porovnat s jeho aktivitami u dvora Karla XI. ve Stockholmu.

Na začátku září roku 1673 obdržel Adolf Vratislav ze Šternberka od říšské kanceláře hlavní instrukci, která mu měla být základním vodítkem v prvních dnech jeho mise.⁶¹ Jednalo se o standardní praxi. Každému vyslanci byl před odjezdem předán jakýsi návod, podle kterého se měl ideálně na cizím území řídit.⁶² V jednotlivých hlavních instrukcích můžeme

⁶⁰ J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon*, Bd. 39, Leipzig 1744, sl. 1684; Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Bd 38, Wien 1879, s. 270; Stručně popsal dějiny rodu Šternberků také František Palacký v jedné ze svých vědeckých prvotin. Srov. František PALACKÝ – Zdeněk STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů. Geschichte der Familie Sternberg*, Moravský Beroun, 2001, s. 88. Základní práci pro studium šternberského rodu v raném novověku představuje Schulzova edice dopisů Václava Jiřího Holického ze Šternberka (1614 – 1682). V dopisech Václava Jiřího nalezneme množství informací o Adolfu Vratislavu ze Šternberka. Viz Václav SCHULZ, *Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka*, Praha 1898. Z nejmladší odborné produkce musíme zmínit výsledky několikaletého vědeckého výzkumu manželů Jouzových. Např. M. JOUZOVÁ – L. JOUZA, Adolf Vratislav ze Šternberka, in: O. FEJTOVÁ – V. LEDVINKA – J. PEŠEK, *Život pražských paláců*, s. 193-217.

⁶¹ ANM (Praha), Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Hlavní instrukce pro Adolfa Vratislava ze Šternberka ze 7. 9. 1673 (Vídeň), fol. 130v-139r.

⁶² Diplomatickým instrukcím obecně se v zahraniční naposledy věnoval Jan Paul Niederkorn. Na vzorku instrukcí z několika evropských států autor ukazuje společná specifika těchto dokumentů. Srov. Jan Paul NIEDERKORN, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, in: Anita HIPFINGER (Hg.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73-84.

také vysledovat společné momenty. Vyslanec byl na začátku mise instruován, aby v první řadě vyhledal v dané zemi konkrétní osobu, která mu poskytne všechny praktické informace, například o ceremonálních specifikách dané země. Dále zde byl několikastránkový popis hlavních požadavků, které měly být předneseny v příslušném, nejčastěji německém nebo latinském jazyce na oficiální audienci před králem a jeho rodinou. Na stránkách také nalezneme zdůrazněné ožehavé třecí plochy, jež bylo dobré v přednesu nezmiňovat. Na závěr byl diplomat nabádán k pravidelné a hojné korespondenci za občasného využití šifrovaného písma.⁶³ V případě jmenování několikačlenného poselstva, byly na stránkách instrukce definovány pravomoci a pořadí jednotlivých vyslanců.⁶⁴ Kromě společných bodů měla každá hlavní instrukce samozřejmě svoje specifika. Záleželo především na tom, kam byl vyslanec povolán. V případě málo známých destinací, jako bylo třeba Švédsko, se vždy novému císařskému ambasadorovi doporučovalo, spojit se před odjezdem s bývalým vyslancem či rezidentem a formou vzájemné korespondence nebo osobně pak projednat vše důležité.

Hlavní instrukce Adolfa Vratislava ze Šternberka měla obdobnou formu. Měl císařovým jménem nařízeno za každou cenu zabránit švédskému království, aby se přidalo na stranu Ludvíka XIV. v jeho probíhající boj proti Nizozemí. Apelovat měl na lenní povinnosti švédského krále vůči císaři, na závazky plynoucí z garance vestfálského míru a traktátu podepsaného v roce 1668 mezi Švédskem, Nizozemím a císařem. Švédsko mělo vystupovat v probíhající konfliktu jako arbitr a nikoliv jako agresor. Podle hlavní císařské instrukce bylo také jedním z primárních Šternberkových úkolů podat uspokojivé vysvětlení ohledně rekatolizačních snah vídeňského dvora ve Slezsku a Uhrách a zároveň se omluvit za neuspokojivé plnění některých aliančních dohod v důsledku vleklého konfliktu s Osmany. Nadále musel císařský vyslanec oficiálně zpravit královský dvůr o diplomatické misi

⁶³ Takovéto společné body nalezneme například v hlavní instrukci pro Františka Antonína Berku z Dubé. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 107 KK7, kart. 22, Instrukce císaře Leopolda I. pro císařského vyslance v Paříži hr. Františka Antonína Berku ze 4. 9. 1688 (Vídeň). Dále u Antonína Jana z Nostic. Srov. TAMTÉŽ, inv. č. 91 H3, kart. 18, Hlavní instrukce pro Antonína Jana z Nostic císařského vyslance do Stockholmu ze 12. 10. 1685 (Vídeň). Typickým příkladem je také instrukce pro Heřmana Jakuba Černína z Chudenic. Srov. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Černínů z Chudenic, provizorně kart. 284, fol. 11-24.

⁶⁴ To byl případ poselstva pod vedením Dominika Ondřeje z Kounic, delegovaného v roce 1686 nejprve ke dvoru do Bruselu a následně k anglickému králi Jakubovi II. Kounice navíc doplňoval František Zikmund Thun, jenž v Londýně strávil období mezi lety 1680 – 1685 a přední císařský diplomat Karel Ferdinand z Valdštejna, který měl bohaté zkušenosti z londýnské ambasády z let 1677 – 1679. Ve velice podrobné hlavní instrukci bylo předem definované pořadí a pravomoci jednotlivých vyslanců. Viz MZA Brno, RA Kouniců, inv. č. 2454, kart. 273, Instrukce Leopolda I. vyslanci Dominiku Ondřeji z Kounic z 1. 10. 1686 (Vídeň).

Gottlieba z Windischgrätzu do Kodaně.⁶⁵ Ještě před svým odjezdem dostal Šternberk navíc osobní dopis od císaře Leopolda I., ve kterém mu gratuloval k nové funkci a zároveň ho ubezpečoval o veliké důležitosti celého podniku.⁶⁶

Hrabě ze Šternberka se nejdříve vydal z Vídně do Prahy, kde si vyzvedl šifru. Následovala cesta přes jednotlivá říšská teritoria až do přístavního města Lübecku. Zde si pronajal loď, která zavezla několikačlennou výpravu na území švédského království. Součástí legace, jež vyjela z habsburských dědičných zemí, byla i Šternberkova manželka Anna Lucie rozená Slavatová se svým osobním služebnictvem a také legační kaplan, zpovědník a příslušník jezuitského řádu Emmanuel de Boye.⁶⁷

Je pravděpodobné, že v předvoji diplomatické legace jel Šternberkův sekretář Jan Eberhard von Hövel. Tohoto muže lze označit za profesionálního císařského sekretáře, sloužícího panovníkovi v této funkci po značnou část svého života. Na přelomu let 1670 a 1671 strávil šest měsíců ve Stockholmu. Přivezl si odsud bohaté kontakty a zkušenosti, jež předal veliteli mise Šternberkovi.⁶⁸ Byl mu po celou dobu rádcem a důvěrníkem. Vyplývalo to

⁶⁵ ANM (Praha), Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Hlavní instrukce pro Adolfa Vratislava ze Šternberka ze 7. 9. 1673 (Vídeň), fol. 130v-139r.

⁶⁶ TAMTÉŽ, Dopis císaře Leopolda I. Adolfovi Vratislavovi ze Šternberka z 12. 9. (Vídeň). O hraběti z Windischgrätzu a jeho diplomatické misi do Dánska se stručně na několika místech své práce rozepisuje i Monika Bundová, jejíž prioritou ovšem bylo prozkoumat Windischgrätzovu misi po dvorech říšských suverénů v roce 1661. Viz Monika BUNDOVÁ, *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*. České Budějovice 2012. (bakalářská práce). Gottlieb z Windischgrätzu strávil také necelé čtyři měsíce na přelomu let 1663 a 1664 ve Švédsku., aby zde dojednal pomoc proti Turkům. Z této mise se dochovala především hlavní instrukce psaná v latinském jazyce. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Windischgrätzů, inv. č. 524, kart. 3, Hlavní instrukce pro Gottlieba z Windischgrätzu, vyslance ve Stockholmu z 27. 11. 1663 (Vídeň). Drobné informace o švédské misi přináší také korespondence Gottlieba Windischgrätze s Václavem Eusebiem z Lobkovic. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Windischgrätzů, inv. č. 1434, kart. 211, Korespondence Gottlieba z Windischgrätzu s Václavem Eusebiem z Lobkovic.

⁶⁷ Emmanuel de Boye (1639 – 1700) byl známým univerzitním profesorem nejdříve na filozofické a později na teologické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Během svého života například napsal několik zásadních hagiografických prací. Před svým povoláním do Švédska vykonával funkci děkana na filozofické fakultě. Viz Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta (1654 – 1773)*, Praha 1986, s. 35-36; Zdeněk KALISTA, *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů XVII. – XVIII. věku ze zámořských krajů*, Praha 1941, s. 188.

⁶⁸ Jan Eberhard Hövel se osvědčil natolik, že i v pozdějších letech pracoval jako císařský sekretář, který vystupoval jako odborník na problematiku států severní a východní Evropy. V roce 1683 se stal sekretářem v důležité misi Karla Ferdinanda z Valdštejna do Polska. Rok na to byl vyslán ke dvoru mladičského cara v Moskvě, kde na přání císaře vyzýval Rusko ke spojení proti dědičnému nepříteli veškerého křesťanstva, Osmanům. Jeho zásluhy přitom nezůstaly opomíjeny. Po návratu z Moskvy byl na začátku roku 1686 povýšen do šlechtického stavu. Od této doby používal u svého jména dekorující „von“. V roce 1693 nalezneme zmínku o Hövelovi ve vzájemné korespondenci hlohovského hejtmana Kryštofa Václava z Nostic a nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I. Ferdinanda z Dietrichštejna. Kryštof Václav z Nostic byl v tomto roce zplnomocněn k tomu,

také z podstaty jeho úřadu. Sekretář byl po samotném vyslanci nejdůležitější osobou celé výpravy. Jestliže měl k němu vyslanec naprostou důvěru, mohl být sekretář zasvěcen do všech problémů a tajných informací. Primárním úkolem sekretáře totiž bylo organizovat rozsáhlou korespondenční síť, protože vyslanec si nepsal pouze s říšskou kanceláří, která měla na starosti diplomatické relace, ale například i s významnými zástupci císaře na vybraných panovnických dvorech celé Evropy.⁶⁹

Pozdější Šternberkův nástupce v úřadu císařského diplomata ve Stockholmu Antonín Jan z Nostic například vedl bohatou korespondenci s vyslancem v Paříži Václavem Ferdinandem z Lobkovic. Ještě větší počet vzájemných dopisů putovalo až na vzdálený královský dvůr do Madridu, kde v této době působil císařův zástupce Jindřich František Mansfeld. Oba vyslanci si v průběhu let 1686-1687 vyměnili téměř padesát dopisů. Jejich doručení z jedné strany Evropy na druhou trvalo se štěstím několik týdnů.⁷⁰ Na základě rozboru rukopisů jednotlivých Nosticových relací a dopisů je pravděpodobné, že většinu korespondence vedl jeho sekretář, avšak nejtajnější zprávy si psal vyslanec sám.

Když přijel Šternberk 16. října roku 1673 do hlavního města království, vrcholily právě přípravy na odjezd dvorů krále a jeho matky Hedviky Eleonory. Karel XI. se rozhodl, že vykoná vizitační cestu, která měla být stovky mil dlouhá. Před zimním obdobím chtěl na poslední chvíli zkontrolovat stav a vybavení vojska. Jak zdůrazňovalo mnoho zahraničních pozorovatelů, patřilo mezi královy vášně provádět pravidelná cvičení a přehlídky. Král se

aby jel se svým doprovodem na polský sejm do Grodna, kde se měla odehrát jednání o dalším postupu Polsko-litevské unie v rámci Svaté ligy, která byla namířena primárně proti osmanským Turkům. Jan Eberhard von Hövel na této misi doprovázel Kryštofa Václava z Nostic. Jel o několik týdnů napřed zajistit ubytování a nejnnutnější potřeby stejným způsobem, jak to pravděpodobně zařídil i v diplomatické misi pod vedením Adolfa Vratislava ze Šternberka. Naposledy se s Hövelovým jménem setkáme v souvislosti s diplomatickou misí Heřmana Jakuba Černína z Chudenic. Černín byl v roce 1695 na přání císaře vyslán do Polska a v jeho doprovodu tehdy nechyběl císařský sekretář von Hövel. Ke konci svého života zastával tento muž úřad koncipienta v říšské kanceláři ve Vídni. Několikrát zmiňuje Jana Eberharda von Hövela ve své monografii Klaus Müller. Srov. Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 183 a 210. O Hövelově působení na území Polsko-litevské unie viz Martin BAKEŠ, Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693, *Východočeský sborník historický* 24, 2013, s. 99-119.

⁶⁹ O legačních sekretářích se v současnosti ví jen velice málo. Přitom jejich role byla často nenahraditelná, protože mohli mít, respektive většinou měli, daleko více zkušeností než samotný zplnomocněný vyslanec. O legačních sekretářích ve své klasické publikaci píše W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 91-94. Obdobně popisuje tyto úředníky také K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 94-97.

⁷⁰ Mezi archiváliemi vztahující se k diplomatické cestě Antonína Jana z Nostic se dochoval deník, kam byla zaznamenávána veškerá korespondence z let 1686 – 1687, která císařskému vyslanci přicházela a odcházela. V deníku nalezneme i neúplné záznamy z následujících let Nosticovy mise. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK6, kart. 21, Deník instrukcí, reskriptů, relací a jiné korespondence.

hlavně v mladém věku netajil láskou k armádě.⁷¹ Šternberk i jeho soupeř na diplomatickém poli, francouzský vyslanec Isaac de Pas markýz de Feuquières, se připojili ke dvoru Karla XI. Ačkoliv byla cesta naplánována velkoryse po celém království, nakonec se z původních úmyslů mnoho nespnilo. Hlavním cílem se nejprve stalo provinční město Linköping, které leží ve vzdálenosti více než 200 kilometrů od Stockholmu.

Brzy po příjezdu do Linköpingu byla císařskému vyslanci udělena oficiální audience u krále. Samotné audienci vždy předcházela slavnostní vjezd, který byl nedílnou součástí raně novověké diplomatické praxe.⁷² Ve Šternberkově případě se bohužel nedochovala relace, popisující průběh vjezdu, a i nadále zůstává otázkou, zdali vůbec takovýto ceremoniál absolvoval. Drobné střípky informací nalezneme v dobové publikaci *Theatrum Europaeum*, kde je zaznamenán pouze průběh oficiální audience a vyslancův odjezd z královského paláce do pronajatého kvartýru, jenž Šternberk absolvoval v zapůjčeném královském kočáře a to pouze za doprovodu několika členů královny gardy a lokajů.⁷³

Pro srovnání se nám však dochoval detailní popis slavnostního vjezdu ke královskému paláci z relace Antonína Jana z Nostic o třináct let později. Na začátku musíme zdůraznit výraznou odlišnost, jež pravděpodobně neměla v jednotlivých zemích západní Evropy obdoby. Ve Švédsku byl slavnostní vjezd a oficiální audience spojena do jednoho ceremoniálního aktu. Tuto skutečnost nezměnila ani Karlova revize ceremoniálních pravidel v roce 1682.⁷⁴ Dobovým standardem na jednotlivých panovnických dvorech byly dva na sobě nezávislé obřady, které jsou v současnosti dobře prozkoumány na příkladě císařského dvora ve Vídni. Vyslanec měl nejdříve absolvovat slavnostní vjezd. Ten ovšem z principu neměl směřovat k císaři, ale do vyslancova domu. Teprve potom se o několik dní později přistoupilo k oficiální audienci.⁷⁵

⁷¹ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver samlade och utgifna. Fjerde delen*, Stockholm 1843, Relace Jense Juela dánskému králi Kristiánu V. ze 17. 9. 1674.

⁷² Slavnostním vjezdům v průběhu dějin se věnoval ve svém článku Winfried DOTZAUER, Die Ankunft des Herrschers. Der Fürstliche „Einzug“ in die Stadt (bis zum Ende des Alten Reichs), *Archiv für Kulturgeschichte* 55, 1973, s. 245-288. Slavnostní vjezdy jako nezbytný předpoklad sociálního a politického kapitálu diplomata definoval ve své práci Andre KRISCHER, Souveränität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit, in: Ralph KAUZ – Giorgio ROTA – Jan Paul NIEDERKORN (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 1-32.

⁷³ *Theatrum Europaeum* (1672 – 1679), Frankfurt am Main 1682, s. 381.

⁷⁴ *Theatrum Europaeum* (1679 – 1687). Frankfurt am Main 1691, s. 451.

⁷⁵ Jan Paul NIEDERKORN, Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof, in: R. KAUZ – G. ROTA – J. P. NIEDERKORN (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell*, 79-96.

Nostic vyjel v zapůjčeném královském kočáře, jež táhly tři páry koní za asistence několika lokajů. Průvod doplňovaly také další dva královské vozy se šestispřežím. Dále císařského vyslance následovaly kočáry jednotlivých diplomatů vždy podle hodnosti jejich suverénů od kurfiřtů až po knížata. Celý zástup uzavírala domácí šlechta a stockholmský lid. Pořadí bylo organizováno podle jasných pravidel, které byly definovány v každé dobové příručce zabývající se ceremoniálními rituály. V jednom z neznámějších děl své doby z pera Johanna Christiana Lüniga nalezneme přesnou hierarchizaci jednotlivých diplomatů od císařského vyslance na prvním místě až po suverénní říšská města na místě posledním. Na několika stranách je zde definován ceremoniální řád u švédského dvora. Lünigova kniha je také inspirativní popisem množství konfliktů, ke kterým docházelo u jednotlivých dvorů kvůli nepochopení pravidel či jejich záměrné ignoraci. V tomto ohledu byly u švédského dvora vždy nejvíce napjaté ceremonie se zástupci cara, sultána či tatarského chána.⁷⁶

Za doprovodu nejvyššího ceremoniálního mistra, jehož povinností bylo sedět s Nosticem v jednom kočáře, a dalších devíti lokajů dojel Nostic až na nádvoří Kungliga slottet, kde mezitím stála v pozoru králova garda se slavnostně vztyčenými zbraněmi. Na schodišti již čekal nejvyšší dvorní maršálek, který Nostice zavedl do přijímacího pokoje krále, kde proběhla oficiální audience.⁷⁷

Ačkoliv se nedochoval popis Šternberkova slavnostního vjezdu, nalezneme podrobné informace o jeho oficiální audienci v Linköpingu.⁷⁸ Doboví pozorovatelé oceňovali, že císařský vyslanec pronesl celou svoji půlhodinovou řeč z paměti, čímž zapůsobil daleko důvěryhodnějším dojmem. To v této době rozhodně nebylo standardem.⁷⁹ Jednou ze zvláštností každé audience u Karla XI. bylo, že král po celý svůj život nikdy s diplomatem nejednal přímo, ale přes třetí osobu, jež přijímala jak dotazy vyslance, tak odpovědi panovníka. V latinském jazyce, v kterém vyjednávání celou dobu probíhalo, odpověděl král skrze svého sekretáře, že nechá v nejbližší době vyhotovit dokument zdůrazňující mírové záměry Švédska v Římsko-německé říši.⁸⁰ Šternberk naproti tomu králi odevzdal originál

⁷⁶ Johann Christian LÜNIG, *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum I-II*, Leipzig 1719, s. 107-115, 229, 414 a 431.

⁷⁷ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, Relace Antonína Jana z Nostic z 21. 4. 1686 (Stockholm).

⁷⁸ *Theatrum Europaeum (1672 – 1679)*, Frankfurt am Main 1682, s. 381.

⁷⁹ Například Michal Václav z Althannu, který vykonal stejný ceremoniál před Karlem XI. v roce 1682, některé pasáže hlavní instrukce přečetl. Viz K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 131.

⁸⁰ TAMTÉŽ.

projektu, jenž měl do budoucna upravovat vztahy Švédského království a Římsko-německé říše.⁸¹

Hned druhý den, kdy probíhalo cvičení vojska, učinil král významné gesto, kterým zdůraznil své sympatie k císařské straně; pozval Adolfa Vratislava na oběd pod otevřeným nebem. U stolu si ho posadil na nejpřednější místo hned po své pravici, čímž se Šternberkovi dostalo neobyčejné pocty.⁸² Po levici krále usedl kníže Friedrich von Sachsen-Gotha, nejstarší syn vévody Ernsta Sachsen-Gotha, jenž byl těsně před vypuknutím války jmenován velitelem švédské jízdy. K obědu byli navíc přizváni ještě generálmajor Scholtz a přestárlý generál lajtnant Aschenberg, který Šternberkovi vyprávěl o svých výtečných protivících z doby třicetileté války Montecuccolim a Šporkovi. Celé osazenstvo připilo na zdraví císaře. Po obědě se král opět pustil do cvičení vojska a celé odpoledne potom uzavíral lov, kam ho Šternberk nemohl doprovázet kvůli nevyhovujícímu koni. Proto se rozhodl, že místo toho využije čas a navštíví hraběte Stena Bielkeho.⁸³

Když se král vrátil z lovu, byl Šternberk právě povolán k soukromé audienci ke královně. V komnatách Hedviky Eleonory hráli zrovna císařský vyslanec, říšský strážce pokladu a nejvyšší maršálek s královnou karty, když se k nim Karel XI. připojil. Šternberk chtěl zábavu ukončit, ale na přání krále se v karetní hře pokračovalo. Během hry se bohatě připíjelo na zdraví císaře. Společně se vzpomínalo na knížete Václava Eusebia z Lobkovic a na jeho diplomatickou misi v roce 1664, když zde žádal devítiletého Karla o pomoc proti Turkům. Královna se také rozmluvila o své budoucí snaze a o vhodných kandidátkách pro svého syna, který se však podobným diskuzím vyhýbal a neskrýval svoji nechuť do ženění.⁸⁴ Osazenstvo se rozloučilo až po několika společně strávených hodinách. Množství přípitků

⁸¹ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Katalog všech příloh u jednotlivých instrukcí a reskriptů pro švédského vyslance ve Stockholmu Adolfa Vratislava ze Šternberka, fol. 264r.

⁸² Průběh slavnostního obědu je popsán v *Theatrum Europaeum (1672 – 1679)*, Frankfurt am Main 1682, s. 381.

⁸³ Sten Bielke patřil mezi významnější zastánce procísařského politického kurzu u stockholmské vlády, a proto byl Šternberkovým nejdůležitějším patronem. Stál v čele frakce, která vznikla proti rozpínavosti profrancouzské frakce v čele s kancléřem Magnusem De la Gardiem. Bielke zastával od roku 1672 úřad říšského správce pokladu, a i přes definitivní krach své politiky v roce 1674 setrval v této lukrativní funkci až do své smrti v roce 1684. Srov. Herman HOFBERG, *Svenskt biografiskt handlexikon*, Stockholm 1906, s. 91. Tento slovník je zásadní pro vyhledávání nejvýznamnějších osobností švédských dějin. Autor zde shromáždil téměř 4500 hesel. Text je navíc doplněn asi 3000 portréty konkrétních osobností. Dvousvazkový lexikon byl také digitalizován v rámci projektu Runeberg (obdoba českého Krameria), který má do budoucna převést nejvýznamnější skandinávské literární památky do digitální podoby.

⁸⁴ V této souvislosti Šternberk do své relace poznamenal, že králi je daleko bližší armáda a cvičení než ženy a manželství: „*So viel aber weiss, ist er der lieb nicht so sehr ergeben, sondern ganz denen exercitiis militaribus.*“ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace z 8. 11. 1673 (Norrköping). O manželství Karla XI. dále kap. V. diplomové práce autora.

symbolizujících „dobré přátelství“ vygradovalo až do stavu opilosti některých členů zábavy.⁸⁵ Šternberk o celé události nepsal pouze na stránkách oficiální relace. O této mimořádné počtě informoval i svého patrona u vídeňského dvora Václava Eusebia Popela z Lobkovic, s nimž vedl korespondenci během celé švédské mise. Lobkovic ve svém dopise do Stockholmu projevil skutečný údiv a navíc zde parafrázoval i podobnou reakci samotného císaře Leopolda I.⁸⁶

Takovéto osobní vztahy a projevy důvěry nemají ve vysoké diplomacii příliš obdoby. Šternberkovi se podařilo s královskou rodinou vytvořit skutečně nevídané pouto, jež si udržel po zbytek své mise, což se nepovedlo žádnému nástupci v úřadu císařského vyslance ve Švédsku. Michal František z Althannu, který přijel v roce 1682 obnovit švédsko-císařské partnerství, zachovával během své návštěvy profesionální odstup, jenž byl zapříčiněn do jisté míry právě ukončenou válkou, kdy císař vystupoval v roli vítěze. Antonín Jan z Nostic za celých dlouhých pět let navštívil krále a královnu jen několikrát. Podobně jako Althann se orientoval především na vysoce postavené politiky. Nejdůvěrnější kontakty během své mise navázal s kancléřem Bengtem Oxenstiernou. Nakolik se lišily vztahy Karla XI. s jednotlivými císařskými vyslanci, si můžeme demonstrovat na příkladu Nosticovy relace z roku 1689. Antonín Jan z Nostic psal císaři vzrušenou zprávu, že byl jako „*allergeringste persohn*“ nevídaně počtěn, když ho král na neoficiální návštěvě oslovil a dotazoval se ho na vyhlídky rakouského domu ve věci španělských příbuzných. Bylo pro něho zajisté nemyslitelné, aby se zúčastnil osobní zábavy královské rodiny nebo si s Karlem XI. dokonce zahrál karty.⁸⁷

Linköping hostil oba dvory jen několik dní. Král se rozhodl, že se přemístí do nedalekého Norrköpingu, ležícího maximálně dva dny pěší chůze od Linköpingu. Zde Karel XI. a jeho matka setrvali až do vánočních svátků, po nichž se opět vrátili do hlavního města. Tento vývoj událostí překvapil i Šternberka, který viděl hlavní důvod odjezdu ze Stockholmu

⁸⁵ „*Wir continierten die gesundheiten nach eine gantze stundt mit trompeten und heer paucken. Der reichsschatzmeister [Sten Bielke, pozn. aut.] ware wegen einer kleinen indisposition nach haus gangen. Es finden sich aber zuem drincken viel andere cavallier. Die königin brachte mir wiederumb die gesundtheit ihren künftigen schauē mit der obligation, solche dem könig zuebringen, welche der könig zwahr bedeutet gethan, mir aber gleich der auf die gesundtheit aller verliebten zuegebracht. Wie nun ihro: maÿ: beede sich nach hauß begeben wolten, küssete sich beeden die händt, gehen aber gleichwol mit ihnen in ihre ziemmer nacher hoff, welches nur 50 schriett ungefähr ware.*“ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 7, Extrakt listopadové relace, (Linköping).

⁸⁶ „*E[ure] kay[serliche] May[estät] haben mir grosse satisfaction an des herrn grafen eingeschickte relation gehabt, weilen dieselbe außführlich und curios gewesen.*“ TAMTĚŽ, provizorně kart. 176b, Dopis Václava Eusebia Popela z Lobkovic ze 17. 1. 1674 (Víděň).

⁸⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, Koncept relace Antonína Jana z Nostic z 25. 7. / 4. 8. 1689 (Stockholm).

ani ne tak v samotné vizitaci armády, jako spíše v nechuti krále jednat s ministry o vztahu k Francii.⁸⁸

Hlavní „pracovní náplní“ Šternberka na cizím dvoře bylo udržování vzájemných vztahů s co největším počtem tamních dvořanů. Nebylo prospěšné, pokud se vyslanec uzavřel do časově delší izolace, protože se okamžitě začaly šířit různé pomluvy, které podkopávaly jeho dobré jméno. Patřičné a pravidelné veřejné vystupování proto patřilo ke standardu jakékoliv diplomatické mise. Okázalá reprezentace svého suveréna ovšem stála nemalý peníz, a pokud diplomat hospodařil špatně se svými důchody, mohl se brzy dostat do nebezpečné situace.

Nakolik bylo pro diplomata katastrofální ocitnout se bez peněz, si můžeme demonstrovat na příkladu španělského vyslance Carlose Fernana-Nuñeze, jenž musel být s ostudou odvolán nazpět do rodného Španělska na začátku jara roku 1674. Fernan-Nuñez byl u stockholmského dvora znám svojí velkorysou povahou. Neváhal si své partnery naklonit patřičnými dary či úplatky.⁸⁹ Pro kladné vyřízení svých požadavků například zahrnul královnu-vdovu finančně nákladnými dary. Mezi tamními diplomaty vzbudil údiv, když věnoval říšskému strážci pokladu Stenu Bielkemu diamantový prsten v hodnotě 4000 švédských stříbrných tolarů. Tato nemalá suma peněz mohla například zaplatit průměrný měsíční chod celé ambasády ve Švédsku i s výdaji ambasadora. V lednu roku 1674 příjmy Fernana-Nuñeze vyschly. Madridský dvůr odmítl poskytnout rozmařilému vyslanci další úvěr. Tím ovšem hrozil krach celé španělské politiky ve Švédsku. Za této situace vedly první kroky Fernana-Nuñeze za Adolfem Vratislavem ze Šternberka. Císařští a španělské vyslanci na zahraničních dvorech vždy spolupracovali, pokud to bylo jen trochu možné. Dokonce i ve Šternberkově hlavní instrukci jasně stojí, aby navázal úzké kontakty se španělským vyslancem. Naděje si dělal i Carlos Fernan-Nuñez, když žádal Šternberka o poskytnutí půjčky. Od samého začátku se Šternberkovi nechtělo španělského ambasadora finančně podporovat. Proto se snažil celou věc vyřešit diplomaticky. Slíbil, že peníze půjčí, ale udělá tak jen za předpokladu, bude-li souhlasit také Leopold I. Fernan-Nuñez proto nešetřil sliby. Zavázal se svým jménem, že bude císaři ve Stockholmu k službám a napříště se bude snažit vykompenzovat prokázané dobrodiní. Mezitím se Fernan-Nuñez dostal do vážných finančních

⁸⁸ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*. Relace z 5. a 8. 11. (Linköping a Norrköping).

⁸⁹ Problematika darů a úplatků rozhodně není nic neobvyklého v relacích jednotlivých diplomatů. Většina autorů, kteří psali o raně novověké diplomacii, popsali na stránkách svých prací tento fenomén. Z těch základních např. W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 165-168.

problémů. Peníze od španělské vlády nepřišly ani na konci března. Nakonec obdržel španělský vyslanec místo peněz odvolávací instrukci. Jeho mise skončila neslavně, s ostudou a předčasně.⁹⁰

Jak naznačuje Šternberk ve svých relacích, snažil se v celkových výdajích být o něco šetrnější. I on obdarovával přední dvořany. Jeho dary však měly hodnotu maximálně několika set švédských stříbrných tolarů. Ostatně bez dáreků a různých forem úplatků zmohl raně novověký diplomat jen velmi málo. Náleželo k dobovým zvykům nejen dávat, ale i přijímat hmotné i finanční pozornosti.⁹¹

Šternberk během své mise mnohokrát navštívil vrchního velitele vojsk Karla Gustava Wrangela. Jedno z několika setkání se „starým hrabětem“ popisuje Šternberk ve své listopadové relaci. V dopoledních hodinách přijela pro císařského vyslance luxusní Wrangelova karosa. Šternberk se svým služebnictvem dopředu počítal s přespáním mimo ambasádu, čemuž se přizpůsobil i počet zavazadel. Lokaj dostal rozkazem dovést Šternberka na věhlasný Wrangelův zámek Skokloster, který leží asi šedesát kilometrů od hlavního města.⁹²

Když Šternberk dorazil po několika dnech do zámku, byl přijat hofmistrem a uveden k nejvyššímu veliteli vojsk. Wrangel ležel v posteli a byl již několik týdnů vážně nemocný. Na závěr jednání nakonec Šternberka ujistil, že se nehodlá nechat zatáhnout mezi členy prohabsburské strany a chce si i nadále podržet svoji neutralitu mezi oběma tábory. Návštěva Adolfa Vratislava ze Šternberka u Wrangela nakonec vyzněla do prázdna a kromě prohlídky zámku císařskému vyslanci nic zajímavého nepřinesla.⁹³

I taková byla každodennost vyslance, který musel často vynaložit veliké úsilí, aby nakonec veškerá jednání přišla vniveč. Hrabě ze Šternberka si však velice vážil Wrangelovy upřímnosti, když byl ochotný císařskému vyslanci sdělit bez obalu své politické postoje. Šternberka tato charakterová vlastnost na poli vysoké diplomacie udivila natolik, že ji zmiňuje ve své závěrečné relaci císaři, když popisuje osobnost Karla Gustava Wrangela.⁹⁴ Každodenní

⁹⁰ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 24. 1. 1674 (Stockholm), fol. 218v-218r a relace z 28. 3. 1674 (Stockholm), fol. 158v-162v.

⁹¹ J. FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen*. s. 306-311.

⁹² Podrobný průběh setkání s Wranglem Šternberk popisuje ve své devíti stránkové listopadové relaci. ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 18. 11. 1673 (Norrköping), fol. 158v-162v.

⁹³ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 18. 11. 1673 (Norrköping), fol. 158v-162v.

⁹⁴ „Der Feldherr [Wrangel, pozn. aut.] ist violent, kann nicht dissimuliren undt ist ausser der profession eines soldatens in staatssachen schlecht fundirt, der leibes disposition nach aber also beschaffen, dass seines

praxe diplomata se řídila planými sliby, vytáčkami a mlčením, které jednotlivé strany často nic nestály, a na přílišnou upřímnost nebylo ve vyjednáváních místo.

Na konci roku 1673 se vystupňoval tlak francouzské diplomacie. Válečné akce uplynulé sezony skončily a začala se chystat nová kampaň, do které se mělo aktivně zapojit i Švédské království. V polovině listopadu se již císařský diplomat nebál vytvořit ve svých relacích definitivní úsudek. Stále víc a víc bylo jasné, že se Švédsko zapojí od příští sezony do bojů po boku Francie a otevře tak svými zbraněmi další frontu. Ludvíkův vyslanec u královského dvora se všemi prostředky snažil o urychlení celé akce. Nařkl švédské politiky, že se za zády Francie tajně dohadují s braniborským kurfiřtem, Poláky a císařem. Na druhou stranu u dvora rozšiřoval pomluvu, že císař uzavřel s Francií tajnou smlouvu o neútočení, což mělo údajně povzbudit chuť Švédů do války.⁹⁵

Avšak naděje císařské strany stále žily. Ve Stockholmu se stále nacházelo veliké množství sympatizantů s Leopoldovou politikou. Výše bylo naznačeno, že v čele procísařské frakce stál královský strážce pokladu Sten Bielke. V této „*parthei*“ bychom v roce 1673 našli vedle Bielkeho také „neúplatného“ Johana Göranssona Gyllenstierna,⁹⁶ který se díky svým postojům a loajalitě ke králi stal na konci skånské války kancléřem a svojí politikou přispěl k budování dobrých vztahů s habsburskou monarchií.⁹⁷ Dalším důležitým zastáncem císařského vyslance byl Per Brahe, jeden z nejdůležitějších úředníků království a člen regentské vlády. Ze zvučných jmen musíme doplnit i Bengta Oxenstierna, stojícího v těchto letech na pomezí zájmů obou zneprátelených stran, avšak v pozdějších obdobích to byl právě on, kdo vehementně bojoval za zájmy císaře u královského dvora ve Stockholmu.

Dobré vztahy měl Šternberk také s Henrikem Hornem. Guvernér brémsko-verdenského vévodství Šternberkovi osobně řekl, že když jsou teď vztahy císaře a Švédska tak slibné, chce poslat svého syna na kavalírskou cestu do Vídně namísto do Paříže, kde by se

aufkommens schlechte hoffnung obhandten; Ist er ie einen tag der zorn, zuemahlen er unter nicht geringen mortification auch darumben versiret, dass alle kriegs ämbter ohne seinen vorwissen vergeben werden.“ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen. Závěrečná relace z 1. 5. 1674 (Laxenburg).*

⁹⁵ TAMTÉŽ, relace z 15. 11. 1673 (Norrköping).

⁹⁶ Jeho nezkorumpovanost byla u dvora všeobecně známá. Podplatit se ho snažili jak francouzský, tak španělský vyslanec, který mu dokonce nabízel diamantový prsten značné hodnoty. „*Dieses muss man erstgedachtem ministro [Gyllenstierna, pozn. aut.] lassen, dass er incorruptibilis seye. Es hat der französische abgesandte im ein ansehnliches präsent thun, der spanische envoyé auch einen diamantenen ring von 3000 Rthr verehren wollen, welches beides er cum indignatione ausgeschlagen und gebetten mit dergleichen ihn zu verschonen.*“ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 16. 12. 1673 (Norrköping), fol. 183r.

⁹⁷ Ingvar ANDERSSON, *A history of Sweden*, London 1962, s. 211.

toho tolik nenaučil a jen by podlehl zahálce.⁹⁸ Kavalírské cesty, jako základní předpoklad socializace raně novověkého šlechtice, měly ve Švédsku trochu odlišný průběh než například v habsburské monarchii. Klíčovou roli zde sehrávaly domácí vzdělávací instituce, především univerzita v Uppsale, kam směřovaly cesty studentů všech sociálních vrstev již od roku 1477. Šlechtičtí synové zde absolvovali intenzivní vzdělávací program a někteří z nich následně směřovali do zemí kontinentální Evropy. Zvláště oblíbené byly protestantské, především luteránské oblasti, ale hlavním lákadlem se samozřejmě staly i významné katolické dvory v Římě, Paříži a Vídni.⁹⁹

Na přelomu listopadu a prosince roku 1673 dostal Šternberk od svých informátorů zdrcující zprávu, která se odrazila v jeho relaci. Znechucený napsal císaři, že francouzský vyslanec Feuquières odjel do Hamburku za účelem opatřit si zde hotovost ve výši 80 000 rýnských tolarů, které budou použity na definitivní přesvědčení švédských vládnoucích kruhů.¹⁰⁰ Současně si zde také vyzvedl od speciálně poslaného kurýra osobní Ludvíkův dopis, kde král Slunce naléhal na Karla XI., aby už konečně připravil svých požadovaných 16 000 vojáků na podporu francouzských sil. Hlavním argumentem se staly opět peníze. Francie poslala skandinávskému království do té doby v subsidiích téměř 750 000 švédských stříbrných tolarů, což byl pro Ludvíka pádný důvod, proč by mělo švédské vojsko co nejdříve zasáhnout do probíhající války.¹⁰¹

Při vzájemném setkání císařského vyslance Šternberka a hraběte Johana Gyllenstierna došlo na rozhovor o uplácení zdejších senátorů. Výše bylo naznačeno, nakolik si tento Švéd cenil své neúplatnosti. Gyllenstierna se následně rozhovořil o neobyčejné zkorumpovanosti kancléře Magnuse De la Gardieho, jenž jako hlavní exponent profrancouzské frakce z Feuquièresových peněz silně profitoval. Francouzský vyslanec uplácel i další členy De la Gardieho rodiny. Magnusův syn Gustav Adolf, který se ve svých dvaceti čtyřech letech stal předním členem vlády, dostal společně se svou sestrou mnoho kusů drahých šperků a velice nákladně zdobené diamantové hodiny. Jasně intrikářství vysvítá ze skutečnosti, že úplatky

⁹⁸ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 2. 12. 1673 (Norrköping), fol. 166v-171v.

⁹⁹ Stručně popisuje vzdělání a kavalírské cesty švédské šlechty v raném novověku Simone GIESE, *Peregrinatio academica* oder Kavalierstour – Bildungsreisen des schwedischen Adels zu Beginn der Frühen Neuzeit, in: Ivo ASMUS – Heiko DROSTE – Jens E. OLSEN, (Hg.), *Gemeinsame bekannte. Schweden und Deutschland in der Frühen Neuzeit*, Münster 2003, s. 83-107; Lars NILÉHN, *Peregrinatio academica. Det svenska samhället och de utrikes studieresorna under 1600-talet*, Lund 1983.

¹⁰⁰ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 2. 12. 1673 (Norrköping), fol. 168v.

¹⁰¹ S. E. ÅSTRÖM, *The Swedish Economy*, in: M. ROBERTS, *Sweden's Age of Greatness*, s. 95.

podle Gyllenstierny vzal i procísařsky orientovaný Per Brahe, jenž na začátku prosince se Šternberkem povečeřel a přitom ho ubezpečoval o své loajalitě k císaři Leopoldovi. Podobným případem byla i údajná úplatnost Bengta Oxenstierny. Nevlastní synovec slavného kancléře Axela Oxenstierny však v těchto letech ještě neměl striktně vyhraněnou politickou orientaci jako na konci skånské války a kontakty pravděpodobně udržoval s oběma znepřátelenými tábory. Velice zkorumpovaný byl také preceptor Karla XI. Edmund Gripenhjelms, údajně neobyčejně vzdělaný muž své doby, který byl profesorem na univerzitě v Uppsale a patřil mezi přední odborníky v oboru historie. Tento muž měl veliký vliv na samotného krále a byl jeho vychovatelem od útlého dětství. Na nějaký kapitál si přišel i velitel vojsk Wrangel a jeho dcera. Dar obrovské hodnoty obdržela také královna-vdova Hedvika Eleonora. Ačkoliv se politicky orientovala na dění v Římsko-německé říši, protože sama byla rodilá Němka, neváhala prý přijmout od francouzského vyslance šperk v neobyčejné hodnotě 40 000 rýnských tolarů.¹⁰²

Korupce jako součást vysoké politické praxe nebyla v raném novověku striktně odsuzována. Podle Williama Jamese Roosena je v současné historiografii vliv úplatků či darů na rozhodování výrazně přeceňován.¹⁰³ Nemyslím si, že bychom tento aspekt měli obecně ve většině případů takto podceňovat, avšak v souvislosti se Švédskem vše nasvědčuje tezí, nastíněným již před lety Roosenem. Nicméně uplácení, ale i veřejné obdarování, mělo také jednoduše funkci reprezentační a především sebereprezentační. Samozřejmě se potom lišila míra peněžních nákladů za dary a úplatky mezi jednotlivými vyslanci, což v důsledku odráželo jejich finanční možnosti nebo chuť do této potřeby více investovat.

Základní teoretické příručky 17. století, definující pozici diplomata v síti mezinárodních vztahů, především vyzdvihovaly funkci darů, která byla spojena s diplomatickou praxí odněpaměti. Obdarování se vždy odehrávalo na principu dobrovolnosti, avšak tato zdánlivá dobrovolnost byla povinná a narušení či hrubé neuznání těchto pravidel vedlo k destrukci tohoto *systému totálních závazků*.¹⁰⁴

Problémem bylo, jak se vyrovnat s úplatky. První teoretici v čele s Nizozemcem Abrahamem de Wicquefortem psali svá díla v duchu křesťanské morálky, kdy korupci chápali jako hříšný čin a apelovali především na diplomatovu čest. Wicquefort dokonce ve své klasické práci *L'Ambassadeur et ses fonctions* zašel tak daleko, že zde rozpracoval koncept

¹⁰² TAMTÉŽ, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka ze 23. 12. 1673 (Norrköping), fol. 193r-196v.

¹⁰³ W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 167.

¹⁰⁴ Marcel MAUSS, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha 1999, s. 13.

čestné špionáže, tzv. „*honorable espionage*“.¹⁰⁵ Čím více se v následujících letech etablovala „diplomatická věda“, tím více teoretici diskutovali o machiavelistických praktikách, které byly samozřejmě součástí každodenní praxe raně novověkého diplomata. V první polovině 18. století někteří významní teoretici jako François de Callières či pruský diplomat Jacob von Bielfeld našli zdroj inspirace například v Platónově *Ústavě*. Ve svých spisech připustili, že diplomat může v zájmu „obce“ dokonce podvádět, lhát či uplácet.¹⁰⁶

Největším problémem je potom definovat, kde končil dar a začínal úplatek. Například podle historika Heika Drosteho, který patří mezi přední odborníky na švédskou diplomacii 17. století, můžeme mluvit o úplatcích v případě činu, jež uskutečnil Bodo von Oberg ve Stockholmu v roce 1690. Brunšvicko-lüneburský vyslanec veřejně obdaroval „z dobrého rozmaru“ přední politiky královského dvora. Například Bengt Oxenstierna si přišel na 3 000 švédských stříbrných tolarů. Můžeme však v tomto případě mluvit o uplácení, když byl celý akt ze strany von Oberga deklarován veřejně?¹⁰⁷

U úplatků a intrikářství ještě na chvíli zůstaneme. Šternberk popisuje ve svých relacích příhodu, jež se stala dánskému vyslanci baronu Jensu Juelovi v prvních dnech nového roku 1674. Do vyslancova domu přišli pod rouškou tmy a inkognito Feuqières a De la Gardie. Nabídli Dánovi spojenectví a peníze, které zaplatí Feuqières. Juel se měl na oplátku přestat angažovat ve vyjednáváních, nebojovat za klid zbraní a napříště jen ve Stockholmu působit jako nezúčastněný pozorovatel. Dánský vyslanec však všechny nabídky kategoricky odmítl a prohlásil, že se o všem dozví jeho král a celou věc nechá uveřejnit. Jak slíbil, tak se také stalo. Již tak špatné vztahy mezi Dánskem a Švédskem byly pro tentokrát nenahraditelně zpretrhány. Šternberk si na závěr své relace povzdechl, že po této události již rozhodně nebude možné pomýšlet na vzájemné spřátelení obou skandinávských velmocí.¹⁰⁸ Na tomto místě se nabízí otázka, jestli De la Gardie a Feuqières dopředu nevěděli, že vzájemná vyjednávání zkrachují. Když se oba muži vypravili do vyslancova domu, mohli z jakékoliv situace jenom vytěžit, což svědčí o mistrném intrikářství obou mužů. Podařilo se tak

¹⁰⁵ Abraham de WICQUÈFORT, *L'Ambassadeur, oder Staats-Bothschaffter und dessen hohe Functions, und Staats-Verrichtungen* [...], Frankfurt am Main 1682, s. 10.

¹⁰⁶ V tomto směru je velice inspirativní dílo anglické historičky Heidrun R. I. Kugelerové, která na stránkách své disertační práce srovnává teoretické raně novověké spisy zabývající se dobovou praxí vrcholné diplomacie. Navíc zde sleduje vývoj „teorie diplomacie“. Srov. Heidrun R. I. KUGELER, „*Le Parfait Ambassadeur*“ *The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia*, Oxford 2006 (disertační práce), s. 59-64.

¹⁰⁷ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 208. Tímto problémem se ve své studii zabývala i Jeannette Falcke. Viz J. FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen*, s. 306-311.

¹⁰⁸ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace z 5. 1. 1674 (Stockholm).

definitivně rozložit dánsko-švédské diplomatické vztahy, což zemi vehnalo ještě hlouběji do náruče Francouzů. Na tomto případě také vidíme, nakolik úzce mohl zahraniční diplomat spolupracovat s předními státníky cizího dvora.

Na začátku ledna dostal Adolf Vratislav ze Šternberka pozvánku od krále. Měl se dostavit na zámek Drottningholm. Právě v této době zde probíhaly rozsáhlé přestavby pod patronací královny-vdovy Hedviky Eleonory. Hlavním architektem byl jmenován Nicodemus Tessin starší, který měl bohaté zkušenosti s barokní výstavbou na švédském území. Znalci barokní divadelní kultury možná vědí, že v prostorách Drottningholmu se do dnešních dnů dochovalo unikátní divadlo. Hrabě ze Šternberka zde byl svědkem výkonu na jevišti a nezapomněl o něm zpravit císaře ve své relaci.¹⁰⁹

V šest hodin přijel císařský vyslanec na nádvoří a následně byl uveden do přijímacích místností zámku. Při průjezdu zahradami si ještě stačil povšimnout, že v centru zeleně ční jeden z originálů bronzových soch od Adriana de Vries, jenž původně zdobil zahrady Valdštejnského paláce na Malé Straně. V zámku Šternberka přijal král a následně se ho zeptal, zdali si nechce poslechnout jeho dvorní kapelu. Sbor na prknech divadla tvořilo čtrnáct hudebníků a poněkud úsměvné na celém vystoupení bylo, že soubor kromě hraní na nástroje také zpíval. Na neštěstí pro Šternberka švédsky. To se odrazilo také na kritice, kdy hrabě královu dvorní kapelu nekompromisně charakterizoval jako „*ziemlich schlecht*“. Jakmile kapela skončila svoje vystoupení, byla samotnou královnou-vdovou Šternberkovi nabídnuta prohlídka zámku. Poté zavedla Hedvika Eleonora habsburského vyslance do tanečního sálu. Celou zábavu řídil královský komorník Friedrich von Sachsen-Gotha. Jakmile byli zúčastnění připraveni, začalo se tančit. Po nějaké chvíli dokonce samotná Hedvika Eleonora vyzvala Šternberka k tanci. Císařský vyslanec musel prokázat své taneční umění a uspokojit devět tancechtivých dvorních dam královnina fraucimoru.¹¹⁰

Když skončila zábava, přišly povinnosti. Šternberk si našel čas i na vysokou politiku. Na plese vedl konverzaci s předními politiky, kteří tu byli také přítomni. Zde se dozvěděl, že Polsko-litevská unie a Švédsko definitivně přerušily své diplomatické styky. Novinkou také bylo, že se Wrangel cítil na smrt nemocen a nebylo jisté, jestli se uzdraví. Už před několika měsíci dostal rozkaz přijet do Pomořan a dohlédnout na organizaci armády. Šternberk v této věci zdůraznil, že je tento stav pro císařskou stranu výhodný, protože se tímto posune datum

¹⁰⁹ Opis relace z 10. ledna ve fondu Šternberk-Manderscheid nenalezneme. O této zprávě víme díky Fryxellově edici. Viz A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace z 10. 1. 1674 (Stockholm).

¹¹⁰ TAMTÉŽ.

případného tažení. Císařský vyslanec si také promluvil se svým největším spojencem u císařského dvora Stenem Bielkem, který si stěžoval na De la Gardieho intrikářství proti jeho osobě. Dále hraběte Šternberka ujišťoval, že válka nemůže a nesmí v žádném případě nastat, protože po kampani Karla X. v Polsko-litevské unii se země dostala do dluhu šesti milionů švédských stříbrných tolarů, z čehož je v současnosti splacena asi polovina. S říšským strážcem pokladu přišla na ples i jeho manželka, kterou Šternberk neváhal popsat jako „*altes und sehr geitziges Weib*“. Zábava skončila v pozdních hodinách a celé osazenstvo se rozjelo v hluboké tmě do svých sídel.¹¹¹

V polovině ledna roku 1674 přišel s novou poštou nový nátlak francouzské diplomacie. V těchto dnech se hrabě ze Šternberka setkal s De la Gardiem a Hedvikou Eleonorou. Kancléř ho pověřil, ať napíše císaři, že Švédsko za žádných okolností nesáhne po zbrani, dokud bude trvat mír mezi všemi spojenci smlouvy z roku 1668. I shledání s královnou-vdovou bylo tentokrát pro Šternberka nepříjemné a velice nepohodlné. Oba se setkali v malých zahradách stockholmského královského zámku, který se postupně v těchto letech proměňoval pod vedením Nicodema Tessina mladšího z pevnosti Tre Kronor v reprezentativní sídlo hodné velikosti švédských králů.¹¹² Jakmile se hrabě ze Šternberka nechal ohlásit, vzkázala mu královna, ať přijde do zahrady, aby byl svědkem toho, jak panovnice severského království ovládá jízdou na lyžích. Císařskému vyslanci tedy byla dána další jedinečná pocta, když mohl přihlížet sportovnímu umění Hedviky Eleonory, avšak musel přetrpět nepříjemný hodinový pobyt ve skandinávské zimě.¹¹³

Průběh událostí však nasvědčoval tomu, že se Šternberkova diplomatická mise blížila ke konci. Nekonečné slovní potyčky mezi politiky nakonec vyústily v rozhodnutí, že aliance s císařem, Španělskem a Holandskem je dávno v troskách, a proto bude nutné zachovat spojenectví alespoň s Francií, nechce-li se Švédsko dostat do nebezpečné izolace. V tomto období mělo ještě slovo izolace negativní nádech. Království samo sebe chápalo jako prvořadou velmoc, která je předurčená zasahovat do dění na kontinentu. Naopak o pár let později, jako by si země konečně připustila dopady války a své možnosti, se politika izolace stane hlavním programem švédského královského dvora.

¹¹¹ TAMTÉŽ.

¹¹² Björn R. KOMMER, *Nicodemus Tessin und das Stockholmer Schloß*, Heidelberg 1974, s. 73-74.

¹¹³ „Die Königin wollte, ich sollte alles in garten sehen und ungeachtet es sehr kalt war, so musste ihr zu gefallen schir eine gute stunde mit ihr in schnee herumgehen.“ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 24. 1. 1674 (Stockholm), fol. 213v-217v.

Na přelomu února a března se začal Adolf Vratislav ze Šternberka pomalu chystat k návratu do Vídně. Situace v celé společnosti již byla natolik vyhrocená, že Šternberk společně s holandským vyslancem už téměř nemohli vycházet na ulici. Drobnou provokaci si neodpustil ani Feuquières, který poslal několik svých služebníků za císařským vyslancem, aby mu vyřídili, že udělá nejlépe, když odjede ze švédského království, dokud mu zbývá ještě nějaký čas.¹¹⁴

V prvních jarních dnech roku 1674 přišla zdrcující, ale očekávaná zpráva. Švédsko se konečně zapojilo do války po boku Francie. Rozhodnutí samozřejmě předcházelo jednání. Feuquières byl pozván do královské kanceláře na schůzku za přítomnosti nejvyšších úředníků království. Ve společném jednání se zúčastnění dohodli, že Švédsko poskytne Ludvíkovým vojskům požadovaných 16 000 vojáků, jak to již o dva roky dříve definovala vzájemná smlouva. Byla vyhotovena základní listina, ve které byly vymezeny tři hlavní důvody vstupu Švédska do války. Prvním byla neochota nadále vyjednávat s Francií a ohrozit tak přísun subsidií. Za druhé chtělo království zavčas potlačit rozpínavost Dánska, tohoto nevypočitatelného soupeře na jihu. A za třetí mělo zahájení války zabránit nečekanému útoku braniborského kurfiřtství a brunšvicko-lüneburského vévodství. Švédsko paradoxně zdůraznilo své mírové záměry a odsoudilo nepřátele, kteří dosud jen narušovali vzájemné soužití uvnitř křesťanstva. Bylo prý povinností skandinávského hegemona opět nastolit klid v této části Evropy.¹¹⁵

Šternberkovy přípravy na odjezd vrcholily. Nastal čas na závěrečné audience a finanční vyrovnání. Nákladnou položkou každé diplomatické mise byla výplata celého služebnictva, jež s sebou vyslanec do konkrétní země přivezl. Adolf Vratislav ze Šternberka v závěru své mise rozhodně neoplýval penězi. Ve svých relacích si stěžoval na svoji finanční situaci a doufal, že bude mít možnost s tím málem, co mu zbylo, v posledních dnech příkladně reprezentovat svého suveréna. Čtyři sta švédských stříbrných tolarů si musel připravit na závěrečnou audienci a nemálo peněz stály také dopravní prostředky využitě při zpáteční cestě.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka ze 14. 2. 1674 (Stockholm), fol. 231v.

¹¹⁵ V tomto období, kdy mělo dojít k vyvrcholení Šternberkovy mise, vedl hrabě opravdu úctyhodnou agendu. Že relace císařského vyslance dosahovaly v průměru šesti až sedmi stran, bylo již standardem. V těchto dnech se však neobyčejně navýšila frekvence odeslaných relací v podobném rozsahu. Jen v jednom týdnu mezi 21. a 28. březnem odešlo ze Stockholmu do Vídně celkem pět obsáhlých relací o dění na tamním dvoře. O zapojení Švédska do války po boku Francie viz TAMTÉŽ, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 24. 3. 1674 (Stockholm), fol. 155r-157r.

Navíc byl zavázán ústním slibem, že své manželce Anně Lucii koupí dárek v hodnotě několika stovek zlatých.¹¹⁶

Pátého dubna 1674 se konala závěrečná audience u krále, kdy Karel litoval, že snahy císařského vyslance vyšly nazmar. Přesto se obě strany rozešly v přátelském duchu. Šternberk obdržel na rozloučenou od krále jeho portrét v nákladně provedeném rámu a Hedvika Eleonora za sebe darovala diamantový prsten. Dary na rozloučenou, které diplomat obdržel na závěrečné audienci, byly také jedním ze standardů raně novověké diplomatické praxe. Vyslanec mohl obdržet opravdu cokoliv. Od jídla a oblečení přes různé funkční doplňky až po předměty z drahých kovů či peníze. Průměrná hodnota darů se většinou pohybovala okolo 400 rýnských tolarů.¹¹⁷

Před odjezdem se Šternberk přišel ještě rozloučit se Stenem Bielkem. Daroval mu menší finanční obnos a jeho ženě prsten v hodnotě 200 zlatých. Bielke přislíbil, že i nadále zůstane věrný císaři, až se politická situace opět obrátí.¹¹⁸

Zpáteční cesta proběhla v rychlém tempu. Osmého dubna již Adolf Vratislav ze Šternberka odjel ze Stockholmu do přístavu v Norrköpingu. Zde i se svojí manželkou a služebnictvem nastoupil na obchodní loď, která ho dovezla do říšského města Lübecku. Z Norrköpingu byla také odeslána jeho poslední relace.¹¹⁹

Další informace se již říšská kancelář ve Vídni dozvěděla od Šternberka osobně. Pilný, až puntičkářský úředník, kterým Šternberk dozajista byl, vyhotovil po svém příjezdu do císařova sídelního města unikátní, mnohastránkovou závěrečnou zprávu o specifikách švédského království. Tato zpráva, dopsaná 1. května v Laxenburgu, je členěna do šesti hlavních bodů a přináší osobitý pohled vysoce postaveného Středoevropana na švédskou realitu 70. let 17. století.¹²⁰

¹¹⁶ TAMTÉŽ, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 28. 3. 1674 (Stockholm), fol. 158v-162v.

¹¹⁷ J. FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen*, s. 204-206.

¹¹⁸ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace z 12. 4. 1674 (Norrköping).

¹¹⁹ TAMTÉŽ.

¹²⁰ ANM (Praha), Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 509v-523r.

V. Karel XI. absolutistickým vládcem: nutné reformy, noví spojenci a vytoužený mír (1679 – 1685)

„Karel XI., válečník jako všichni jeho předkové, vládl neomezeněji než oni: zničil význam senátu, jenž byl prohlášen za senát králův a nikoliv království. Byl střídavý, bdělý, pracovitý, takže by byl milován, kdyby jeho despotismus nebyl obmezil city jeho poddaných k němu na bázeň. Karel XI. oloupil velký počet svých poddaných o jejich statky pomocí jakéhosi soudního dvora, zvaného likvidační komora. Zástup touto komorou zničených občanů, šlechticů, obchodníků, statkářů, vdov a sirotek plnil ulice Stockholmu a přicházel denně k bráně paláce, aby tam marně nařikal.“¹²¹

François-Marie Arouet, známější pod svým pseudonymem jako Voltaire, nikdy neskrýval svůj obdiv ke Karlu XII. Ve svém historiografickém díle, které se v mnoha částech přibližuje oslavnému panegyriku, vyzdvihuje velikost švédského krále, jenž v čele malého národa dokázal porážet početně silnější vojska svých soupeřů. Voltaire se v první kapitole zabýval i osobou Karla XI. Avšak, jak již vysvítá z výše uvedeného úryvku, tento pohled je velice zkreslený Voltairovými životními postoji a filozofickým myšlením francouzských osvíceneckých kruhů 18. století. Obraz krále Karla XI. jako suverénního, tvrdého a despotického panovníka zůstal v povědomí historiků až do 20. století, kdy dochází k určitým revizím. Avšak kvůli nedostatku literatury se i přesto výrazně liší názory na jeho osobu a tento problém zůstává i nadále otevřený. Jak tedy Karel XI. působil na císařské diplomaty a agenty, kteří s ním přišli do kontaktu? A liší se tyto reflexe v porovnání se zprávami jiných domácích či zahraničních pozorovatelů?

Ještě za života autoritativního Karla X. bylo přesně rozhodnuto o výchově budoucího následníka trůnu. Když malý Karel přišel ve věku čtyř let o svého otce, stala se výchova mladého krále jedním z prioritních úkolů zvolené regentské vlády. Přední roli v těchto letech sehrála královna-vdova Hedvika Eleonora. Karel tedy zůstal od kolébky pod silným vlivem své matky. Vybuodoval si k ní neobyčejně pevný vztah, jenž přetrval po celý jeho život. Když bylo Karlovi osm let, schválila regentská vláda velkorosý plán výchovy podle představ zesnulého otce. Kromě klasické palety oborů, které musel zvládnout urozený chlapec, sehrála rozhodující roli výuka jazyků. Slovem i písmem se měl Karel naučit švédsky,

¹²¹ François-Marie AROUET, *Karel XII. Král švédský. I. díl*, Praha 1925, s. 8-9.

finsky, německy a francouzsky. V případě možnosti se mohlo přikročit také k angličtině, italštině a španělštině. Velice brzy se však ukázalo, že z předkládaného plánu bude splněn jen zlomek. Nemůžeme tvrdit, že by byl Karel XI. hloupý. Trpěl jakousi vrozenou formou dyslexie, kvůli níž si nebyl schopen zapamatovat psaný text. Velikým úspěchem pro jeho preceptora Edmunda Gripengelma bylo již to, že krále naučil poměrně slušně psát, což musel nejdříve povinně a potom zcela dobrovolně cvičit na stránkách deníku, který si psal po zbytek svého života. Ačkoliv nebyl Karel schopný zpracovávat informace očima, mluvili současníci o jeho neobyčejné sluchové paměti. Vyslanec toskánského velkovévody, filozof a básník Lorenzo Magalotti, jenž navštívil Stockholm v roce 1674, psal ve svých relacích, že Karel hovoří pouze švédsky a německy, avšak prokazuje neobyčejnou znalost dvořanů a důstojníků.¹²² Tyto schopnosti potvrdil i Michal František z Althannu v roce 1682. Císařského vyslance udivilo, že při přehlídce své osobní gardy trabantů oslovil král většinu nastoupených mužů jménem a hovořil i o konkrétních slabostech a přednostech jednotlivců.¹²³

Ačkoliv Karel zaostával na poli duchovního vzdělání, rozhodně vynikal, i přes svoje chatrné zdraví, některými fyzickými schopnostmi. Všichni zahraniční pozorovatelé mluví o neobyčejném talentu v šermu. Daleko více je vyzdvihována králova schopnost jízdy na koni, kde se mu nikdo z urozené společnosti nevyrovnal. Často je v této souvislosti citován výrok vyslance Magalottiho, podle něhož králova chůze připomínala našlapování po střepích. Až natolik se jevily jeho pohyby neohrabaně a nedůstojně. Avšak jakmile nasedl Karel na svého koně, vypadal konečně jako král.¹²⁴ I jeho sebedůvěra se v okamžiku proměnila. Na koni neváhal jezdit tryskem, často skákal přes překážky a neobyčejně při tom riskoval. To bylo také důvodem jeho častých pádů. Nejvážnější nehody se mu staly v blízkém sledu několika po sobě jdoucích let. Poprvé byl pád natolik vážný, že o něm najdeme zprávu i v novinách

¹²² Přes 100 stran dlouhá práce Lorenza Magalottiho (psaná v italštině) o stavu a specifikách švédského království v roce 1674 patří společně s Karlovým osobním deníkem i v současnosti mezi základní prameny pro poznání osobnosti krále Karla XI. A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 20. Magalottiho práce vyšla také ve švédském jazyce. Viz Lorenzo MAGALOTTI, *Sverige under år 1674*, Stockholm 1912.

¹²³ „Sondern so gahr die musterungen der regimenten selbsten vorzunehmen undt seÿe der könig also applicat, daß er nicht allein die ober officieri undt subalternen alle kenne undt eines jeden stürckhe undt schäche wisse, sondern auch der meisten knecht undt reutter.“ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen.* Relace Michala Františka z Althannu z 5. 8. 1682 (Stockholm).

¹²⁴ Jane WILLIAMS-HOGAN, Sweden: The seventeenth century setting, in: *The new philosophy, October – December 2008*, s. 668. Dostupné z URL: http://swedenborg-philosophy.org/journal/data/111d/Williams-Hogan_Article--New_Philosophy_October-December_2008.pdf. [cit. 16. 2. 2014]. Tato poměrně obsáhlá stať vznikla jako základ jedné z kapitol budoucí biografie o Emanuelu Swedeborgovi. Jane Williams Hogan patří mezi významné odbornice na osobnost a práci slavného švédského teologa a vědce Emanuela Swedenborga (1688 – 1772), jehož učením se nemálo inspirovali mnozí velikáni západní kultury či představitelé sekt mormonů a unitářů.

Theatrum Europaeum.¹²⁵ V roce 1681 při jednom z oblíbených cvičení armády, která král pravidelně pořádal, spadl Karel tak prudce, že si zlámal nohu a na několik týdnů musel být upoután ke svému lůžku. Další kolize ho postihla o rok později, kdy vrcholilo jednání s císařským vyslancem Althannem o podpisu nové spojenecké smlouvy. Karel XI. v plném trysku nezvládl svého koně a zlomil si pro tentokrát ruku. Zranění, jež utrpěl navíc na koleni a hrudníku, se nehojila. Po několika dnech léčení se navíc ke královu úrazu přidaly horečky. Stav byl dokonce tak vážný, že mu jeho doktoři a ministři radili, aby sepsal poslední vůli. Několik týdnů proležel v horečkách za přítomnosti své matky, která s ním spala v jeho pokoji. Králův stav měl dopady i mezinárodní. Na mnoho týdnů byla pozastavena diplomatická jednání.¹²⁶ I přes tuto dramatickou zkušenost však král neopustil svoji velikou vášeň. Počínal si i v následujících letech stejně, což vedlo k dalším nehodám. Také v roce 1686 popisuje Antonín Jan z Nostic králův pád při cvičení vojska.¹²⁷

Další dovednost, kterou musel Karel během svého života ovládnout, představovalo řízení a velení lodi. Adolf Vratislav ze Šternberka zhlédl jedno z takovýchto cvičení a do Vídně psal o neobyčejném Karlově talentu při výkonu této dovednosti, pro Středoevropana dosti kuriózní.¹²⁸

Karel XI. je v současnosti, především na základě zpráv francouzských a italských vyslanců, popisován jako stydlivý a velice nesebevědomý člověk, jenž navíc nevyhledával společnost, pokud to nebylo nezbytně nutné. Francouzský vyslanec Isaac de Pas markýz de

¹²⁵ *Theatrum Europaeum (1679 – 1687)*. Frankfurt am Main 1691, s. 332.

¹²⁶ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 7. 10. a 16. 12. 1682 (Stockholm).

¹²⁷ „Euer röm. kaj. maj. solle hiemit allerunterthänigst nit verhalten, welcher gestalten verscheinen sonntag ihro maj. hiesiger könig beÿ zu Kunigsöhr [Kungsör, letní sídlo Karla XI., pozn. aut.] abermahlen vorgewesener musterung einige trouppen zu pferdt und fueß in 2. battallions getheilte, deren eine seine maj., die andere aber dero general feldmarschall Ascheberg [Rutger Ascheberg, pozn. aut.] führete; Alß sie nun nach dreÿmal gethanem chargiren, daß viertemal auf ander giengen, wurde dieser von mehrhöchst ernantem König dermassen repeunirt und zuruck getrieben, daß ihr dessen obrenleütemant Axel Sparre zwar zu secundiren suchete, alß dieses aber s: maj. wahrgenommen, liessen dieselbe von ihrem ab und giengen mit völligem gewalth auf ihne Sparre laß, da sie dan denselbe samtt denn pferd über dem haussen springten, herentgegen stürzete der könig ebenselß mit seinem pferdt, wann durch die an der schon einmal gebrochenem fuß unten, aber des knohens die spindel mit allein gebrochen, sondern principeliter auch an der brust im sturtzen einen solchen schade erlitten, daß ihro zu mund und körper der blut herausgeschossen, warauf man derselben so gleichen oder geöffnet und sie sich nach diesem, waß besser befunden, ob sie zwar bis dato noch mit allerdings ausser gefahr, so hoffenden doch, es werde sich nächstens widerund zur reconvalescenz anlassen.“ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK6, kart. 21, Koncept relace Antonína Jana z Nostic z 4. / 14. 8. 1686 (Stockholm).

¹²⁸ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 509r.

Feuquières, který strávil deset let u švédského královského dvora, charakterizoval Karla XI. jako velice nervózního muže, jenž se nikdy dobrovolně nezapletl do konverzace s francouzsky mluvícím člověkem.¹²⁹

Do kontrastu můžeme dát výroky a zkušenosti císařských vyslanců, které současná odborná literatura zatím nevyužila. Například Šternberkovi při jednom osobním rozhovoru Karel řekl, že francouzštině sice docela rozumí, avšak tímto jazykem nemluví a Francouzům se vyhýbá, jak jen to jde, a jejich společnost nenávidí.¹³⁰ Tyto sympatie k německy mluvícím obyvatelům Římsko-německé říše měly neobyčejný dopad na zahraniční orientaci Švédska potom, co Karel XI. posílil svoji pozici a byl v roce 1680 uznán absolutistickým panovníkem. Proněmecká orientace od raného dětství pravděpodobně souvisela se silnou fixací na matku, která jako dcera holštýnsko-gottorpského vévody, ač pravověrná protestantka, vždy inklinovala ke kulturnímu okruhu císařského dvora. Podobné zkušenosti jako hrabě ze Šternberka získali i následující císařští diplomaté Michal František z Althannu a Antonín Jan z Nostic. Oba popisují neobyčejnou otevřenost, s níž švédský král jednal a výjimečné znalosti a přehled, které při konverzaci prokazoval. Kvůli opakovaným nemocem Michala Františka z Althannu dokonce král několikrát navštívil císařského vyslance v jeho pronajatých pokojích.¹³¹ Z perspektivy císařských vyslanců byl tedy Karel XI. popisován diametrálně odlišně v porovnání s relacemi, jež odcházely ze Stockholmu ve francouzském, španělském či italském jazyce. Je tedy zajímavé, nakolik se zprávy o charakteru švédského krále liší. Není vyloučeno, že konkurenční, především pak francouzští diplomaté, záměrně nadsazovali některá povahová specifika králova charakteru, aby tak ospravedlnili svoje případné neúspěchy před svým suverénem.

Na čem se však všichni zahraniční pozorovatelé shodli, byl králův neobyčejně odmítavý postoj k ženám. V té době po Evropě koloval bonmot, který veřejně prohlásil francouzský vyslanec Honoré Courtin na své misi v Kolíně nad Rýnem. Když se seznámil během své služby ve Švédsku s Karlem XI., prý pochopil, že král by raději strávil noc s některým ze svých generálů než s nejkrásnější stockholmskou ženou. Záměry oženit Karla XI. s některou zástupkyní významných panovnických dvorů měla regentská vláda již od sedmdesátých let. Těsně před zapojením Švédska do války na straně Francie byl dokonce

¹²⁹ A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 20, pozn. 24.

¹³⁰ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 510v.

¹³¹ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen.* Relace Michala Františka z Althannu z 20. 10. 1682 (Stockholm).

vyjednán sňatek s dosud svobodnou sestrou dánského krále Kristiána V. Ulrikou Eleonorou. Podle dobových zpráv však Karel XI. přivítal začátek války se značným uspokojením, protože když se dánský král zapojil do bojů proti Švédsku, z vyjednávání o sňatku sešlo.¹³²

Svatbě s Ulrikou Eleonorou ovšem Karel XI. neunikl. Když na konci války nastala doba nové mírové zahraniční politiky švédského království vedená říšským kancléřem Johanem Gyllenstiernou, hrálo uspořádání vzájemných vztahů mezi Švédskem a Dánskem zásadní roli. Mírové a obchodní smlouvy měly být potvrzeny také manželskou smlouvou mezi zástupci dosud znepřátelených skandinávských mocností.¹³³ Po krachu Gyllenstiernova projektu způsobeného hlavně neshodami v otázce spojenectví s holštýnsko-gottorpským vévodou se Ulrika Eleonora jako dánská princezna dostala v nepřátelském Švédsku do nepříjemné izolace. Manželství sice přineslo královskému páru sedm dětí a Karel si své manželky neobyčejně vážil, ale daleko větší sympatie a pozornost stále věnoval své matce Hedvice Eleonoře. Z těchto vztahů uvnitř královské rodiny vzešla celá paleta konfliktů a provokací. Spory vygradovaly v roce 1689 během hluboké mezinárodní krize mezi Dánskem, Holštýnsko-Gottorpskem a Švédskem. Ulrika Eleonora se definitivně stáhla na svůj zámek Karlsberg, proti čemuž v zásadě nebyl ani její manžel. Byl jí vyměřen bohatý důchod, z kterého královna fundovala přestavby několika církevních komplexů se zaměřením na charitu.¹³⁴

Dalším výrazným rysem Karlova charakteru byla jeho neobyčejná zbožnost. Denně chodil dvakrát na bohoslužbu, vždy brzo ráno a večer. V neděli si dvakrát vyslechl kázání a čtyřikrát ročně přijal eucharistii vždy v doprovodu své matky.¹³⁵ Byl také prvním švédským

¹³² A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 20. Tento výrok znal i hrabě ze Šternberka. Srov. ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 510r.

¹³³ Gyllenstiernův mírový projekt dosud v historiografii patří mezi nedořešené otázky. Na toto téma bylo napsáno mnoho článků a odborníci se dosud neshodli na tom, co měla dánsko-švédská aliance přinést oběma královstvím do budoucna. Jisté však je, že svazek obou států byl primárně namířen proti Nizozemí a jeho silnému námořnímu vlivu v Baltském moři. Společnými silami Švédska a Dánska měl být tento nizozemský živel ze severní Evropy vytlačen. Po smrti Gyllenstierny ovšem Švédsko po nezvykle krátké době podepsalo spojeneckou smlouvu s generálními stavy Spojeného Nizozemí a z mírového projektu nezbylo nic. Více např. A. KERSTEN, *Historia Szwecji*, s. 223.

¹³⁴ Ulrika Eleonora se především zasadila o velkolepou přestavbu zámku Karlsberg, který v současnosti patří mezi největší barokní stavby ve Stockholmu. V rámci redukce byl zámek zabaven Magnusovi De la Gardiemu a v roce 1688 přešel definitivně do rukou královny. Královna zde speciálně zřídila i školu pro účely mladého následníka trůnu budoucího krále Karla XII. A. F. UPTON, *Charles XI.*, s. 140-141; Ragnhild Marie HATTON, *Charles XII. of Sweden*, London 1968, s. 36-51.

¹³⁵ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 523v.

králem, který se rozhodl definitivně kodifikovat domácí církevní zákoník. S posílením moci krále byla na probíhající ríkssdagu v roce 1683 ustanovena komise složená z právníků a předních prelátů říše. Výsledky byly předloženy na dalším sněmu, svolaném v závěru roku 1686 do Stockholmu. Nejdůležitější změnou bylo to, že Karel XI. a všichni budoucí vládci Švédska měli stát v čele domácí luteránské církve. Změnu potvrdil na začátku roku také církevní stav na jednání ríkssdagu.¹³⁶ Tato novinka neměla dopady pouze v rovině vnitropolitické. Napříště jednali všichni zahraniční diplomaté v náboženských otázkách vždy přímo s králem. Jednalo se především o povolení zřídit si kapli, popřípadě o udělení dispenzu v případě pohřbu katolického nebo kalvínského příslušníka vyslancova služebnictva či jiného doprovodu.

Změna struktury švédské církve však nebyla tak dramatická, jak ji popisují někteří současní autoři. Pravděpodobně pouze potvrdila stávající stav věcí. V roce 1674 popsal svůj dojem ze stavu církve ve Švédsku hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka následovně: „*Král je nejvyšší hlavou duchovenstva a je přisedícím v shromáždění nejvyšších církevních zástupců. Veškerý klérus uvádí do úřadu a stejně tak je všechny může odvolat, pokud se mu bude chtít. Hlavně se král stará o dosazení arcibiskupa v Uppsale, kterého jmenuje vždy po smrti starého arcibiskupa anebo v případě, kdy mu stávající nevyhovuje. Jednotliví senátoři se před tím radí o ideálním biskupovi, jenž by obsadil arcibiskupský stolec. Výsadní postavení však vždy patří králi, který navíc volí i biskupy do jednotlivých úřadů. Nejvyšší církevní hodnostáři jsou poté představeni na říšském sněmu a zde jsou oficiálně jmenováni se zárukou krále, že jim osobně bude vyplácet benefícia. A je nesporné, že ačkoliv se země chystá na válku a peněz není nazbyt, král se vždycky postará o to, aby jednotliví biskupové obdrželi svoje slíbené obnosy. Všechno to dělá jen díky tomu, že je neobyčejně horlivý ve své víře a navíc je to otázka jeho dobrého jména a cti.*“¹³⁷

Výrazně poznamenala královu osobnost skánská válka. Při vstupu Švédska do války byl Karel XI. poměrně nadšen. Už od útlého dětství slýchal od svých učitelů o vynikajících skutcích svých předků na bitevních polích Evropy. Především památka na jeho otce, nepřemožitelného Karla X., byla v králově mysli velice živá. Svědčí o tom drobné postřehy císařských vyslanců a několik dochovaných obrazů královské rodiny, kde často v pozadí nalezneme siluetu krále válečníka, Karla X.

¹³⁶ J. WILLIAMS-HOGAN, Sweden: The seventeenth century setting, s. 660-661; T. K. DERRY, *A history of Scandinavia*, s. 150.

¹³⁷ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, závěrečná relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 1. 5. 1673 (Vídeň), fol. 523v-523r.

Nadšení mladého krále pro válku, v níž mohl konečně prokázat svoje přednosti, však brzy opadlo. Po několika prohraných bitvách na severu Římsko-německé říše se boje po roce přenesly na jih Švédska do Skåne. Karlovi se podařilo za cenu velikých ztrát udržet území, které bylo Švédsku přiděleno na základě míru v Roskilde, čímž si vybudoval pověst skvělého bojovníka a protřelého stratéga.

Když válka skončila, nacházelo se Švédské království na pokraji kolapsu. Série mírů, které uzavřely válku trvající pět let, z počátku nepřinesla definitivní klid. Především smlouvy podepsané s Dánskem ve Fontainebleau a Lundu nebyly ještě více než rok naplno dodržovány. Švédská flotila, jež byla během války nejvíce zdecimována, držela nepřetržitou pohotovost proti případnému dánskému útoku. Z 80 000 vojáků, kteří byli během války povoláni do zbraně, měl král v roce 1679 k dispozici přibližně desetinu z původního počtu. Silnou složku armády pořád představovala infanterie a jezdeckvo. Silný dospělý muž byl v celém království vzácností. Své služby nabízel jen přestárlé obyvatelstvo a děti. Nedostávalo se základních surovin a potravin, jelikož částečně pokračovala námořní blokáda ze strany Dánska a především Spojeného Nizozemí. Ze zámoří se vraceli veteráni, z nichž pouze někteří byli vyplaceni mizivým žoldem. Veliký počet zdecimovaných švédských námořníků na ostrově Bornholmu, kteří však byli více trosečníky než námořníky, dostal žold alespoň na zpáteční cestu do Švédska. Největší ztráty potom zaznamenala provincie Skåne. Ačkoliv tato provincie patřila před válkou kvůli silné komunitě Dánů mezi nejméně stabilní, tak v následujícím období v těchto oblastech výrazně ubylo konfliktů mezi tamním obyvatelstvem a švédským byrokratickým aparátem, spravujícím Skåne.¹³⁸ Důvod můžeme hledat v mimořádné agresivitě dánské armády vůči domácímu obyvatelstvu. Dánsko bylo totiž na konci války ještě více zruinované než Švédsko. Dánští velitelé hledali způsob, jak zaplatit svým vojákům, a tak se válka měla zaplatit sama. Násilnosti a rabování Dánů brzy vyvolaly u místního obyvatelstva vlnu odporu. Partyzánský způsob boje výrazně napomohl švédskému velení k definitivnímu vytlačení dánského vojska za průliv Øresund. Na konci války se Karel XI. cíleně snažil posílit ve Skåne švédský živel, a proto bylo do těchto úrodných krajů přesídlováno některé rolnické obyvatelstvo. Důležitým počinem se stalo založení města Karlskrona, kam se po čase přemístila většina švédského válečného

¹³⁸ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 6, Zpráva neznámého agenta o současném stavu Švédska (1680). Problémy ve Skåne a centralizační program stockholmské vlády popisuje ve své práci Anna Maria FORSSBERG, Nationalist Arguments as Instruments of War Propaganda in Sweden (1655-1680), in: Linas ERIKSONAS – Leos MÜLLER, (ed.), *Statehood Before and Beyond Ethnicity. Minor States in Northern and Eastern Europe 1600 – 2000*, Brussels 2005, s. 127-146.

námořnictva. Karlskrona jako nejdůležitější a nikdy nezamrzající přístav se hrála v budoucnu několikrát zásadní roli a svou polohou výrazně podpořila případný diplomatický tlak Švédska proti Dánsku.¹³⁹

Jakmile byl v roce 1679 uzavřen mír, objížděl Karel XI. téměř rok Švédské království. Záměrně vytvářel mýtus sebe sama coby zachránce Švédska. Ze svých prostředků vyplácel žoldy a stavěl se na odiv všem stavům říše. Těmito skutky se stal velice oblíbeným, což mu zajistilo dostatečně silný politický kapitál, jež chtěl využít na půdě riksdagu. Ve Stockholmu se totiž chystal sněm, který měl vyřešit palčivé otázky financí, armády a následujícího směřování země v zahraniční politice. Na jednání tohoto historicky důležitého sněmu se cílevědomě nepřipravoval pouze král, ale také zástupy zahraničních diplomatů a špiónů. Někteří císařští agenti ve Švédsku navazovali kontakty s předními zástupci elit a orientovali se na nové osobnosti politické scény. Nepřednější místo mezi těmito nově vycházejícími hvězdami zaujímal hrabě Bengt Oxenstierna.

Tento významný muž švédských dějin byl synem Gabriela Oxenstierny, což byl nevlastní bratr Axela Oxenstierny, slavného říšského kancléře období třicetileté války. Oxenstiernové patřili ke starobylým šlechtickým rodům Švédského království. Zastávali přední zemské úřady již od 14. století a žádný jiný švédský aristokratický rod nevyňikal v Evropě takovou proslulostí. Axel byl strůjce profrancouzského kurzu zahraniční politiky Švédska a v tomto duchu byli vychováni i další členové rodu Oxenstiernů. I Bengt Gabrielsson na začátku své politické kariéry v duchu rodinných tradic podporoval snahy francouzské strany u švédského dvora. V období vlády regentů však jeho profrancouzské nadšení rychle opadlo. Pochopil, že se zapojením Švédska do další války přijde definitivní bankrot státních financí. Ještě na začátku sedmdesátých let byly jeho postoje vůči zahraničním diplomatům spíše neutrální. Hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka ho popsal jako člověka, který mu byl v mnoha ohledech užitečný, ale stejně ochotně spoupracoval i s francouzským vyslancem Isaacem de Pas markýzem de Feuquièresem, od něhož neváhal například brát vysoké peněžní dary.¹⁴⁰ Určitý přerod v jeho postojích přišel v roce 1674. Dva měsíce strávil ve funkci vyslance ve Vídni, kde císaři předal požadavky svého suveréna a vysvětlil nezbytné válečné tažení Švédska proti Braniborsku. V roce 1676 byl poslán na kongres do nizozemského města Nijmegen, kde se měly probíhající válečné konflikty vyřešit

¹³⁹ Steen BUSCK – Henning POULSEN, *Dějiny Dánska*, Praha 2007, s. 110; W. CZAPLIŃSKI – K. GÓRKI, *Historia Dani*, s. 218-221.

¹⁴⁰ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Relace Adolfa Vratislava ze Šternberka z 23. 12. 1673 (Norrköping), fol. 193r-196v.

diplomatically. V těchto letech se chopil své příležitosti a stal se strůjcem nové zahraniční politiky švédského království. Na vlastní oči viděl, jak ve Švédsku stoupá nevole proti Francouzům v čele s Ludvíkem XIV. Vina za neúspěchy ve válce padla plně na hlavu Francouzů, kteří byli předně obžalováni z toho, že nedokázali švédským armádám zajistit požadované subsidie, stanovené na základě vzájemných smluv z let 1672 a 1674. Švédsko zůstalo neočekávaně ve válce samo a francouzské peníze kvůli námořní blokáde ze strany Nizozemců a Dánů nikdy nedorazily do švédských přístavů včas a v požadovaném množství.

Oxenstierna správně odhadl následný chod událostí. Bylo mu jasné, že na konci války bude země finančně na dně a nastane dlouho odkládaný program redukce, který přerozdělí pozemkové vlastnictví švédských stavů. Od roku 1675 se také stále více ozývaly hlasy po definitivním skoncování s regentskou vládou, v jejímž čele dosud stál Magnus De la Gardie, přední člen profrancouzské frakce u královského dvora. Na politické výsluní se dostávali noví královi oblíbenci a jejich moc rostla úměrně s mocí krále. Za nejtěžší krize v roce 1676 byla skutečně veliká část pravomocí v zahraniční politice přenesena králem na Bengta Oxenstierna. A ten svých nových pravomocí plně využil. Již na mírovém jednání v Nijmegen v roce 1678 navázal kontakt s císařským vyslancem Theodorem Heinrichem ze Strattmannu a adresoval mu dopis, ve kterém navrhl možnosti nového politického kurzu své země a popsal zde stav Švédska a nevoli vůči Francouzům.¹⁴¹

Plně mohl své nové vize využít až po roce 1680. Pád De la Gardieho a nový mírový program krále mu umožnil naplnit jeho dosavadní snahy a navázat diplomatické kontakty s císařem. Spolu se svou manželkou Magdalenou rozenou Stenbock vytvořili zázemí pro císařské a nizozemské diplomaty. Vynikající služby a ochotu hraběnky například velice oceňoval císařský vyslanec Antonín Jan z Nostic. Nástupce Nostice v úřadu ambasadora ve Švédsku, hrabě František Otakar ze Starhembergu, dokonce navštěvoval hraběnku velice často a konzultoval s ní řadu otázek domácí i zahraniční politiky.¹⁴²

V první den měsíce října roku 1680 se ve Stockholmu sešel riksdag. Hned o čtyři dny později již byla všem čtyřem zúčastněným stavům přečtena králova propozice. Karel definoval ve své řeči čtyři základní požadavky. V budoucnu se mělo přikročit k obnově zničené armády a především námořnictva. Země měla využít své přirozené izolovanosti na

¹⁴¹ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*, s. 150.

¹⁴² Hraběnka Magdalena Oxenstiernová cíleně vytvářela zázemí pro cizí, především procísařsky orientované diplomaty. Kromě Nostice a Starhemberga se u hraběnky pravidelně scházeli nizozemský vyslanec Walraven van Heckeren nebo lüneburský a saský diplomat Görtz a Senff von Pilsach. Srov. Svante NORRHEM, *Kvinnor vid maktens sida 1632 – 1772*, Lund 2007, s. 73.

severu Evropy a nastoupit v následujících letech mírovou politiku. Nejožehavějším se stal třetí bod programu, navrhující řešení svízelného finančního stavu země. Podle posledního králova požadavku měla být upravena podoba administrativy švédského státu.¹⁴³

V příštích dnech nabraly události rychlého spádu. Král se v prosazování svých návrhů opřel o tři nižší stavy proti šlechtě. Pod tímto tlakem se mu podařilo všechny cíle naplnit. Nejdůležitějším katalyzátorem veškerých změn byla samozřejmě redukce. Ustanovilo se množství různých rad, které měly vypracovat plány na přerozdělení nemovitého majetku. Komise a rady existovaly skutečně na všechno. Císařští diplomaté v průběhu osmdesátých let psali, že něco podobného nemá v žádné evropské zemi obdoby.¹⁴⁴

Komise určená k zajištění správného chodu redukcí navrhla navrácení jedné třetiny veškeré půdy v celém švédském království do rukou koruny. Ještě v roce 1600 patřily dvě třetiny půdy státu. V období třicetileté války a především za časů regentství se šlechta obohatila vlastní aktivitou natolik, že před vypuknutím války ve Skåne držela ve svém vlastnictví dvě třetiny všech pozemků. Komise nově navrhla, aby došlo k redukci držby pozemků před stav z roku 1632, kdy zemřel Gustav II. Adolf. Redukce měla být ideálně naplněna do pěti let. Nejhůře byla samozřejmě postižena vysoká šlechta, protože v drobném dodatku bylo stanoveno, že navrácení půdy nemusí proběhnout u statků, které mají roční výnos nižší než 600 švédských stříbrných tolarů. V mnoha publikacích se spekuluje o tom, na kolik si koruna tímto radikálním zákrokem přišla. Většina se však shoduje, že do roku 1697, kdy Karel XI. zemřel, se státní pokladna obohatila asi o 10 milionů švédských tolarů. Některé aristokratické rody na redukci výrazně doplatily. Například u rodiny De la Gardieů se mluví o ztrátě až jedné poloviny veškerého majetku.¹⁴⁵

Je tedy jasné, že redukce neměla důsledky pouze ekonomické, ale i politické a sociální. Podobně jako v Českých zemích po bitvě na Bílé hoře došlo ve Švédsku po roce 1680 k posílení pozice suveréna, který se stále více začíná stylizovat do role absolutního monarchy. Šlechta ztrácela svoji dosavadní silnou pozici a částečnou autonomii a nově byla stále více upoutávána ke dvoru, úřadům a byrokracii. Stejně jako v Dánsku v roce 1660 bylo také ve Švédsku o dvacet let později riksdagem oficiálně prohlášeno, že král se nově stal absolutním monarchou, nezávislým na riksdagu. Karel byl prohlášen panovníkem z boží vůle, jenž nemá povinnost se nikomu jinému ze svých činů zodpovídat. Říšská rada (Riksråd) byla

¹⁴³ J. ŠTĚPÁN, *Švédsko*, Praha 2010, s. 60.

¹⁴⁴ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 19. 8. 1682 (Stockholm).

¹⁴⁵ K. ÅGREN, The reduktion, in: M. ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness*, s. 237-264.

nově od roku 1682 přejmenována na královskou radu (Kungligt Råd), která měla pouze poradní funkci a nikoliv výkonnou, jako tomu bylo v předcházejícím období. S politickým pádem Magnuse De la Gardieho byla zrušena funkce říšského kancléře. Pravomoci tohoto úřadu přešly na prezidenta kanceláře, v jejímž čele stanul od roku 1680 Bengt Oxenstierna. Oxenstierna se tedy stal po králi druhým nejvýznamnějším mužem v zemi.¹⁴⁶

S přílivem finančních prostředků se konečně mohlo přikročit k obnově pozemní armády a loďstva. Pro reorganizaci pěchoty je v současné historiografii používán pojem *Indelningsverk*. V žádném jiném státě Evropy neměla tato struktura obdoby. Karel XI. požadoval silnou, dobře vycvičenou armádu, která může být rychle mobilizována v případě ohrožení země a rychle přemístěna za použití velikého námořnictva kamkoliv v rozlehlé říši. Na toto přání reagoval králův oblíbenec z doby skånské války polní maršálek Rutger von Ascheberg a Erik Dahlberg, přední kartograf a vojenský architekt, jehož dochované osobní deníky jsou v současnosti důležitým pramenem pro poznání dějin první severní války.¹⁴⁷

Základní otázka zněla, jak postavit silnou a stálou armádu v tak chudém státě, jako bylo Švédsko v druhé polovině 17. století. Periodické odvozy rekrutů za časů Gustava II. Adolfa, probíhající dosud na základě tabulek, se staly dávno nevyhovujícím prostředkem. Nově byla celá říše rozdělena podle hustoty osídlení na příslušné územní celky, které musely „vychovat“ patřičný počet nových vojáků. Vyržování vojska se stalo povinností rolnictva. Každému rekrutovi byla poskytnuta určitá usedlost, jež se stala jeho stálou rezidencí. Důstojníkům byly přiděleny prostory v zámožnějších dvorcích, aby se mohli odlišit od obyčejného řadového vojska. Mnoho bohatých sedláků mělo také povinnost postarat se o kavaleristu a živit jeho koně. Tato symbióza měla být samozřejmě prospěšná pro obě strany. Vojáci měli v časech sklizně pomáhat místnímu obyvatelstvu při náročných pracích na poli a suplovat tak najímané nádeníky. Rolníci, kteří ubytovali pod svou střechou příslušníka armády, měli také úlevy na daních, za což museli na oplátku nakoupit některé nejnnutnější potřeby pro vojáka, včetně vozu či postroje pro koně. Vojsko nebylo většinou placeno žoldem, ale naturáliemi, od jídla nebo uhlí přes uniformy a výzbroj. Rolnické dvorce se spojovaly v roty, které musely podle stanovené periodicity provádět cvičení. Trénink probíhal jednou měsíčně, přičemž jednou do roka na začátku léta nebo podzimu se uskutečnily několikátýdenní manévry celých regimentů. Jednou za tři roky došlo ke králově osobní

¹⁴⁶ A. F. UPTON, *Charles XI.*, s. XV. a XIX.

¹⁴⁷ J. WILLIAMS-HOGAN, Sweden: The seventeenth century setting, in: *The new philosophy, October – December 2008*, s. 675-679. Deníky Erika Dahlberga se staly mimo jiné základem monografie Petera Englunda o Karlu X. Gustavovi a první severní válce. Viz P. ENGLUND, *Nepřemožitelný*.

vizitaci, jež byla provedena s největší pečlivostí a s obrovským vynaložením královy energie. Na podobném principu bylo organizováno i námořnictvo a dělostřelectvo. Tato vojenská sídelní struktura (*indelning*) se stala natolik efektivní, že bez nějakých větších organizačních úprav vydržela až do roku 1901.¹⁴⁸

Je evidentní, že *riksdag*, který se sešel ve Stockholmu v roce 1680, řešil především vnitropolitické problémy země, avšak nebylo opomenuto ani rozhodování o dalším směřování Švédska v zahraniční politice. V rozjitřené situaci po uzavření několika mírů byla celá vina za prohranou válku přičítána Francii. A rozhodně ne bez důvodů. Už zde padla zmínka o neschopnosti francouzské koruny zajistit svému skandinávskému spojenci včasné přísun vyjednaného množství subsidií. Další velikou a snad i nejhorší křivdou bylo, že Francie mlčky přihlížela, jak Dánské království napadlo Švédsko, a nijak, ani na úrovni diplomacie, proti tomu nezakročila.

V současnosti je zdůrazňován tehdejší diplomatický tlak ze strany Francie na Braniborsko a Dánsko na jednání v Nijmegen, aby Švédsku navrátili dobytá území na severu současného Německa. Tyto požadavky až na nepatrné výjimky byly skutečně naplněny a Švédsku byl garantován *status quo ante bellum*. Co se příliš nezdůrazňuje, je fakt, že si nepřátelé Švédska vymínili, aby jim království zaplatilo do konkrétního data některé nemalé dluhy z předcházejících období. Kdyby nezaplatilo Švédsko včas, měli věřitelé podle smluv v Nijmegen právo vymoci si peníze silou na švédském obyvatelstvu v dosud okupovaných oblastech. Tento paragraf se již francouzské diplomacii změnit nepodařilo, a proto vůči sobě vyvolala ve finančně rozvráceném Švédsku další vlny nenávisti. Již v první polovině roku 1680 psal jakýsi císařský agent ze Stockholmu, že Francouze zde všichni nesnášeli natolik, že nové alianci s císařem již nemohlo nic stát v cestě.¹⁴⁹ Pod vlivem těchto zpráv se začalo u císařského dvora ve Vídni jednat o případném novém spojení v těchto částech Evropy. Ač bylo Švédsko poraženou zemí, její pověst hegemona ve skandinávském prostoru dosud nebyla zpochybněna. V následujících několika měsících rapidně ochladly vztahy s francouzským vyslancem, kterým zde byl již sedmým rokem Isaac de Pas markýz de Feuquières. Profrancouzsky orientovaní politikové u švédského dvora, kteří se ještě drželi u moci, začali

¹⁴⁸ Velice podrobně se na stránkách své monografie věnuje struktuře *Indelningsverku* R. I. FROST, *The northern wars*, s. 216-222. Stručné informace a základní orientaci v problému nalezneme také u Alexandra Sergejeviče KANA, *Dějiny skandinávských zemí*, s. 104-105. O fenoménu *Indelningsverku* napsal několik stran ve své monografii také P. D. LOCKHART, *Sweden in the Seventeenth Century*, s. 130-136.

¹⁴⁹ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 6, Zpráva neznámého agenta o současném stavu Švédska (1680).

jednat s Feuqiersem odtažitě a i oni vycítili nový zahraniční směr své země. Francouzskému vyslanci bylo oficiálně oznámeno, že Švédsko možná v nejbližší době změní zahraniční partnery, a proto se bude možná muset vrátit zpět do Paříže.¹⁵⁰

Vídeň na prosby švédského království zprvu zareagovala chladně. Vypracovala sice celou řadu dokumentů upravujících v budoucnu vzájemné vztahy, avšak skutečně důležitý impulz přišel až v září roku 1681, kdy se Švédskem ratifikovalo smlouvu Spojené Nizozemí.¹⁵¹ Pod tlakem událostí bylo u císařského dvora rozhodnuto o diplomatické misi, která měla veškeré smlouvy ve Stockholmu projednat. Do čela mise byl jmenován hejtman kladského hrabství, císařský tajný rada a bývalý vyslanec u královského dvora ve Varšavě hrabě Michal Václav František z Althannu.¹⁵² Několik měsíců před Althannem byl poslán do Vídně také vyslanec švédského krále, hrabě Gabriel Turesson Oxenstierna. I on dostal za úkol u císařského dvora projednávat nové spojenecké smlouvy.¹⁵³

V. 1. Diplomatická mise císařského vyslance Michala Václava Františka z Althannu v roce 1682: Švédsko a vytoužená aliance s císařem

Hrabě z Althannu vyjel na začátku června po stejné trase jako jeho předchůdce v tomto úřadu, hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka. Přes Prahu a několik říšských území se dostal až do přístavního města Hamburku, kde si pronajal loď a vyřídil nejnnutnější smlouvy s hamburským poštmistrem. Po téměř padesáti dnech se dostal až na místo určení, do Stockholmu. V prvních několika dnech po svém příjezdu hrabě z Althannu podle standardní praxe jednal se všemi inkognito, přičemž se zatím vyhýbal oficiálním audiencím u královské rodiny. Tajně však jednal jak s králem, tak s Bengtem Oxenstiernou a dalšími předními švédskými politiky o možnostech císaře u tohoto dvora. Mezi jeho nejpřitažlivější návrhy patřilo zajištění míru pro

¹⁵⁰ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 5. 8. 1682 (Stockholm).

¹⁵¹ Johann Sebastian KLÜBER, *Völkerrechtliche Beweise für die fortwährende Gültigkeit des westphälischen oder allgemeinen Religions Friedens*, Erlangen 1841, s. 6. Tato práce sumarizuje většinu důležitých mezinárodních smluv, které byly uzavřeny mezi jednotlivými evropskými zeměmi v druhé polovině 17. století.

¹⁵² Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon Aller Wissenschaften und Künste, Bd. I*, Leipzig 1732, sl. 1214. Jiří Hrbek ve své monografii také naznačuje, že byl hrabě Michal František z Althannu také jmenován do funkce vyslance v Dánsku. Bohužel tuto informaci nadále nerozepisuje a neuvádí zde ani letopočet Althannovy mise. Je ale možné, že na základě zkušeností z Dánska, byl Althann o několik let později poslán do Stockholmu, coby znalec skandinávské reality. Srov. J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 556, pozn. 310.

¹⁵³ L. BITTNER, – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 165 a 487.

celé království a výrazné výhody při plném zapojení do rozhodování v Římsko-německé říši.¹⁵⁴

Mezitím také probíhala jednání o nových aliancích se Španělskem a Anglií. Král se snažil ke všem zúčastněným diplomatům chovat s nejvyšší uctivostí, nechtěl-li zemi dohnat do nebezpečné izolace. Diplomatickou aférou se však stala závěrečná audience francouzského vyslance Feuqièrse. Ludvík XIV. pochopil, že Feuqières, přes svoje vynikající profesní kvality, byl již delší dobu ve Švédsku trnem v oku politickým elitám a ne neoprávněně byl symbolem svých předchozích nenaplněných slibů, kterým francouzská vláda nedokázala dostát. Feuqières byl koncem léta ze své funkce odvolán a na jeho místo přijel Baudeville François markýz de Bazin. Na závěrečné audienci musel francouzský vyslanec čekat neuctivě dlouho v přijímacím pokoji, načež si potom před králem stěžoval na nedostatečnou vstřícnost po devítileté službě, kterou u švédského dvora vykonal. Karel ho stroze propustil.¹⁵⁵

Po měsíci pobytu ve Stockholmu vykonal hrabě z Althannu svoji oficiální audienci u královského páru a také u královny-vdovy Hedviky Eleonory, se kterou navázal o něco užší vztahy a trávil s ní nemálo času. V Althannově případě nedošlo ke slavnostnímu vjezdu. Hrabě se ho v první řadě nechtěl zúčastnit a to pravděpodobně z jednoho prostého důvodu. Nemohl si dovolit vykonal takovýto reprezentační akt v zemi, kde byly silné antipatie proti císaři a především v době, kdy Švédsko od Leopolda a jeho spojenců utrpělo v dlouhotrvající válce nepříjemnou a pro švédské obyvatelstvo dehonestující porážku.¹⁵⁶

Celý Stockholm se mezitím připravoval na nový riksdag, svolaný králem již na začátek srpna. Sněm měl provést revizi a zhodnotit výsledky redukce a především představit nové možnosti v zahraniční politice. Právě redukce a zastavení přísunu subsidií znamenaly pro zahraniční orientaci některých předních šlechticů mnohé. Úplatkářství narostlo do nových, dosud nevídaných rozměrů a kdekdo si mohl sympatie leckterých politiků koupit. Karel XI. podle svého zvyku a zálib zatím za branami Stockholmu prováděl execírku vojska, čímž se mu v následujících jednáních dostávala do rukou psychologická výhoda. Král jako nejvyšší soudní arbitr také před začátkem sněmu potvrdil redukce majetku Magnuse De la Gardieho v celkové hodnotě 80 000 švédských tolarů (v přepočtu více jak 130 000 rýnských

¹⁵⁴ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 27. 6. a 5. 8. 1682 (Stockholm).

¹⁵⁵ A. F. UPTON, *Charles XI.*, s. 98. Na skutečnost, že ceremoniály byly vždy barometrem mezinárodních vztahů, poukázal již William James Roosen ve své klasické práci. Srov. W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*

¹⁵⁶ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu 5. 8. 1682 (Stockholm).

tolarů) a také redukci statků v hodnotě 40 000 švédských tolarů v případě Karla Gustava Oxenstierny, bratrance všemocného prezidenta kanceláře Bengta Oxenstierny. Důležitým hráčem se v těchto měsících stal také nový francouzský vyslanec Bazin, který neváhal slibovat přísun nových subsidií, zůstane-li Švédsko na straně Francie. Avšak jeho pozice již byla nanejvýš nestálá kvůli silnému odhodlání dvou nejvlivnějších mužů v království připojit se k alianci císaře, Anglie, Španělska a Nizozemí.¹⁵⁷

Důležitým bodem vzájemných debat byla i nově vypracovaná alianční smlouva s císařem a dosavadní výsledky diplomatických vyjednávání Švédska a Dánska ve věci Holštýnska-Gottorpska. Holštýnsko-gottorpský vévoda patřil již od hlubokého středověku mezi hlavní spojence dánského krále, byl jeho leníkem a toto území na jihu Dánského království vždy představovalo jakýsi satelitní a nárazníkový stát proti případným útokům z Římsko-německé říše. V 15. století začali v Holštýnsku-Gottorpsku vládnout Oldenburkové, vedlejší rodová linie dánských králů. V 50. letech 17. století nastolil vévoda Fridrich III. nový politický směr své země. V roce 1654 provdal svoji dceru Hedviku Eleonoru za Karla X. a ze své země udělal nejdůležitějšího spojence Švédska. Mír v Olivě v roce 1660 definitivně rozvázal lenní svazky mezi Dánskem a Holštýnsko-Gottorpskem, avšak dánský král se nikdy nevzdal nároků na toto území, čímž byl vytvořen základ pro nejožehavější problém zahraničních vztahů Dánska a Švédska.¹⁵⁸

Již v roce 1682 bylo všem jasné, že vzájemné dohody mezi oběma skandinávskými korunami opět ztroskotají na otázce Holštýnska-Gottorpska. Také hrabě z Althannu uzavřel jednu svoji relaci tím, že „*auch die animositet der pöbel wider Dennemark sey stark.*“¹⁵⁹ I francouzská diplomacie dopředu předpokládala, že její nejdůležitější spojenec na severu Evropy asi bude v příštích několika letech Dánsko. Na to reagoval císař a vyslal již na konci roku 1681 do Kodaně svého vyslance Františka Antonína Berku z Dubé, aby zde bojoval za zájmy císařské strany a snažil se toto království dostat z vlivu Francie.¹⁶⁰ Ovšem jakmile následujícího roku zasedl ve Stockholmu riksdag, na kterém Oxenstierna veřejně napadl hegemoniální snahy Ludvíka XIV. v době, kdy císař s vypětím všech sil bojoval proti Turkům na jihovýchodě Evropy, bylo téměř rozhodnuto o dalším vývoji zahraniční politiky

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, Relace Michala Františka z Althannu z 9. 9. 1682 (Stockholm).

¹⁵⁸ Hermann KELLENBENZ, *Holstein-Gottorff, eine Domäne Schwedens. Ein Beitrag zu Geschichte der nordeutschen und nordeuropäischen Politik von 1657 – 1675*, Leipzig 1940, s. VII-IV a 96.

¹⁵⁹ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 23. 1. 1683 (Stockholm).

¹⁶⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, císařského vyslance v Dánsku a u dolnosaských říšských stavů z 27. 1. 1681 (Linec).

v následujících několika letech. Oxenstiernovy výroky navíc podpořil i Karel XI. a ke všemu opět vygradovaly spory o holštýnsko-gottorpské vévodství.

Michal František z Althannu začal ve Stockholmu vyjednávat sebejistěji a na konci října roku 1682 dostal plnou moc k podpisu nové alianční smlouvy mezi Švédskem a Habsburky. Mnoho otázek však dosud nebylo dořešeno, a tak s brzkým odjezdem císařského vyslance nikdo nepočítal. Althann měl pronajaté celé jedno patro v paláci ovdovělé hraběnky Marie Kristýny Königsmarkové, rozené Wrangelové. Bývalý Königsmarkův palác je v současnosti znám jako Petersenska huset a vždy patřil se svou typickou červenou omítkou mezi skutečné perly raně barokní architektury Stockholmu. Tento palác je díky své poloze umístěn jen několik málo kroků od královského paláce. Císařský vyslanec v těchto pokojích hostil několikrát samotného krále a zde se s ním radil o švédsko-císařských záležitostech. Mezi časté hosty císařské ambasády patřil samozřejmě Bengt Oxenstierna a z minulých let známý, procísařsky orientovaný politik Sten Bielke, jenž se u Althanna těšil mimořádné důvěře. Musíme dodat, že Althannovy pokoje se staly místem různých návštěv také z důvodu jeho častých nemocí, které mu znesnadňovaly jednání a při nichž zůstával upoután ke svému lůžku. V této době mu totiž zbývaly už jen tři roky života a jeho fyzický stav nebyl optimální, proto v této souvislosti pravděpodobně nemůžeme mluvit o nějakých promyšlených „diplomatických chorobách“.¹⁶¹ S nárůstem vlivu Althanna úměrně klesal vliv francouzského vyslance Bazina. Ten vystupoval podle císařského vyslance stále arogantněji a svými postoji se dostával do politické izolace.¹⁶²

Také hrabě z Althannu využíval, podobně jako jeho předchůdce v úřadu císařského vyslance Adolf Vratislav ze Šternberka, volných chvil k tomu, aby utužoval společenské svazky formou zábavy. Na Štědrý den přišel Althann neoficiálně za královnou-vdovou Hedvikou Eleonorou, aby jí popřál k svátku a předal drobný dárek v podobě „*macaroni mit parmezan khäs*“. Na této návštěvě byl na oplátku pozván ke karetním hrám, shodou okolností do paláce, v kterém měl pronajaté svoje prostory. Hedvika Eleonora totiž naplánovala setkání s Marií Kristýnou Königsmarkovou a hrabě z Althannu, společně s dalšími kavalíry, měl oběma dámám dělat společnost v soukromém apartmá hraběnky. První týden v novém roce se

¹⁶¹ Stěžování si na těžké životní podmínky a špatný zdravotní stav jinak patřilo mezi časté motivy mnoha relací císařských diplomatů napříč celou Evropou. W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 72-73. Avšak čím extrémnější byly podmínky pro výkon diplomatické služby, tím narůstala i frekvence bédování, což je patrné na relacích přicházející například z Moskvy či Varšavy. Srov. Martin BAKEŠ, *Kryštof Václav z Nostic*, VSH 24, 2013, s. 99-119.

¹⁶² A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu z 9. 1. 1683 (Stockholm).

pozvaní sešli v paláci hraběnky Königsmarkové, aby si zahráli karty, povečeřeli a v prostorách nejvyššího patra si společně za doprovodu hudby zatancovali. Na konci večera, když už byla Hedvika Eleonora na odchodu, za ní přišel Karel Vilém Sparre a vyzval královnu-vdovu k tanci, což pro ni znamenalo neobyčejnou urážku, kterou musel císařský vyslanec řešit. Švédského aristokrata upozornil na jeho nevhodné chování a požadoval, aby se Hedvice omluvil. Tímto nepříjemným konfliktem byl zakončen celý večer. Hrabě se dostal do role arbitra sporu, což jako nestranný element v cizí zemi nechtěl.¹⁶³

Rok 1683 nepřinesl ve Švédsku Michalu Václavu Františkovi z Althannu důležitější úkoly, a proto zůstalo jeho hlavní povinností vést bohatou korespondenci. Výměna dopisů, relací, instrukcí a nových projektů trvala na vzdálenost Stockholm-Vídeň v druhé polovině 17. století minimálně dvacet dní. Do nekonečna se upravovaly požadavky obou stran, protože každá očekávala od naplnění vzájemných smluv něco jiného, a tak se musel hledat vhodný kompromis. Neozřejmější otázkou samozřejmě představovalo množství financí, kterými bude muset švédská koruna přispívat na obranu Římsko-německé říše, včetně dostatečného množství vojáků. Za tyto požadavky měly být Švédsku zajištěny různé obchodní výhody a požadovaný klid na severu Římsko-německé říše. Jednání probíhala navíc ještě s Anglií a Španělskem, takže cesta ke kompromisu nebyla snadná.

V květnu zaznamenal císařský vyslanec ve Stockholmu dílčí úspěch, když se mu podařilo vyjednat pomoc Švédského království císařské armádě v boji proti Turkům. Padlo rozhodnutí vyslat ze Západního Pomořanska pěchotu o velikosti jednoho tisíce mužů, kteří měli být naverbováni speciálně pro tento účel mezi obyvatelstvem švédských provincií na severu dnešního Německa. Když na začátku září roku 1683 vrcholilo obléhání hlavního města Habsburské monarchie, stálo Švédsko rozhodně na okraji zájmů císařské zahraniční politiky.¹⁶⁴ Oba státy nyní čekaly, co bude dál. Téhož roku si ničím nebyl jistý ani hrabě z Althannu. Jeho časté nemoci, které popisoval ve svých relacích, se dramaticky horšily. Hrabě nebyl ani psychicky v pořádku, protože ho sžíral strach, že zemře v protestantské, čili kacířské zemi, jako se to stalo o několik let později jeho nástupci v úřadu císařského vyslance ve Stockholmu Františku Otakarovi ze Starhembergu. Starhembergovo tělo muselo být v roce 1699 jeho rodinou za velikých komplikací převezeno nazpět na rodné statky, kde nebožtík

¹⁶³ TAMTÉŽ.

¹⁶⁴ Pěchota a jezdecko ze Skandinávie, jejichž jméno mělo v Evropě vynikající zvuk, se zapojili jak do bojů o Vídeň, tak v následujících válečných kampaních v Uhrách. Švédskou pomoc na Balkáně zmiňuje i Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001, s. 79.

konečně našel klid.¹⁶⁵ Althann však do Švédska svoji rodinu nevezl a jeho případný převoz by byl o mnoho složitější, a proto hrozily v tomto ohledu zásadní komplikace. Althannův stav se měsíc od měsíce zhoršoval, a proto stupňoval své prosby o propuštění z funkce. Stále více se uzavíral v prostorách své ambasády jen se svým kaplanem, za což si mimo jiné vysloužil pochvalu Oxenstierny a krále.¹⁶⁶

Ve Vídni tou dobou však měli jiné problémy. Císařský dvůr za velikého chaosu a na rychlo utekl ze sídelního města a na programu dne bylo akutní volání o pomoc. Říšská dvorská kancelář měla na starosti jiné priority a otázka na smrt nemocného vyslance ve Švédsku byla odsunuta na vedlejší kolej. Necelý měsíc po vyhrané bitvě křesťanských vojsk u Vídně přišla Michalu Františkovi z Althannu z Lince odvolávací instrukce. Bylo rozhodnuto, že hraběte Althannu nahradí v jeho úřadu František Antonín Berka z Dubé, který projedná poslední sporné body a upevní spojenecké smlouvy z roku 1682. Den po závěrečných audiencích hraběte Althanna znělo na rozkaz krále po celém Švédsku slavnostní *Te Deum* na počest vítězství v bitvě u Vídně.¹⁶⁷

Bývalý císařský vyslanec za sebou po téměř roční misi zanechal dluh nemalých 5 040 rýnských tolarů. Jeho věřitelem se stal jakýsi hrabě Rottisch z Hamburku. Prostředníkem úhrady dluhu se v tomto případě stal císařský rezident v Hamburku Jan Dětřich von Rondeck a na jeho zaplacení měl dohlédnout i císařský vyslanec Berka při své návštěvě v Hamburku v listopadu roku 1683.¹⁶⁸ Althanna tento dluh a účty za diplomatickou misi ve Švédsku rozhodně nezruinovaly, protože po svém návratu z cest zakoupil se souhlasem Leopolda I. dvě komorní panství v Kladsku, kde ve funkci hejtmana dožil.¹⁶⁹

Vraťme se však k významu svobodného města Hamburku pro financování diplomatických misí vyslanců mnoha zemí Evropy. Je evidentní, že ačkoliv ve Švédsku žilo množství bohatých domácích obchodníků, bankéřů a aristokracie, zahraniční diplomaté si u těchto lidí peníze nepůjčovali, nebo spíš ani půjčit nemohli. Nic na tom nezměnil ani fakt, že ve Stockholmu byla v roce 1668 otevřena jedna z prvních státem řízených bank v Evropě,

¹⁶⁵ Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Bd 37*, Wien 1878, s. 176.

¹⁶⁶ A. FRYXELL, *Handligar rörande Sveriges Historia. Tredje delen*. Relace Michala Františka z Althannu ze 6. 2. 1683 (Stockholm).

¹⁶⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, císařského vyslance v Dánsku a Švédsku z 9. 10. 1683 (Linec).

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, Instrukce říšského vicekancléře Leopolda Viléma hraběte z Königsegg-Rothenfelsu pro Františka Antonína Berku ohledně úkolů ve svobodném městě Hamburku z 24. 11. 1683 (Linec).

¹⁶⁹ Lidia ZASEPA, *Chronik von Wölfelsdorf Kreis Habelschwerdt, Bezirk Breslau, Schlesien*, Breslau 1992, s. 14-16.

kteřá hojně půjčovala na křesťanský úrok králi a vysoké domácí šlechtě. Služby hamburských bankéřů hojně využívali i vyslanci Šternberk a Feuquières v první polovině 70. let. Obrovský dluh během své pětileté mise ve Stockholmu vytvořil v Hamburku i Antonín Jan z Nostic, který si hojně půjčoval u židovské rodiny Woltersů. O Nosticových pohledávkách však bude ještě řeč na následujících stránkách.

Před příjezdem Františka Antonína Berky hraběte Hovory pána z Dubé a Lipé byly diplomatické styky mezi císařem a švédským královstvím svěřeny Althannovu legačnímu sekretáři, francouzsky mluvícímu Jeanu Baptistovi de Lancier¹⁷⁰, jehož pobyt se zde protáhl téměř na jeden rok. Spolupracovat a radit se přitom měl s hamburským rezidentem von Rondeckem, který vytvořil spojku mezi stockholmským rezidentem a vídeňským dvorem.¹⁷¹ Lancier po celou dobu vydatně korespondoval s nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinandem z Dietrichštejna, jemuž popisoval úsilí polské diplomacie u zdejšího dvora zatáhnout Švédsko do vznikající Svaté aliance proti Turkům. Snažil se také zajistit dobrou výchozí pozici pro následujícího císařského vyslance, kterého měl po příjezdu zasvětit do specifik švédského království.¹⁷²

V. 2. Diplomatická mise císařského vyslance Františka Antonína Berky: konsolidace vzájemných vztahů a turecká otázka

O Františku Antonínu Berkovi se v současnosti bez nadsázky mluví jako o profesionálním diplomatovi, který dokázal plně zastupovat svého suveréna po celém evropském kontinentu. Avšak můžeme o Berkovi jako diplomatu-profesionálovi mluvit již při výkonu jeho dvou misí na severu Evropy v letech 1681 a 1683? Berka totiž nebyl vždy císařův prominentní diplomat a ani jím být nemohl. V druhé polovině 17. století neexistovaly školy se speciálním zaměřením, diplomaté často zemi neznali ani z kavalírských cest, teoretické spisy se teprve formulovaly a ve šlechtických knihovnách bychom je v této době stejně nenalezli. A můžeme

¹⁷⁰ Jeana Baptistu de Lanciera bychom našli mezi studenty univerzity v Sieně, kteří se zapsali do tamní matriky v roce 1673. De Lancier je zde uveden jako Burgund'an, z čehož vyplývá, že tento muž musel absolvovat kavalírskou cestu a nabyl právníckého vzdělání na cizích univerzitách před tím, než se dostal do služeb císaře. Viz Fritz WEIGLE, *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573-1738). Band I.* Tübingen 1962, s. 331.

¹⁷¹ Jedním z primárních úkolů sekretáře bylo také zastupovat vyslance v době jeho nepřítomnosti. Srov. W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 91-94 a 99-102.

¹⁷² Na téměř sto foliantech se v současnosti zachovala jednosměrná, převážně francouzsky psaná korespondence císařského rezidenta ve Švédsku. Lancier jako legační sekretář a později císařský rezident působil ve Stockholmu zároveň jako agent Ferdinanda z Dietrichštejna a korespondoval s ním po celou dobu své mise. Viz MZA Brno kart. 21, inv. č. 70. Zprávy a korespondence císařského sekretáře Jana Baptisty de Lanciera Ferdinandu z Dietrichštejna (1682 – 1684).

v této souvislosti vůbec mluvit o diplomatovi-profesionálovi, když se při každé nové misi, která v průměru netrvala dlouho, musel veškerá specifika dané země učit a poznávat znovu? Málokterý vyslanec byl totiž poslán do jedné země dvakrát, což je zajímavý fenomén diplomacie barokního období. Proto si myslím, že klást počátek profesionalizace vyslaneckého sboru v Habsburské monarchii do druhé poloviny 17. století může být nepřesné a diskutabilní.¹⁷³

Tabulka č. 2: Diplomatické mise Františka Antonína Berky hraběte Hovory (1647 – 1706)¹⁷⁴

Země	Období	Dochovaná hlavní instrukce
Španělsko	říjen 1678 – září 1679	ne
Dánsko, Brunšvicko-lünerbuské vévodství aj.	leden 1681 – červen 1682	ano
Hamburk, Holštýnsko-gottorpské vévodství, Dánsko, Švédsko aj.	říjen 1683 – leden 1685	ano, 2 instrukce
Suverénové a vazalové apeninského poloostrova	červenec 1685 – březen 1687	ano
Francie	září 1688 – říjen 1688	ano
Španělské a Spojené Nizozemí	prosinec 1689 – březen 1691	ano
Biskupství v Münsteru, Brunšvicko-lüneburské vévodství	červen 1691 – říjen 1691	ano, 2 instrukce
Benátská republika	(?) 1691/1692 – duben 1701	ne
Benátská republika	červenec 1705 - ?	ano

¹⁷³ Problém profesionalizace diplomatického sboru není v historiografii novinkou. Tímto fenoménem se ve své práci zabýval např. William James Roosen, který o profesionalizaci pochybuje a naznačuje, že teoreticky nemá smysl tento jev přesněji definovat. Viz W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 74-75. O procesu profesionalizace uvnitř české aristokracie psal ve své práci i Petr Mat'a. Srov. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 465-477.

¹⁷⁴ Tato tabulka byla sestavena na základě dochovaných hlavních instrukcí v SOA Plzeň, pracoviště Klášter v kombinaci se jmenným seznamem císařských diplomatů, které na stránkách své práce přinesli L. BITTNER – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 168 a 173. Všechny známé dochované hlavní instrukce jsou uloženy v SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149. Výjimku představuje hlavní instrukce do Paříže, kterou případný badatel nalezne v kart. 22, inv. č. 107 KK7.

Tak jako většina šlechticů i hrabě Berka vyjel na svoji první misi bez patřičných znalostí a zkušeností a jen za podpory svého doprovodu mohl plnohodnotně tvořit císařskou politiku na zahraničním dvoře. František Antonín Berka nezastával do svých třiceti let žádný významnější úřad. Nalezli bychom ho pouze v seznamech přísedících zemského soudu.¹⁷⁵ V roce 1678, kdy oslavil své jednatřicáté narozeniny, se však cosi změnilo a mladý hrabě byl jmenován vyslancem u španělského dvora v Madridu. Tenkrát si možná nepomyslel, že tímto okamžikem nastupuje do funkce „profesionálního diplomata“, který stráví na cestách po Evropě téměř dvacet let svého života. V budoucnu se skutečně vracel na svá dědičná panství jen na dobu maximálně několika měsíců. Španělská legace pravděpodobně představovala jeho první větší diplomatickou misi a doslova formativní zkušenost. Jak se podařilo nepříliš významnému českému šlechtici získat velice lukrativní úřad císařského vyslance ve Španělsku, zůstává dosud nedořešenou otázkou, na kterou se bude velice těžko hledat odpověď. Jisté je, že se hrabě na své téměř roční legaci u dvora Karla II. osvědčil jako „*person beandten gueten qualitäten*“, protože mu byl posléze svěřen důležitý úkol na druhé straně Evropy, v Dánsku.¹⁷⁶

Dánský král Kristián V. představoval pro císařský dvůr vždy spolehlivého a poměrně věrného partnera. Dánsko za podpory císaře válčilo ve skánské válce a Habsburkové potom bojovali za práva a restituční kompenzace pro Dánsko na jednání v Nijmegen. Status quo pro Švédsko však u dánského dvora vyvolal silnou vlnu nesouhlasu. Podobně jako ve Stockholmu se i v Kodani začali hledat viníci neúspěchů. Dánsko, ač vítěz, bylo na pokraji bankrotu a vše padlo na hlavu císařské strany, která nedokázala nebo spíše nechtěla některá říšská či švédská území začlenit pod vliv dánského království. Dánsko například v Nijmegen požadovalo, aby se území Holštýnska-Gottorpska opět stalo lénem dánských králů, s čímž císař jako vládce v Římsko-německé říši nemohl souhlasit. V roce 1680 bylo ve Vídni rozhodnuto, že silně pošramocené vzájemné vztahy pojedje do Kodaně zachránit František Antonín Berka, bývalý vyslanec, který se tak výborně osvědčil při své misi v Madridu. Nebylo tajností, že kodaňský dvůr začal po jednání v Nijmegen inklinovat k Francii. Císař si přál tohoto strategického partnera ve Skandinávii neztratit. Berka měl vymanit Dány z vlivu Francie, obhájit neúspěchy

¹⁷⁵ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého. Sv. 10*, Praha 1997, s. 290.

¹⁷⁶ Lucie KUDĚLOVÁ, *Popis města Padovy z počátku 18. století. Edice a komentář*, in: *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 55, 2010, č. 1-2, s. 15. Autorka článku na stránkách sumarizuje informace o Františku Antonínu Berkovi. Podrobně o šlechtickém rodu Berků pojednává Wenzel Hieke. Viz W. HIEKE, *Die Berka von Dube und ihre Besitzungen in Böhmen*, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 24, 1886, s. 116-155, 25, 1887, s. 51-75, 26, 1888, s. 75-107 a 381-195.

v Nijmegen a poprosit o posílení císařských vojsk dánskými vojáky na Balkáně. Habsburská monarchie si především přála, aby se v těchto částech Evropy nerozhořel válečný konflikt, který by si vyžádal nasazení vojsk císaře a jeho spojenců. S oběma skandinávskými zeměmi měly být podepsány smlouvy s tím, že by zde Habsburkové působili v roli arbitra případných sporů. Avšak jak chladly vztahy obou severských zemí, bylo stále více jasné, že dobrá spolupráce s Dánskem zůstane minulostí. S tímto vědomím dostával hrabě Berka na konci ledna roku 1681 svoji hlavní instrukci coby budoucí vyslanec v Dánsku.¹⁷⁷

Klíčový požadavek, který hrabě Berka přednesl na oficiální audienci u krále v Kodani, bychom našli téměř v každé hlavní instrukci této doby. Pomalu nadešel čas, kdy měl vyprchat klid zbraní mezi osmanskými Turky a habsburskou říší, který byl podepsán na dvacet let v roce 1664.¹⁷⁸ Obě strany se vehementně připravovaly na novou válku a císařské volání o pomoc se ozývalo na všech dvorech křesťanské Evropy. Nejinak tomu bylo v roce 1681 v Dánsku, avšak tato země byla po vyčerpávající válce plná vnitřních konfliktů a zbytky armád byly neustále v pohotovosti. Více než rok Berka v Dánsku obviňoval Francii a její hegemoniální snahy a bojoval za klid zbraní v tomto koutu Evropy. Avšak již na začátku mise bylo jasné, že většina požadavků nebude naplněna. Ve Vídni moc dobře věděli, kdo je ve Skandinávii prioritou, a alianční smlouva se Švédskem jen urychlila Berkův odjezd z Kodaně.¹⁷⁹

Jeho další kroky však nemířily do nazpět Vídně, ale k několika dvorům předních říšských stavů. Zde již byla pozice císařského vyslance docela jiná. Zde neprosil, ale přikazoval.¹⁸⁰ U těchto misí strávil diplomat u dvora pouze pár dní, kdy čekal, až mu bude udělena audience. Poté ústně či písemně předal jasné požadavky císaře a po vyřízení úkolu zase odjel. Mise k říšským stavům patřily ke standardním povinnostem barokní šlechty a kdekdo je musel na přání císaře či říšské kanceláře během života absolvovat. Často nevyžadovaly takové dovednosti, urozenost či finanční kapitál a mnoho mladíků zde tedy nasbíralo své první diplomatické zkušenosti. I hrabě Berka několikrát za život plnil funkci tohoto „vysoce urozeného kurýra“. V těchto konkrétních případech bychom tedy neměli

¹⁷⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslance v Dánsku a Brunšvicko-Lünebursku z 27. 1. 1681 (Linec).

¹⁷⁸ Odkazují na tzv. vasvárský mír, který byl v září roku 1664 ratifikován Leopoldem I. Po vítězné bitvě křesťanských vojsk u Sv. Gottharda došlo k příměří mezi Vysokou Portou a Habsburskou říší. Srov. Karl ROIDER, *Origin of Wars in Balkans, 1660 – 1792*, in: Jeremy BLACK (ed.), *The Origins of War in Early Modern Europe*, Edinburgh 1987, s. 138-139.

¹⁷⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslance v Dánsku a Brunšvicko-Lünebursku z 27. 1. 1681 (Linec).

¹⁸⁰ TAMTÉŽ

mluvit o diplomatických misích, spíše o kurýrních cestách. Povinnosti kurýra si zkusil pravděpodobně každý císařský vyslanec, který putoval přes Římsko-německou říši na sever Evropy. Před odjezdem si vyslanec vyzvedl patřičné dokumenty a podle následujících instrukcí je na konkrétních místech předal. Tak například měli za úkol Adolf Vratislav ze Šternberka a Antonín Jan z Nostic na své cestě do Stockholmu odevzdat korespondenci v Drážďanech, Magdeburku a Hamburku. Úkoly měly podle instrukcí většinou trvat co nejkratší dobu a vyslanec se při nich neměl příliš zdržovat. Tyto charakteristické povinnosti císařských vyslanců jen dokreslují teze nastíněné historikem Volkerem Pressem, podle kterých císař po vestfálském míru rozhodně nerezignoval na uplatňování svých práv v Římsko-německé říši.¹⁸¹

Po návratu z cest v roce 1683 se František Antonín Berka usídlil na svém panství v Jablonném v Podještědí, kde pravděpodobně přečkal tureckou bouři.¹⁸² Dlouho zde však nepobyl, protože již na začátku října mu z hornorakouského Lince přišel dopis od říšského vicekancléře Leopolda Viléma z Königsegg, aby si zařídil vše nutné v Čechách a z vůle císaře a tajné rady si přijel pro hlavní instrukci. Pro své předchozí zkušenosti z Dánska byl jmenován do úřadu vyslance ve Švédsku na místo Michala Františka z Althannu, který byl ze své funkce ze zdravotních důvodů odvolán.¹⁸³

Ještě před Berkovým odjezdem schválil císař společně s tajnou radou peněžní vyrovnání. Na základě smlouvy měl hrabě od dvorské finanční komory inkasovat jednorázovou sumu 4 500 zlatých na cestu a reprezentaci. Po dobu celé mise měl navíc dostávat 750 zlatých měsíčně bez nároku na odměny či navýšení smluvní částky. Částečně hrazeny byly také služby kněze a kurýra, kterým bylo z císařské pokladny vyplaceno dohromady 200 zlatých.¹⁸⁴ Výše platu jednotlivých vyslanců se však diametrálně lišila. Pro srovnání můžeme uvést smlouvu s Adolfem Vratislavem ze Šternberka. Hrabě měl podle dvorské finanční komory nárok před odjezdem pouze na jednorázovou sumu 1 000 zlatých

¹⁸¹ J. HRBEK, Cesty evropské histotografie, *TH 13*, 2013, s. 24.

¹⁸² L. KUDĚLOVÁ, *Popis města Padovy*, in: *Sborník Národního muzea*, s. 16.

¹⁸³ „Dennselben ist vorhin bekandt und hat er [hrabě Berka, pozn. aut.] aus deme ihme nechsthin zugestellten decreto ersehen können, waßgestalt unsere geheimber rath und zeuthero an könig[lichen] schwedischen hoff gewester abgesandter, der hoch und wohlgebohrner graf Wenzel von Althan, wegen seiner continuirlich kranckhaffet schwachheit, umb seine abforderung von dannen wiederhohlete underthänigste ansuchung gethan und wir uns gnädigste darzue erkläret;“ Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslance v Dánsku a Švédsku z 9. 10. 1683 (Linec).

¹⁸⁴ TAMTÉŽ, Smlouva o platu pro Františka Antonína Berku ze 2. 11. 1683 (Linec).

s následným měsíčním důchodem 500 rýnských tolarů.¹⁸⁵ Na obou smlouvách o výši prostředků se potom velice přesně odráží jednotlivé preference těchto dvou misí. Tyto peníze však představovaly jen zlomek celkové útraty. I přesto patřila skandinávská země k nejlacinějším destinacím, kam mohl být císařský diplomat poslán, protože se zde kladl nejnižší důraz na reprezentaci. Finančně nejnáročnější mise této doby byly jednoznačně do Říma, Paříže a Londýna. Vyslanci u těchto dvorů zpravidla pobírali okolo 4 000 zlatých ročně.¹⁸⁶ Avšak podepsání smlouvy o platu neznamenovalo samozřejmost. Často se stávalo, že výlohy nebyly kompenzovány vůbec, popřípadě peníze nepřicházely včas a vyslanec byl nucen si veškerý servis hradit sám formou důchodu ze svých statků. Bylo pravidlem, že diplomaté na konci své služby upadli do vysokých dluhů a svoji svízelnou situaci řešili rozprodáváním majetku.

V říjnu roku 1683 obdržel hrabě Berka s hlavní instrukcí dalších patnáct listin, mezi kterými byla například kopie Althannovy hlavní instrukce, opis smlouvy z roku 1682 mezi Švédskem a císařem nebo mandáty Leopolda I. pro města Hamburk a Lübeck. Na začátku listopadu se Berka vydal na cestu po obvyklé trase přes Drážďany, Hamburk a Šlesvik do Kodaně. V každém z říšských měst měl v co nejkratší době vyřídit drobné úkoly a se svým doprovodem se následně vydat do hlavního města Dánska. U dvora Kristiána V. se setkal s daleko větším neporozuměním vůči císařské politice, než které se mu dostalo při jeho poslední návštěvě Kodaně v první polovině roku 1682. I pozice francouzského ambasadora Pierra markýze de Villars byla o mnoho stabilnější a nedovolovala mu tak otevřeně vystupovat proti Francii. Při Berkově oficiální audienci u krále byly v podstatě jen zopakovány hlavní body jeho minulé návštěvy. Habsburkové evidentně stáli o dobré vztahy s Dánskem a podporovali alianční smlouvy, které by zpečetily vzájemné partnerství. Realita však byla taková, že císař ani tentokrát nehodlal ustoupit ve věci Holštýnska-Gottorpska a především si nehodlal znepřátelit tak skvělého partnera, jakým bylo Švédsko. I tentokrát byla jednání v Dánsku dopředu odsouzena ke krachu. V instrukcích se s tím dopředu počítalo, a proto byl císařský vyslanec nabádán, aby se co nejrychleji vydal na cestu ke dvoru Karla XI.¹⁸⁷

¹⁸⁵ ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, Smlouva o platu Adolfa Vratislava ze Šternberka s dvorskou finanční komorou z 6. 9. 1673 (Vídeň).

¹⁸⁶ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 170. Obecně se nad financováním diplomatů zamýšlel také Matthew Smith Anderson, který tento problém prozkoumal na vzorku anglických diplomatů. Srov. Matthew Smith ANDERSON, *The rise of modern diplomacy, 1450 – 1919*, London – New York, 1993, s. 85-87.

¹⁸⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslance v Dánsku a Švédsku z 9. 10. 1683 (Linec).

Přejezd z Dánska do Švédska byl naplánován tak, že se celá výprava nejdříve musela vrátit z Jutského poloostrova nazpět do Hamburku a odsud putovat do přístavního města Lübecku. Lübeck a Hamburk byla dvě nejdůležitější transportní města na cestě do Švédska. Vyzdvihována je především role Hamburku, kde sídlil poštovní úřad, který přeposílal veškerou korespondenci přicházející snad ze všech koutů Evropy. Švédové samozřejmě chápali výjimečnost Hamburku a zdejší měšťané těchto výhod neváhali využívat. Funkce švédského rezidenta v tomto svobodném říšském městě byla velice prestižní, protože držitel tohoto úřadu dostal na starost veškerou úřední korespondenci a především zajištění transferu peněz z Římsko-německé říše do Švédska. Stockholmské vládě se v roce 1674 podařilo osamostatnit se od císařské pošty a založit vlastní pobočku, čímž se dosavadní závislost poněkud zmírnila. Švédská pošta v Hamburku začala vydávat také své noviny, které byly odesílány jednou týdně a představovaly hlavní zdroj informací o evropském dění. Díky samostatnosti pošty se navíc zrychlila doba doručení korespondence mezi Hamburkem a Stockholmem na sedm až deset dní. Výjimečnost Hamburku také spočívala v tom, že zde sídlila arcibiskupská kapitula, která měla na starosti církevní správu brémského sekularizovaného vévodství patřícího od roku 1648 švédské koruně.¹⁸⁸

Díky výhodnější geografické poloze však většina lodí do švédského hlavního města putovala z Lübecku. Odsud vyjely kromě Berky i legace pod velením Adolfa Vratislava ze Šternberka a Antonína Jana z Nostic. Přejezd přes moře zajišťovalo množství soukromníků jak z řad německy, tak i švédsky mluvícího obyvatelstva. Cena za přeplutí Baltského moře nebyla malou položkou v celkovém rozpočtu vyslance. Například při zpáteční cestě Antonína Jana z Nostic zaplatil císařský vyslanec kapitánovi za transport všech osob svého doprovodu, zavazadel a čtyř koní téměř 300 zlatých.¹⁸⁹

V kontrastu se středoevropskými dějinami představují léta 1683 a 1684 ve švédské historii období relativního klidu, míru a stabilizace. Avšak s příjezdem Františka Antonína Berky do Stockholmu na konci srpna jako by přijela i krize. Dánsko začalo za podpory francouzského loďstva vést agresivní akce v Baltském moři, napadat nizozemské lodě a

¹⁸⁸ H. DROSTE, *Im Dienst der Krone*, s. 72-79 a 169. O významu přístavního města Hamburku pro Švédské království také H. DROSTE, *Hamburg – ein Zentrum schwedischer Außenbeziehungen im 17. Jahrhundert*, in: I. ASMUS – H. DROSTE – J. E. OLSEN, (Hg.), *Gemeinsame bekannte*, s. 107-120. O švédsky psaných novinách a poštovní síti také Paul RIES, *The politics of information in seventeenth-century Scandinavia*, in: Brendan DOOLEY – Sabrina A. BARON, *The Politics of Information in Early Modern Europe*, London – New York 2001, s. 237-271.

¹⁸⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 1000 AL 3, kart. 151, nedoplatky a účty za diplomatickou misi ve Švédsku. Dlužní pohledávka Lieberta Wolterse z prosince 1694 (Hamburk).

škodit švédským obchodníkům. Navíc se opět vyhrotily vztahy mezi dánskými a holštýnsko-gottorpskými Oldenburky. Obě severská království si však nepřála rozhodovat vzájemné spory pomocí síly. Vše se mělo řešit na poli diplomacie, a proto si oba státy nově vzájemně vyměnily své diplomaty. Švédsko zvolilo politiku psychického nátlaku. Bengt Oxenstierna vytvořil memorandum, ve kterém Karla XI. přesvědčoval o nutnosti vyslat do severoněmeckých provincií část stálé armády v počtu 10 – 12 tisíc mužů. S těmito návrhy kardinálně nesouhlasil Ludvík XIV., který právě z tohoto důvodu posílil francouzské loďstvo v Baltském moři. Švédsko podle Ludvíka porušovalo základní body smlouvy z Nijmegen a vystupovalo tak v roli agresora, což Francie jako garant smlouvy nehodlala připustit. Tento Oxenstiernův plán tedy vyvolal přesný opak jeho původních záměrů. Místo aby vyvolal strach soupeřů, došlo pod tlakem situace k zamítnutí Oxenstiernových návrhů především ze strany krále.¹⁹⁰

Švédsko se stále více dostávalo do nechtěné izolace a spásu měl přinést až rok 1684. Na balkánské frontě došlo po delší době ke stabilizaci poměrů a císař se opět mohl s větší intenzitou věnovat poměrům v Římsko-německé říši. Rozhodující mělo být tentokrát jednání říšských stavů v Řezně. Švédský král jako vévoda pomořanský a brémský měl právo zasedat na říšském sněmu, což vždy činil skrze své diplomaty již od poloviny 17. století. V roce 1684 byl královým zástupcem v tomto bavorském městě Jiří Fridrich von Snolsky, který požadoval vyřešení holštýnsko-gottorpské otázky právě na tomto sněmu. Jen díky ochotě francouzského krále, jenž měl rovněž právo na sněmu vystupovat, mohla být palčivá otázka vůbec řešena. Podpisem Řezenské smlouvy mezi Francií, císařem a Španělskem došlo mimo jiné k částečnému uklidnění napjatých vztahů mezi Dánskem a Švédskem. Kromě této smlouvy mělo na vzájemné vztahy vliv i Braniborsko. Fridrich Vilém chtěl již po několikáté vyměnit okruh spojenců a stále více bylo jasné, že dojde k další alianční změně ve prospěch Švédska.¹⁹¹

Když došlo k podpisu řezenského příměří, které uzavřelo kapitolu tzv. Válek reunií, nacházel se zrovna František Antonín Berka na cestě do Stockholmu. Zprávy o jednání v Řezně proto přišly chvíli po něm. Na Berku čekal ve městě Althannův sekretář Lancier, jenž dostal za úkol císařského vyslance zasvětit do specifik švédského dvora a připravit veškeré nezbytnosti před jeho příjezdem. Tak jako Michal František z Althannu i hrabě Berka bydlel

¹⁹⁰ A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 99-103.

¹⁹¹ Karl Otmar von ARETIN, *Das Alte Reich 1648 – 1806. Band 1. Föderalistische oder hierarchische Ordnung (1648 – 1684)*, Stuttgart 1993, s. 305-309.

v pokojích Petersenska huset, které si pronajal od hraběnky Marie Kristýny Königsmarkové. Již po čtyřech dnech od jeho příjezdu mu byla udělena oficiální audience u královského páru a královny-vdovy Hedviky Eleonory. O nějakém slavnostním vjezdu můžeme sice spekulovat, avšak nenajdeme o něm opět jediný záznam. Na audienci Berka vysvětlil důvody svého příjezdu namísto odvolaného Althanna a omluvil se za nedostatečnou pozornost způsobenou problémy s Turky. Švédsko bylo, stejně jako před několika měsíci Dánsko, požádáno o vojenskou pomoc. Snad nejdůležitějším bodem audience se stalo představení Svaté ligy. Švédsko bylo vyzváno, aby do tohoto spolku vstoupilo, což by především urovnalo nepříliš dobré vztahy s Polsko-litevskou unií. Berka měl krále zpravit o tom, že již byla vyslána společná polsko-habsburská diplomatická mise do Moskvy, která se pokusí do aliance zapojit i Rusy a otevřít tím další frontu na jižní Ukrajině.¹⁹²

Ve Stockholmu měl císařský vyslanec osvětlit také postoje císaře k nekatolíkům v jeho dědičných zemích. Podle pátého článku vestfálské mírové smlouvy byl totiž švédský král garantem práv nekatolíkům v habsburské monarchii. Švédští vyslanci ve Vídni pravidelně psali o náboženské situaci ve Slezsku nebo Uhrách a švédské politické kruhy potom následně zpovídaly císařské vyslance ve Stockholmu.¹⁹³ Hrabě Berka tentokrát neměl vysvětlovat císařovy postoje vůči slezským, ale k uherským protestantům. Nespokojenost švédských stavů s císařovými zásahy v Uhrách vyvolaly relace Gabriela Oxenstierny, vyslance ve Vídni. Od roku 1678 totiž v Uhrách probíhalo jedno z dalších povstání proti Habsburkům pod velením kuruckého předáka a evangelíka Imricha Thökölyho.

Tyto události však měly svoji několikaletou předeihu. V roce 1671 bylo Habsburky definitivně potlačeno několikaleté tzv. Wesselényiho spiknutí. Někteří politikové v čele s nejvyšším pražským purkrabím Bernardem Ignácem z Martinic a nejvyšším kancléřem

¹⁹² Jak již bylo naznačeno v monografii o Petru I. z pera Milana Švankmajera, prohlašovali se od 16. století ruští vládcí jako carové. Západní mocnosti však v oficiální korespondenci až do konce 17. století nechtěly tento predikát akceptovat. Viz Milan ŠVANKMAJER, *Petr I. Zrození impéria*, Praha 1999, s. 32. I v hlavní relaci Františka Antonína Berky je ještě ruský car označován jako *Großfürst*. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslance v Dánsku a Švédsku z 9. 10. 1683 (Linec).

¹⁹³ Petr Maťa mluví o vysokém zájmu švédských diplomatů o evangelickou otázku v zemích Habsburské monarchie. Maťa ve svém článku, který později sepsal na základě poznatků ze švédských archivů, například cituje zprávy švédských agentů ve Vratislavi nebo relace Esaiase von Pufendorfa z Vídně o Leopoldově rekatolizačních snahách v dědičných zemích. Viz P. MAŤA, Nové prameny k českým dějinám, *SAP* 52, s. 282-283. Reflexi švédské zahraniční politiky u vídeňského dvora nám přináší Oswald REDLICH, *Das Tagebuch Esaias Pufendorfs, schwedischen Residenten am Kaiserhofe von 1671 bis 1674*, *MIÖG* 37, 1917, s. 541-597. Velice intenzivně podával zprávy o slezských nekatolících také Adolf Vratislav ze Šternberka. Viz ANM Praha, Fond Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 176b/2, zpráva České dvorské kanceláře o náboženské situaci ve Slezsku (1669-1673), Vídeň 15. 12. 1673.

Českého království Janem Hartvíkem z Nostic prosazovali v Uhrách politiku „českých kalhot“. Tato koncepce skutečně našla své uplatnění a do určité míry situace v uherských zemích připomínala situaci v Čechách po roce 1620. Ke slovu přišel i program rekatolizace celého království, který nemálo podporovaly některé šlechtické rodiny Horních Uher. V různých částech země začala propukat drobná povstání, jejichž členové bojovali proti rekatolizačním snahám vídeňského dvora. Když se k povstalcům přidal Imrich Thököly, byly již Uhry v otevřeném povstání proti císaři. Leopold I. tak pod tlakem musel ustoupit a na sněmu v Šoproni opět povolil v zemi vyznávat protestantské konfese.¹⁹⁴

Po bitvě u Vídně vyvstala otázka, jak vyřešit uherský problém a jakým způsobem potrestat odbojnou šlechtu, která otevřeně podporovala kuruckého vůdce. Švédská diplomacie asi právem chápala sérii povstání v Uhrách jako konflikt náboženský, a požadovala proto po Vídni vysvětlení. Císař však Karla XI. ujistil, že Thökölyho povstání nebylo primárně způsobeno neshodami v otázkách víry. Důvodem této argumentace bylo, že se na straně povstalců nacházelo i mnoho katolických magnátů.¹⁹⁵ Na tomto příkladu je jasně vidět, jak živě Švédské království prožívalo evangelickou otázku v Evropě a nakolik bylo ochotno se do obrany protestantů zapojit i za cenu ochladnutí vzájemných diplomatických vztahů. Švédští králové se skutečně považovali za garanty evangelických vyznání. Bylo to způsobeno mimo jiné i tím, že společně s anglickými králi stáli na vrcholu protestantské sociální hierarchie.

Rekonstrukce Berkovy švédské mise je dnes již prakticky nemožná, protože se nedochoval téměř žádný písemný materiál.¹⁹⁶ Drobnosti nám proto přináší jen Fryxellova edice

¹⁹⁴ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha – Litomyšl 1997, s. 88-95.

¹⁹⁵ „Worauf unser abgesandter graf Bercka zu versetzen hat, daß die ungarische nation kundbahrer massen der abscheülichen perduellione sich theilhaft gemacht und sowohl catholich, als uncatolische magnates darunder begrifen, die doch in einem in des türckischen groß vezir canzleÿ gefundenem mit ihren underschriften und petschafen gefertigtem schreiben, denen ottomanischen sieghaften wafen gratuliret zu mehrer progressen, insonderheit zu eroberung der statt Wien glück gewünschet; Ia es seÿe in aller welt äugen, daß theil Ungarn fulgentibe signis bellum inferendo unsere getreue erblanden hostiliter angefallen, welches so wenig der religion angehet, alß daß es auch die catholische selbst gethan; Iedoch so hetten wir zeithero uns nicht entschlossen, was mit ihne Gott ehr und treu vergessenen Ungran vorzunehmen?“ Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, Hlavní instrukce pro Františka Antonína Berku, vyslanec v Dánsku a Švédsku z 9. 10. 1683 (Linec).

¹⁹⁶ Po smrti Františka Antonína Berky přešel podle testamentu veškerý alodní majetek na nevlastního bratra Antonína Jana z Nostic. S panstvím Nemyslovice a Jablonné v Podještědí se do rukou Nosticů dostal i berkovský rodinný archiv. Pravděpodobně již v době Antonína Jana byl téměř celý fond podle pokynů selektován a v současnosti zde nalezneme jen dva kartony vztahující se k důležitým privilegiím rodiny Berků z Dubé, několik císařských instrukcí a výpisy z desk zemských a dluhy na nich váznoucí. Srov. Květoslava HAUBERTOVIÁ, *Inventář rodinného archivu falknovské větve Nostitz-Rienecků 1364 – 1945*, Žlutice 1973, s. 11-17. Velice kusý je také karton číslo šest ve fondu Staatenabteilungen – Schweden, kde by se teoreticky měly dochovat Berkovy

relací císařských diplomatů ve Švédsku. Jednu takovouto „drobnost“ popisoval František Antonín Berka v příloze své relace císaři na samém začátku mise v říjnu roku 1684. Podobně jako hrabě z Althannu se i František Antonín Berka dostal do situace, kdy jako cizinec musel řešit spory uvnitř aristokratické sociální vrstvy. Dva zástupci předních švédských šlechtických rodin Hornů a Sparreů se dostali do konfliktu kvůli ženě a urážce na cti.¹⁹⁷ Rozepře měla svoji předeheru. Oba mladíci se ještě před příjezdem císařského vyslance setkali právě v prostorech Petersenska husetu, kde po drobné hádce poplácal Sparre Horna po zádech. Ten toto gesto chápal jako urážku na cti a snažil se konflikt vyřešit skrze říšského maršálka Jana Gabriela Stenbocka, který byl tou dobou také u hraběnky Königsmarkové. Oba mladíci se nakonec dostali před soud. S výsledky verdiktu byl však Horn nespokojen, a proto si na Sparreho na začátku října počkal v blízkosti míčovny (Bollhuset), která stála nedaleko Petersenska huset. Zde se mladíci pustili do boje, při kterém byl Horn zraněn. Duel musel sledovat i císařský vyslanec, a ačkoliv neměl teoreticky právo zasahovat do vnitřních, navíc zakázaných, soubojů, jeho šlechtická hrdost mu nedovolila nechat Horna ležet raněného na ulici. Za pomoci služebnictva byl Horn odnesen do pronajatého pokoje Petersenska huset. Berka si však jako zkušený diplomat byl vědom nezákonného postupu, pro který se rozhodl, a proto musel o celé situaci informovat Karla XI. a Bengta Oxenstiernu. Mezitím palác obklíčila královská garda a na císařskou ambasádu přišel i sám Oxenstierna, aby Berkovi vyřídil, že duely jsou ve Švédsku zakázané a pokud nechce upadnout v nelibost krále, nesmí Hornovi poskytovat azyl ve svých pokojích. Císařskému vyslanci nezbylo než uposlechnout a Horna propustit. Celý příběh měl pro hraběte Berku příznivou dohru. Na žádost krále byl předvolán k audienci, na které byl, podle pozdější interpretace samotného Berky, pochválen za skvělé zvládnutí celé vypjaté situace.¹⁹⁸

Svůj úřad ve Stockholmu hrabě Berka moc dlouho nevykonával. Již po třech měsících služby mu přišla instrukce, ve které byl z postu císařského vyslance ve Švédsku odvolán. Ve Vídni se poté samozřejmě hledal vhodný nástupce, který by Berku ve Skandinávii plně nahradil. Jak již bylo několikrát na předchozích stánkách naznačeno, dostalo se této pocty Antonínovi Janu z Nostic. Syn slavného nejvyššího kancléře Království českého Jana Hartvíka z Nostic čekal již několik let u císařského dvora na příležitost započít svoji kariéru

relace odesílané ze Stockholmu. Viz ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 6.

¹⁹⁷ Šlo pravděpodobně o Erika Axelssona Sparreho a Arvida Bernarda Horna. Oběma mužům bylo v této době okolo dvaceti let. Žádný jiný mužský příslušník těchto dvou rodů by nemohl vést kvůli ženě souboj. Konkrétní jména neuvádí ani hrabě Berka. Srov. H. HOFBERG, *Svenskt biografiskt handlexikon*, s. 493 a 519.

¹⁹⁸ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*. Species facti ze 14. 10. 1684 (Stockholm).

ve vysokých státních úřadech po vzoru svého mocného otce a diplomatická mise se zdála být ideálním prostředkem k pozdějšímu dosažení těchto cílů. V létě roku 1685 mu dal císař příležitost ukázat své schopnosti a Antonín Jan z Nostic neváhal této možnosti naplno využít.

VI. Diplomatická služba Antonína Jana z Nostic: pět let u švédského královského dvora (1685 – 1690)

VI. 1. První měsíce ve Stockholmu: problematické začátky?

Není pochyb o tom, že události celoevropského významu nesmírně ovlivňovaly každodennost celého diplomatického sboru v jednotlivých zemích. Diplomát zosobňoval průsečík mnoha informačních sítí, avšak fungoval jen v roli pasivního vykonavatele? Vyplyývá z toho tedy fakt, že byl jen nástrojem zahraniční politiky svého suveréna? Na předchozích stránkách jsem se na několika příkladech snažil demonstrovat, že tomu tak nebylo a ani být nemohlo. Každý vyslanec byl samozřejmě unikátní svými charakterovými vlastnostmi a osobním sociálním zázemím. V něčem vynikal a v něčem zaostával. Takže i diplomatova osobnostní specifika mohla poznamenat vzájemná vyjednávání a oboustranné kontakty. Jaká byla role hraběte Antonína Jana z Nostic v procesu utváření švédsko-habsburských vztahů, si proto ukážeme na následujících stranách.

Antonín Jan je možná neprávem zastíněn svým otcem Janem Hartvíkem z Nostic, který se stal zakladatelem této větve rodu Nosticů. Ke strmé kariéře Jana Hartvíka přispělo to, že zdědil panství Sokolov a Jindřichovice po svém strýci Otovi z Nostic a získal tím důležitý finanční kapitál pro naplnění svých ambicí. Od titulu svobodného pána, který mu byl dán v roce 1631, se na sociálním žebříčku vyšplhal až k titulu říšského hraběte, jenž mu udělil za zásluhy císař Ferdinand III. v roce 1651. Svoji službu císaři spojil čerstvý hrabě na jednatřicet let s úřadem nejvyššího kancléře Království českého a tato funkce ho dopředu předurčila k permanentnímu setrvání u dvora ve Vídni. Poprvé se oženil s Marií Kateřinou ze Žďáru, se kterou měl sedm dětí, avšak ani jedno se nedožilo dospělého věku. I jeho první manželka nežila dlouho, a tak se mladý Nostic stal brzy vdovcem. Při druhých námluvách již jeho ambice směřovaly do vyšších společenských kruhů. Novou manželkou se mu stala Marie Eleonora z rodu Lobkoviců, vdova po Jindřichu Volfovi Berkovi hraběti Hovorovi, která mu také nedlouho po svatbě porodila dva syny. Staršího Antonína Jana a mladšího Václava Desideria, kteří byli svým původem předurčeni žít jako součást oligarchického výkvětu Habsburské monarchie.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Základní informace k sokolovské větvi rodiny Nosticů přináší například Jiří HÁS – Jaroslav TOVAČOVSKÝ, Genealogie Nosticů z Nostic, in: *Heraldika a genealogie. Zpravodaj Klubu pro českou heraldiku a genealogii* 182, 2002, s. 3-34; Gottlob Adolf von NOSTITZ und JÄNCKENDORF, *Beiträge zur Geschichte des Geschlechts von Nostitz*, bd. I-III., Leipzig – Chemnitz 1874 – 1935; Romana BERANOVÁ-

Odborná literatura nám nabízí hned několik letopočtů narození Antonína Jana. Většina autorů se přiklání k roku 1652, tedy přesně k době, kdy jeho otec převzal správu české dvorské kanceláře. Druhá část historiků uvádí rok 1659. Podle mého názoru je menšinová varianta správná, a to z jednoho prostého důvodu. Když mladý hrabě z Nostic dospěl do patřičného věku, i on byl poslán na svoji kavalírskou cestu po Evropě. Itinerář nám bohužel není znám, avšak v létě roku 1677 se Antonín Jan objevuje v matrice univerzity v Sieně.²⁰⁰ Z tohoto zápisu vyplývá, že pokud by se hrabě narodil až v roce 1659, bylo by mu na kavalírské cestě okolo osmnácti let, což bylo v této době standardem.

Antonín Jan byl od nejútlejšího věku spoután s vídeňským prostředím, které na něho mělo vliv, patrný především v pozdějším období. Po návratu z kavalírské cesty byl jmenován komorníkem a o něco později také přísedícím v české dvorské kanceláři. V roce 1680 si vzal za ženu Marii Terezu z Herbersteinu, dámu z početného fraucimoru třetí manželky Leopolda I. Eleonory Falcko-Neuburské.²⁰¹ V rychlém sledu několika měsíců přišel Antonín Jan o oba rodiče a tím i o mocné zastánce u vídeňského dvora. Hned po pohřbu svého otce následoval Nostic Leopoldův dvůr, který utíkal do Lince před osmanskou hrozbou, a do sídelního města se vrátil až v prosinci roku 1684. Přesně v této době se chystal k odjezdu ze Stockholmu i Nosticův nevlastní bratr František Antonín Berka a říšská kancelář nově hledala vhodného nástupce v tomto úřadu. Antonín Jan z Nostic se zdál jako ideální kandidát. Výběr ulehčilo hned několik předností. Nostic nebyl dosud zaneprázdněn žádným vysokým úřadem. Od roku 1683 získal finanční nezávislost a stal se majitelem rozsáhlého majetku v Čechách a dokonce i v Římsko-německé říši. Jako syn velkého otce mohl tedy prokázat svoje kvality a tímto

VAICOVÁ, *Nosticové. = Nostitz. 13. 6.-9. 11. 2007 Krajské muzeum Karlovarského kraje, p.o. Muzeum Sokolov, Sokolov 2007.* Důležitým zdrojem jsou také přehledové příručky. Neobsáhleji zpracované je heslo Nostic v Zedlerově lexikonu. Srov. J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon, Bd. XXIV*, Leipzig 1740, sl. 1365 – 1384. Kvalitní informace přináší také C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon, Bd 20*, Wien 1869, s. 391-404; *Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter*. Brünn 1883. s. 361-373.

²⁰⁰ Ve stejnou dobu se do matriky sienské univerzity zapsal společně s Antonínem Janem z Nostic i Leopold Montecuccoli, mladší syn slavného vojevůdce a politika knížete Raimonda Montecuccoliho. Díky svatbě Františka Antonína Berky z Dubé s jednou z dcer Raimonda Annou, se Nosticové nepřímo dostali do příbuzenského poměru s rodem Montecuccoli. Je proto možné, že oba šlechtičtí synové Leopold a Antonín Jan podnikli svoji kavalírskou cestu společně. Srov. Fritz WEIGLE, *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573 – 1738) Band I*, Tübingen 1962, s. 337.

²⁰¹ O této události svědčí korespondence Antonína Jana z Nostic se svým bratrancem z rokytnické větve rodu Nosticů Kryštofem Václavem. Svatba se konala hned po návratu císařského dvora do Vídně v druhé polovině roku 1680. V tomto období opustil dvůr kvůli moru sídelní město a Antonín Jan proto doprovázel císaře Leopolda do Čech. Na slavnost byl pozván i bratranec Kryštof Václav, který se však do Vídně pravděpodobně nedostavil. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Planá), inv. č. 89, kart. 33, korespondence Kryštofa Václava z Nostic s Antonínem Janem z Nostic z 11. 10. 1680.

aktem mu byla dána příležitost. Nevýhodou ovšem byl jeho velice nízký věk. Teprve šestadvacetiletý hrabě dosud neměl příliš zkušeností v mezinárodní politice, nemluvě pak o zkušenostech v diplomatickém aparátu. Jak už se však ukázalo dříve, nezkušenost budoucího diplomata nemohla zabránit získání postu císařského vyslance ve Švédsku, a proto bylo v létě roku 1685 rozhodnuto.

Před odjezdem na tak dalekou cestu musela nejdříve přijít zevrubná příprava. Hrabě dostal opisy nejdůležitějších smluv, které byly v průběhu posledních několika let se Švédskem podepsány. Na poslední chvíli nakoupil nové paruky a oblečení v hodnotě 500 zlatých a v polovině října obdržel od Říšské dvorské kanceláře hlavní instrukci, klíč k šifře a důležité dokumenty, které měl odevzdat na cestě a u švédského dvora.²⁰² Jakmile zařídil vše nejnnutnější, vyrazil s celou svojí rodinou na cestu. Kromě Nostice jela do Stockholmu i jeho manželka Marie Tereza s jejich teprve čtyřletým synkem Karlem Josefem. O tom, že císařský vyslanec z Vídně neodjížděl zrovna ve velkém stylu, svědčí celkový doprovod. Kromě tří pážat, která měla zajistit pohodlí manželského páru a jediného syna, bychom v legaci našli už jen osobního kuchaře a především hofmistra Josefa Sebastiana Modera, jenž měl na starosti hladký chod vyslancovy domácnosti. Další důležitý člen celé mise, legační sekretář a kněz v jedné osobě Daniel Josef Mayer, se s největší pravděpodobností připojil až v průběhu cesty.²⁰³

Antonín Jan z Nostic se vydal nejdříve do Prahy, kde se pravděpodobně setkal s Františkem Antonínem Berkou, který se nyní vracel ze Švédska a potřeboval si nutně půjčit na svou další misi na Apeninský poloostrov. Věřitelem se mu tentokrát nestal jeho nevlastní bratr, ale Julius František Sasko-Lauenburský. Vévoda byl držitelem bývalého berkovského panství Zákupy v severních Čechách a mužem s dostatečným kapitálem, aby uspokojil nároky hraběte Berky. Vévoda skrze svého zplnomocněného hofmistra nechal hraběti v Praze vyplatit 22 333 zlatých na obvyklý 6 % úrok, očekávající v budoucnu jeho splátky.²⁰⁴

²⁰² SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, hlavní instrukce pro Antonína Jana z Nostic císařského vyslance do Stockholmu ze 12. 10. 1685 (Vídeň).

²⁰³ Rekonstrukce počtu členů legace je v současnosti možná na základě rozboru zlomků účtů, které se dochovaly z Nosticovy mise do Švédska. Srov. TAMTÉŽ, inv. č. 1000 AL 3, kart. 151, účty za švédskou misi 1684 – 1694.

²⁰⁴ Národní archiv Praha, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné, inv. č. 349, kart. 700, Dluhy hraběte Františka Antonína Berky z Dubé. V tomto kartonu se nachází množství účetního materiálu hraběte Berky z let 1675 – 1695. Badatel při studiu narazí na množství kvitancí a především na výpisy z desk zemských. Nalézají se zde i finanční vyrovnání mezi hrabětem Berkou a rodinou hrabat z Nostic po smrti Marie Eleonory rozené z Lobkovic.

Tabulka č. 3: Soupis dluhů Františka Antonína Berky z Dubé hraběte Hovory v Království českém z 31. května 1692²⁰⁵

Věřitelé	Suma ve zlatých
dědicové vévody Julia Františka Sasko-Lauenburského	48 055
hrabě Václav Desiderius z Nostic	47 000
Ottavio Pestalozzi ²⁰⁶	29 420
hrabě Antonín Jan z Nostic	15 000
klášter premonstrátů na Strahově	8 000
Jan Josef Bartolotti z Partenfeldu ²⁰⁷	8 000
kostel a špitál Sobotka	4 223
Leopold Filip kníže Montecucoli	3 000
potomci doktora Matyáše Maxmiliána Machta z Löwenmachtu ²⁰⁸	2 000
pojištění obvěnění a důchod Aloisie Ludoviky roz. Montecucoli	58 333
obvěnění Aloisie Ludoviky roz. Montecucoli včetně jitřního daru	25 000
speciální dar pro Aloisii Ludoviku roz. Montecucoli	10 000
Celková suma	248 032

Berka svoji finanční situaci nikdy důsledně neřešil a svůj rozmařilý životní styl financoval velice často různými vysokými půjčkami. Opravdu nákladné na sebereprezentaci byly především diplomatické mise, které ho pravidelně připravovaly o tisíce zlatých, o čemž také svědčí jeho peněžní bilance. Mezi Berkovy největší věřitele patřili příslušníci jeho vlastní rodiny. V roce 1692 dlužil svým nevlastním bratrům Václavu Desideriovi z Nostic 47 000 zlatých a Antonínu Janovi z Nostic 15 000 zlatých. Veliký kapitál 48 055 zlatých vymáhali po Berkovi v roce 1692 také dědicové Julia Františka Sasko-Lauenburského. Ve stejném roce vygradovaly v Berkově nepřítomnosti skutečné potíže, když byl jeho dluh v Království

²⁰⁵ TAMTÉŽ

²⁰⁶ Jednalo se o vídeňského bankéře. Srov. Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620 – 1750)*, Pelhřimov 2013, s. 200-201.

²⁰⁷ O Janu Josefu Bartolotim z Partenfeldu se nejpodrobněji zmiňuje ve své monografii Aleš Valenta v souvislosti s vymáháním Bartolotioho pohledávky na 20 000 u hraběte Františka Karla Přehořovského z Krajevic. Srov. Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 180.

²⁰⁸ Základní informace o doktoru Matyáši Maxmiliánu Machtovi z Löwenmachtu (zemř. 1680) obsahuje práce Michaely Buriánkové. Viz. Michaela BURIÁNKOVÁ, *Systémy právních poradců hraběte Ferdinanda Johanna Verduga (1653-1672) a hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka (1739-1742)*, Pardubice 2013 (diplomová práce), s. 38-47.

českém spočítán na 248 032 zlatých. Takováto suma představovala pro šlechtice, jehož alodní majetek byl odhadován na 330 000 zlatých, nepřekonatelný problém. Veřejné tajemství skončilo veřejnou ostudou. Komise sestavená císařem speciálně za tímto účelem přikázala hraběti zaplatit neprodleně více než polovinu dluhu rozprodáním majetku, samozřejmě včetně toho alodního.²⁰⁹ Berka se v roce 1692 nacházel v Benátkách a o dluhy se tedy musel postarat jeho nevlastní bratr Antonín Jan z Nostic.²¹⁰ Ne náhodou spadá do roku 1692 rozprodej části obrazových sbírek Františka Antonína Berky v hodnotě 34 603 zlatých, o němž píše kunsthistorik Lubomír Slavíček.²¹¹ Na Berkově příkladu je jasně vidět odvrácená strana diplomatické služby, jež byla vždy finančně náročným podnikem a mohla vyslance dokonce přivést k nežádoucímu bankrotu. Ve své době nebyl hrabě Berka jediným šlechticem, kterého vyslanecká služba přivedla na pokraj bankrotu. Známý je například obrovský dluh Jana Václava z Gallasu, jenž se rok před koncem své mise v Anglii dostal do dluhů přesahující 700 000 zlatých.²¹²

V roce 1685 však byl bankrot ještě v nedohlednu. O tom, že se Berka a Nostic setkali v Praze, svědčí i fakt, že to bylo novému císařskému vyslanci výslovně nakázáno v hlavní instrukci. Tak jako měl hrabě Berka povinnost spojit se prostřednictvím korespondence s bývalým vyslancem ve Švédsku Michalem Františkem z Althannu, musel se i Nostic dopředu osobně poradit s Berkou. Podobně o pět let později v Hamburku rozmlouvali o švédských záležitostech hrabě Nostic a nově zplnomocněný císařský vyslanec František Otakar ze Starhembergu.²¹³ Předání informací tímto způsobem bylo nejdůležitějším motivem vzájemných schůzek, na kterém samozřejmě vídeňská vláda musela trvat.

²⁰⁹ NA Praha, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné, inv. č. 349, kart. 700, Dluhy hraběte Františka Antonína Berky z Dubé.

²¹⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 67 EE2, kart. 8, Císařská instrukce pro Antonína Jana z Nostic z 23. 7. 1692. O hrozbě bankrotu nevlastního bratra Františka Antonína Berky byl hrabě z Nostic oficiálně zpraven císařem hned po svém návratu ze Stockholmu na konci roku 1690. Nostic jako Berkův nejstarší mužský žijící příbuzný se musel o dluhy nevlastního bratra postarat, což ho přivedlo do nezáviděníhodné situace. Tato událost také možná vysvětluje, proč se Nostic v roce 1692 definitivně rozhodl opustit císařský dvůr a nadále sloužit v zemských úřadech v Čechách. Určitá kompenzace přišla až v roce 1705, kdy po smrti bezdětného hraběte Berky přešel veškerý majetek právě na Antonína Jana z Nostic.

²¹¹ Ve svém článku pojednává o aukci části sbírek Františka Antonína Berky Lubomír SLAVÍČEK, Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky (Materiál k českému baroknímu sběratelství II.), in: *Umění* 43, 1995, s. 448. Tuto informaci přináší a částečně doplňuje i P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 271 a 273.

²¹² Elke JARNUT – DERBOLAV, *Die Österreichische Gesandtschaft in London (1701 – 1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972, s. 176. I hrabě z Gallasu osobně přiznal, že v Anglii „pohřbil velkou část svého majetku“. Srov. A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, s. 102.

²¹³ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, relace Františka Otakara ze Starhembergu císaři z 29. 11. 1690 (Stockholm).

Hrabě z Nostic se v Praze pravděpodobně setkal také se svým legačním sekretářem. Stal se jím farář ze severočeského města Hroznětín Daniel Josef Mayer, což představovalo v porovnání s ostatními císařskými legacemi skutečnou raritu. Všichni sekretáři, kteří spolupracovali s vyslanci císaře ve Švédsku, se narodili nejčastěji jako příslušníci patricijských měšťanských rodin a jejich vzdělání bylo zaměřeno úzce na právo. Někteří, jako například Jean Baptista de Lancier či Hermann Basserode, absolvovali dokonce kavalírskou cestu. Sekretář také často představoval nejzkušenější postavu celé mise, která měla v konkrétní zemi užitečné kontakty, jak to můžeme demonstrovat na příkladu mise Adolfa Vratislava ze Šternberka, jehož sekretář Jan Eberhard Hövel strávil ve Švédsku před Šternberkem několik měsíců.

Daniel Josef Mayer pocházel z nepříliš bohaté či významné rodiny řezníků ze Stráže pod Ralskem. Studoval jezuitské gymnázium v Jičíně, kde proslul svou výřečností a intelektem. Posléze byl přijat na Karlo-Ferdinandovu univerzitu, kde po absolvování filozofické fakulty přešel na studia teologie. Po studiích přijal kněžské svěcení a odešel do Hroznětína. A zde poprvé proslavil své jméno, když obrátil pět set luteránů z Krušných hor na katolickou víru. Město Hroznětín leželo v těsné blízkosti Nostických panství a jméno Daniela Josefa Mayera se stalo v 80. letech 17. století v těchto oblastech pojmem. Je pravděpodobné, že si děvetadvacetiletého Mayera na svou misi vyžádal sám Antonín Jan z Nostic, protože mezi nimi bylo silné pouto i po návratu Nostice ze Stockholmu v roce 1690. Mayer jako sekretář pravděpodobně vykonával i funkci zpovědníka a v luteránském království zůstal až do roku 1692. Během působení ve Švédsku se mu podařilo získat část ostatků svatého Erika, které přivezl do Čech.²¹⁴ Po svém návratu se stal jedním z členů svatovítské kapituly v Praze, kde během svého života vybudoval skvělou kariéru, jejímž vrcholem byl zisk arcibiskupského titulu v roce 1732.²¹⁵ Faktem však zůstává, že se v roce 1685 sešla v Praze legace, která

²¹⁴ „Když pak odtamtud se vrátil, a velikau kost z ostatků sw. Eduarda krále Švédského s sebau přinesl, zůstal u vlasti swé, [...]“ Viz M. A. PŘIBIL, Arcibiskupové Pražští, in: *Časopis pro katolické duchovenstvo IX.* 1836, s. 723-725. Autor pravděpodobně zaměnil jméno Eduard za jméno Erik. V seznamu švédských panovníků je pouze jeden světec a to sv. Erik IX. (zem. 1160). Jde o jakéhosi švédského sv. Václava, který je ctěn jako zemský patron a jeden ze symbolů vládnoucí dynastie. Svatého Erika má také město Stockholm ve svém znaku.

²¹⁵ Ačkoliv se stal Daniel Josef Mayer pražským arcibiskupem, nenajdeme o jeho životě podrobnější informace. Drobné údaje encyklopedického charakteru přináší Erwin GATZ – Stephan M. JANKER (Hg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches : ein biographisches Lexikon, Bd. III (1648 – 1803)*, Berlin 2001, s. 302-303; Anton FRIND, *Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag*, Prag 1873, s. 240-243. Drobné informace nalezneme také v práci Jiřího Havlíka. Viz J. HAVLÍK, *Jan Bedřich z Valdštejna a jeho spory o daně na turecké války (1682 – 1694)*, Praha 2008 (disertační práce), s. 131-134 a 174.

neměla ve svých řadách zkušenějšího člena, což dokresluje některé prvopočáteční problémy, o kterých bude řeč na následujících stranách.

Antonín Jan z Nostic vyjel z Prahy po obvyklé trase svých předchůdců a po pěti týdnech dorazil do hlavního města Švédského království. Na začátku listopadu roku 1685 přišla do Stockholmu kromě císařského vyslance šokující zpráva. Francouzský král pod vlivem ochlazení vzájemných vztahů se svými protestantskými partnery Švédskem a Braniborskem využil ideální doby ke zrušení Ediktu nantského, který téměř sto let zaručoval hugenotské menšině ve Francii náboženskou toleranci.²¹⁶ Ačkoliv francouzští hugenoti měli blízko ke kalvinismu, zpráva o jejich vyhnání vzbudila ve švédském luteránském prostředí rozruch. Karel XI. s hugenoty otevřeně sympatizoval a dokonce souhlasil s možností usídlit část této populace ve svých provinciích. Karel XI. si k Ludvíkovi XIV. za tento čin vybuřoval značný osobní odpor, což se samozřejmě odrazilo v mezinárodní politice. Tohoto faktu využila i císařská diplomacie, která neváhala přilévat olej do ohně a bojovala tak na poli propagandy proti svému druhému nejúhlavnějšímu nepříteli hned za Osmany. Švédskému králi nepřineslo zklamání jen mezinárodní dění, ale především tři veliké rány v osobním životě. Během jediného roku přišel Karel se svou manželkou Ulrikou Eleonorou o tři syny Gustava, Ulrika a Frederika. Jediným mužským potomkem se tedy definitivně stal nejstarší Karel, který byl striktně separován na Karlsbergu. Hrabě z Nostic proto přijel do nezáviděníhodné situace a svou první soukromou audienci u královského páru a královnovdovy začínal trojitou kondolencí.²¹⁷

Rok 1685 přinesl na mezinárodním poli další podstatné ořesy, které měly dopad na vývoj událostí v následujících několika letech. Jako již mnohokrát od doby, kdy byl uzavřen mír v roce 1648, došlo opět k dalšímu přesunu spojenců z jednoho tábora do druhého. Jen hlavní reprezentanti dvou zneprátelených stran Francie a Habsburská monarchie zůstávali trvale mezi sebou v opozici. Od roku 1685 však Francie začínala poněkud ztrácet. Na stranu císaře se definitivně přiklonil mocný evropský hráč, braniborský kurfiřt, který navíc stvrdil spojenectví s hlavním císařovým spojencem, s Nizozemím.²¹⁸ Kromě Švédska měla císařská strana také výborné vztahy s předními říšskými stavy, hlavně pak se Saskem a nově s Bavorskem. V roce 1685 si totiž kurfiřt Max Emanuel vzal císařovu dceru a stal se důležitým partnerem Leopolda I. Také v Anglii se situace vyvíjela zprvu příznivě. Karel II.

²¹⁶ Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002, s. 394.

²¹⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 29. 11. 1685 (Stockholm).

²¹⁸ Bruno GLOGER, *Friedrich Wilhelm. Kurfürst von Brandenburg*, Berlin 1985, s. 372.

velice stál o obnovu starých aliančních a obchodních smluv s Nizozemím a Švédskem, avšak začátkem roku 1685 zemřel a na jeho místo nastoupil Jakub II. Stuart, jenž osobně obdivoval Luvíka XIV., a proto postupně přestávaly být jakékoliv alianční dohody s procísařskou stranou možné.²¹⁹

V roce 1685 však již nešlo jen o další potvrzení starých smluv. Na vídeňském dvoře vznikl nový projekt, který měl primárně defenzivní charakter a byl jasně namířen proti hegemoniálním snahám francouzského krále v Rýnské Falci. Tento projekt se později stal základem tzv. Augsburské ligy.²²⁰ Ve Španělsku, Švédsku, Anglii a mezi jednotlivými říšskými stavy se začalo jednat o bodech nové smlouvy. Ke dvorům jednotlivých suverénů byli posíláni císařští diplomaté, aby ve jménu Leopolda I. představili možnosti nové aliance. Tak se dostáváme k nejdůležitějšímu motivu Nosticovy mise. I on měl králi a předním politickým elitám země navrhnout užší spolupráci, která neměla dosud v historii obdoby. Karel XI. poměrně rychle účast ve vznikající lize přislíbil, avšak požadoval stejnou ochotu od Nizozemí a Anglie a navíc si přál, aby císař vyslal ve společném zájmu diplomatickou misi do Haagu a Londýna.²²¹ Generální stavy Spojeného Nizozemí za pomoci obrovské propagandy nově usedlých, bohatých hugenotských obchodníků podporovaly jakýkoliv projekt namířený proti konkurenční Francii. Problémem se však ukázal být postoj anglického krále.

Po nástupu katolicky orientovaného Jakuba II. se do čela země dostala osobnost absolutistického ražení. S větší intenzitou začaly propukat konflikty mezi parlamentem a králem a boje o moc byly opět na pořadu dne. Již rok od nástupu na trůn se král snažil prosadit rovnoprávnost katolického a protestantského náboženství, což se mu nakonec povedlo vyhlášením mandátu Letter of Indulgence. Císařská legace pod velením Dominika Ondřeje z Kounic, která měla primárně jednat o zapojení Anglie do svazku Augsburské ligy, byla demonstrativně odmítnuta a nic nezměnily ani pozitivní ohlasy některých významných představitelů parlamentu. Napětí způsobené zásahy do náboženských struktur gradovalo uvnitř anglické společnosti v roce 1688. Jakub II. nechal potvrdit své předchozí mandáty tzv.

²¹⁹ Martin KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie. Stát a společnost v letech 1603 – 1689*, Praha 2001, s. 269.

²²⁰ Základní práci k otázce Augsburské aliance a její postupný vývoj až ke vzniku Velké aliance v roce 1689 představuje Richard FESTER, *Die Augsburger Allianz von 1686*, München 1893. Opis celé augsburské smlouvy dostal k dispozici také hrabě z Nostic v roce 1686. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 91 H 3, kart. 18, opis Augsburské smlouvy podepsané 9. 7. 1686 (Augsburg).

²²¹ Císař na výzvu švédského krále zareagoval poměrně rychle a na začátku podzimu roku 1686 vyslal diplomatickou legaci pod velením Dominika Ondřeje z Kounic. Srov. L. BITTNER, – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 139. O diplomatických aktivitách Dominika Ondřeje z Kounic píše stručně ve své monografii o rodině Kouniců Grete Klingenstein. Srov. Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz*, Göttingen 1975, s. 45-47.

Declaration of Indulgence, kterou museli veřejně přečíst faráři při nedělní mši, což vedlo ke vzpouře několika biskupů anglikánské církve. Sporů v Anglii se rozhodl využít Vilém III. Oranžský, jenž začal připravovat invazi na britské ostrovy. Teprve Slavná revoluce, která vyštvala nenáviděného Stuartovce z trůnu, vehnala definitivně Anglii do aliance Augsburské ligy. Nový král Anglie a Skotska Vilém III. Oranžský podepsal se členy Augsburské ligy alianční a obchodní smlouvy. Každá revoluce, respektive změna na trůně, mohla přinést personální výměnu v úřadech.²²² Angličtí vyslanci, známí svojí loajalností ke starému režimu, byli odvoláni. Takto byl zbaven svého úřadu například anglický vyslanec ve Stockholmu Edmund Poley, na jehož místo byl vyslán William Duncombe, aby vyjednal se Švédskem podmínky spolupráce.²²³ Zbývá ještě doplnit, že ačkoliv Anglie vstoupila do svazku Augsburské ligy a obrátila se k Francii zády, její finanční a vojenská pomoc nedosahovala potřebné úrovně kvůli neuhasínající hrozbě návratu Jakuba II. z francouzského exilu.

Již v roce 1685 bylo švédské vládě jasno, že alianční dohody s Angličany nebudou za stávající situace možné. Navíc začala vzrůstat agrese a diplomatický tlak Francie na Rýnskou Falc. V tomto roce totiž v zemi vymřela protestantská linie starobylé rodiny Pfalz-Simmern po meči. Poslední panovník Karel II. odkázal před smrtí v testamentu kurfiřtství titul s většinou majetku Filipu Vilémovi z vedlejší rodové linie Pfaltz-Neuburg. Smrt kurfiřta měla dalekosáhlé dopady jak v domácí, tak v zahraniční politice Rýnské Falce. První problém měl rozměr vnitropolitický. Nový falcký vládce zastával v převážně kalvínské zemi katolické náboženství a byl díky příbuzenským svazkům jedním z nejdůležitějších spojenců císaře, což zdvihalo nechuť uvnitř silné profrancouzské frakce u dvora v Heidelbergu. Druhým a daleko závažnějším problémem se stalo vznesení nároků na území falckého kurfiřtství samotným Ludvíkem XIV. jménem jeho švagrové Alžběty Šarloty, sestry zesnulého Karla II. Na dolním Rýnu se tedy začal rýsovat obrovský konflikt, který později do historického povědomí vešel pod názvem devítiletá válka.²²⁴

Cesta k devítileté válce však byla na začátku roku 1686 ještě dlouhá. Poněkud krkolomné byly i začátky nového vyslance ve Švédsku, což je evidentní z obsahu císařských instrukcí. Nostic byl opakovaně napomínán, aby více psal zahraničním diplomatům. Především Burkhard Fridag von Goedens si několikrát u říšské kanceláře stěžoval na laxnost císařského vyslance ve Stockholmu. Fridag von Goedens byl totiž v roce 1685 na císařovo

²²² M. KOVÁŘ, *Stuartovská Anglie*, s. 269-286.

²²³ Srov. L. BITTNER, – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 199.

²²⁴ A. SKŘIVAN – V. DRŠKA – F. STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, s. 21-23.

naléhání delegován do Braniborska, aby zde uzavřel tajnou smlouvu s Fridrichem Vilémem. K tomu tento vynikající a zkušený diplomat žádal perfektní informovanost o postojích Švédského království, což mu měl zajistit právě Nostic. Dále byl Antonín Jan několikrát instruován a povzbuzován, aby především psal podrobnější relace a pokud možno ve větší frekvenci.²²⁵ Stížnosti Říšské kanceláře ve Vídni byly rozhodně na místě. Prvních několik Nosticových relací je psáno maximálně na dvou stranách, přičemž byly odesílány pouze jednou za čtrnáct dní a obsah byl v porovnání s jinými císařskými vyslanci ve Švédsku až zoufale obecný. Do kontrastu můžeme položit dochované dopisy Adolfa Vratislava ze Šternberka. Korespondence byla až puntičkářsky podrobná. Šternberk odesílal jednu až dvě oficiální relace týdně. Zvláště záležející byl potom rozsah, který v průměru dosahoval okolo osmi stran.

Opakovaně byl také Nostic vyzýván, aby nešetřil na reprezentaci a předčil všechny ostatní vyslance u švédského dvora okázalostí svého vystupování. V jedné instrukci byl císařský vyslanec důsledně napomínán, že ve své relaci poněkud odbyl popis slavnostního vjezdu. Hrabě Antonín Jan z Nostic byl pravděpodobně první, kdo tento ceremoniál u švédského dvora ve Stockholmu uskutečnil a ve Vídni chtěli znát průběh a podrobnosti vjezdu a slavnostní audience. Svědčí o tom skutečnost, že oproti svým předchůdcům se pouze v jeho hlavní instrukci hovoří o nutnosti podniknout tuto významnou ceremonii na půdě Švédského království. O tom, že byl Nostic ve svých dvaceti šesti letech nezkušeným diplomatem, svědčí celá řada drobných upozornění, která prostupovala doslova všemi počátečními reskripty. Hrabě byl dále upozorňován na častější využívání šifer či na opatrnost při dopisování s císařským vyslancem v Paříži Václavem Ferdinandem Popelem z Lobkovic.²²⁶ Z císařských instrukcí číselna nedůvěra k novému vyslanci, která se s Nosticem táhla po celou dobu jeho pětileté diplomatické mise ve Stockholmu. Hrabě z Nostic byl ještě mnohokrát obviňován z laxnosti a lenosti. Unikátní zprávu nám v této souvislosti podává švédský vyslanec s českými kořeny Bedřich Kryštof hrabě von Dohna (z Donína), který u vídeňského dvora v roce 1689 zachytil zprávy o silné nespokojenosti císařského dvora s výkonem diplomatické služby Antonína Jana z Nostic „*Sonst aber nebst andern ministris mir zu verstehen gegeben, da weilen der h[err] G[raf] Nostitz sehr unfleiß und mannichmahl in gantzer 4 wochen nicht schreibe, I[hre] K[aiserliche] M[ajestät] woll resolviret wäre den h[errn] Gr[afen] Berka*

²²⁵ Drobná i důraznější napomínání nalezneme v množství prvotních reskriptů, které hrabě z Nostic dostal v roce 1686. Zde například SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, císařské reskripty pro Antonína Jana z Nostic z 27. 3. a 24. 2. 1686 (Vídeň).

²²⁶ TAMTÉŽ, císařský reskript pro Antonína Jana z Nostic z 29. 11. 1685 (Vídeň).

wieder nach Schweden zu schicken fal er daselbst nicht ungern gesehen würde. Ich habe gesagt, daß, so viel mir bewust, wäre E[ure] Köni[gliche] May[estät] mitt demselben allergnedigst woll satisfait gewesen, hätten auch anitzo wieder des h[errn] G[rafen] Nostitz persohn kein missvergnügen, waß man nun hierunter noch entschließen wird, steht zu erwarten, dem h[errn] Graff Berka aber scheint dann sehr gedient zu sein.”²²⁷ Z tohoto citátu a z předchozího líčení začátků Nosticovy mise je patrné, že nešlo pouze o zákulisní dvorské intriky, jak císařského vyslance zdiskreditovat před jeho příjezdem zpět do Vídně. Tyto skutečnosti však nebyly hlavní příčinou, proč byl nakonec hrabě ze Stockholmu odvolán, jak si ještě ukážeme na následujících stránkách.

VI. 2. Vojenské úspěchy v Uhrách a cesta k devítileté válce

Jakmile s odchodem další válečné sezony umlkly na uherské frontě zbraně, přišla ke slovu vysoká diplomacie. Na začátku roku 1686 ještě nikdo netušil, jakých skvělých vítězství tento rok dobudou křesťanské zbraně na osmanských Turcích. Téměř u všech dvorů Evropy se tedy vyjednávalo o množství peněz a počtu mužů, nutných k doplnění současného stavu vojska na uhersko-osmanské hranici. Nejinak tomu bylo u dvora Karla XI. ve Stockholmu. Švédský král jako říšský vévoda měl povinnost dohlédnout na vybírání daně v Pomořanech a Brémách. Jak již bylo v těchto částech Římsko-německé říše zvykem, opožďoval se výběr daní do neúnosné míry, což vedlo k určitému napětí mezi stockholmským a vídeňským dvorem. Karel XI. nakonec rozhodl, že namísto peněz posílí křesťanskou armádu mužstvem a vyslal do boje 1 200 vojáků rekrutovaných především ze švédských provincií.²²⁸

Na začátku nové vojenské sezony v Uhrách se už jen stačilo domluvit na dalším postupu proti turecké armádě. Spory v generálním štábu vytvářeli především dva nejvyšší velitelé křesťanských vojsk, bavorský kurfiřt Max Emanuel a Karel Lotrinský. Nakonec byl uskutečněn riskantní plán v podobě útoku na srdce celých Uher, na Budín. V létě roku 1686 přitáhla vojska Svaté ligy posílená například i švédskými sbory k Budínu. Začalo dvouměsíční obléhání, podporované několika generálními šturmy. Na začátku září konečně hradby povolily a křesťané celé město dobyli s nebývalou brutalitou.²²⁹ Zpráva o vítězství u

²²⁷ P. MAŤA, *Nové prameny k českým dějinám*, s. 294, pozn. 77.

²²⁸ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic z 21. 4. 1686 (Stockholm).

²²⁹ Velice podrobně je průběh bitvy u Budína, předešlé a následující události popsány v monografii Ferdinanda von Zieglauera, která vyšla u příležitosti dvousetletého výročí důležitého střetu křesťanských a osmanských vojsk. Viz F. von ZIEGLAUER, *Die Befreiung Ofens von der Türkenherrschaft 1686*, Innsbruck 1886. Základní informace nalezneme také například v knize Víta Vlnase. Srov. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 80.

Budína s rychlostí blesku obletěla Evropu. Leopold I. získal důležitý politický kapitál a diplomaté na jednotlivých dvorech měli za úkol maximálně císařových vojenských úspěchů využít. Také ve Švédsku byla Nosticovi okamžitě po příjezdu pošty udělena audience, kde získal od krále mimořádnou poctu, protože se mohl na řízení oslav částečně podílet. V kostelech se podle zvyku hrálo oslavné Te Deum. Z městských hradeb a několika válečných lodí byly vystřeleny slavnostní salvy. Císařský vyslanec nechal rozšířit několik oslavných letáků a na závěr byl v královském paláci uspořádán pod patronací královny-vdovy veliký bál.²³⁰

Leopoldovy úspěchy na uherské frontě měly svůj důsledek také v jednání o nové defenzivní alianci namířené proti Ludvíkovi XIV. V červenci se zplnomocnění delegáti císaře, Španělska, Švédska, Portugalska, Nizozemí, kurfiřtství bavorského, falckého a braniborského sjeli na půdě říšského svobodného města Augsburgu, aby zde ratifikovali smlouvu o alianci, která vešla do historie pod názvem Augsburská liga. Císařský vyslanec hrabě Ludvík Gustav von Hohenlohe získal významný podíl na rychlosti, s jakou byla smlouva podepsána. Svou korespondencí s Antonínem Janem z Nostic a pravidelnými konzultacemi se švédským zástupcem na augsburských jednáních Jiřím Fridrichem von Snoilským zajistil císařské straně mimořádně dobré podmínky pro další spolupráci se Švédskem.²³¹

Na konci léta roku 1686 vzrušila stockholmský dvůr ještě jedna podstatná událost. Dánský král se rozhodl využít situace, kdy byla celá Evropa v opojení z velikého vítězství u Budína, a opět zvýšil tlak na Holštýnsko-Gottorpsko a především na svobodné říšské město Hamburk. Na začátku září oblehl Kristián V. s několika tisíci muži tento největší přístav Římsko-německé říše, jenž byl jako silná hospodářská jednotka v oblasti vždy trnem v oku dánským obchodním lodím. Tato krátká epizoda však neměla dlouhého trvání. Hrabě z Nostic pocítil důsledky obležení pouze v tom, že na nějakou dobu došlo k přemístění poštovního úřadu z Hamburku, odkud výhradně chodila pošta na Skandinávský poloostrov, do Lübecku. Již po necelém měsíci psal císařský vyslanec ze Stockholmu, že podle zpráv Burkharda Fridaga von Goedense, který na podzim v dané oblasti na přání císaře vedl četná diplomatická jednání, opouští dánská armáda původní pozice a na zimu se stáhne na území svého království.²³² Dánské provokace však byly i v dalších letech neobyčejně časté, čímž

²³⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 18. 9. 1686 (Stockholm).

²³¹ TAMTÉŽ, inv. č. 106 KK 6, kart. 21, deník odeslané a přijaté korespondence z let 1685 – 1686.

²³² Ačkoliv obléhání Hamburku dánskými vojsky představuje s odstupem času pouze drobnou dějinnou epizodu, tak pro současníky rozhodně nezůstala bez povšimnutí. Kromě živé korespondence s Burkhardem Fridagem von

Leopoldovi spojenci na severu Evropy získávali oprávněné argumenty, proč neposílat požadované množství peněz a vojska na uherskou či později rýnskou frontu. Dánsko bylo velice nestabilním sousedem a hlavním spojencem francouzského krále v této oblasti. Nejhorší krize však měla teprve přijít se začátkem roku 1689.

Zjednodušeně řečeno byla první polovina Nosticovy mise ve znamení míru a úspěchů na válečném i diplomatické poli. Hrabě měl dostatek klidu a času, aby se naučil být dobrým diplomatem a odborníkem ve svěřeném úřadu. Jeho nejdůležitější povinností bylo informovat. Svědčí o tom deník Nosticovy odeslané a příchozí korespondence z roku 1686. Nejčastějšími adresáty se stali jiní vyslanci u předních evropských dvorů, mezi kterými dominují Jindřich František Mansfeld jako vyslanec ve Španělsku. Mansfeld měl podobně jako Nostic na starosti vyjednávání o Augsburské lize, a proto nutně potřeboval zprávy o postojích Švédska. Dalšími diplomaty, s nimiž si Nostic nejčastěji dopisoval, byli například Václav Ferdinand z Lobkovic, vyslanec v Paříži, již zmíněný Ludvík Gustav z Hohenlohe, delegát v Augsburgu, hrabě Dominik Ondřej z Kounic, vyslanec v Haagu a Londýně, nebo rezident u polského dvora ve Varšavě Josef Kryštof Zierowsky. Jak bylo obvyklé i u jiných vyslanců, psal si Antonín Jan z Nostic i s předními členy vídeňské vlády. Pravidelně posílal zprávy o stavu dění ve Švédsku nejvyššímu hofmistrovovi císaře Leopolda Ferdinandovi z Dietrichštejna, říšskému vicekancléři Leopoldu Vilému z Königseggů či dvorskému kancléři Theodoru Heinrichu von Strattmannovi. Korespondenční síť však byla daleko rozsáhlejší. Nostic psal osobní dopisy například svému bratranci Kryštofu Václavovi z Nostic či nevlastnímu bratrovi Františku Antonínu Berkovi.²³³ Posílal samozřejmě instrukce správcům svých panství a vídeňských a pražských domů, s kterými konzultoval například postup a vyúčtování škod při průtahu císařských armád skrz sokolovské panství v letech 1685, 1686 a 1689.²³⁴ Časté jsou pak dopisy lékařům, v nichž na dálku konzultoval zdravotní stav svůj a své rodiny.

Goedens také hrabě z Nostic pravidelně informoval o tomto konfliktu nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I. Ferdinanda z Dietrichštejna, který se o dánskou agresi neobyčejně zajímal. Korespondence s knížetem z Dietrichštejna se neliší od klasických relací, které hrabě odesílal říšské kanceláři. Několik dopisů je psáno navíc šifrovaně. Srov. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 69, kart. 21, zprávy Antonína Jana z Nostic knížeti Ferdinandovi z Dietrichštejna z roku 1686.

²³³ Dochovaný deník bohužel nepostihuje celé období Nosticovy diplomatické mise, ale pouze roky 1685 – 1686, kde je ovšem veden pečlivě i s drobnými anotacemi obsahů jednotlivých příchozích a odeslaných dopisů, relací, či instrukcí. Na základě tohoto deníku je možné rekonstruovat celou síť adresátů. Pro účely této práce jsem vybral pouze osoby, s kterými hrabě korespondoval nejčastěji. Více viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, deník odeslané a přijaté korespondence z let 1685 – 1686.

²³⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 634 SS 2, kart. 111, průtahy vojsk skrz Nostická panství 1683 – 1689.

Že vykonávání diplomatické služby ve Švédsku nebylo vždy bez konfliktů, jsme si již demonstrovali na několika místech. Ani Antonín Jan z Nostic nebyl v tomto směru výjimkou. Spíše naopak. Rozbor jeho mise nám ukáže, jaké extrémy musel často diplomat v cizí zemi vytrpět a následně řešit. Hned pár měsíců po příjezdu do Stockholmu na konci června roku 1686 se stal Nostic a jeho rodina obětí vloupání do svého pronajatého domu. Čin spáchali čtyři muži pod vedením jakéhosi Martina Grelsona, což byl paradoxně jeden ze služebníků císařského vyslance („*hausknecht*“). Lupiči, mezi kterými byl i malý chlapec, se v noci dostali do vyslancova domu, kde se pohybovali v budoáru a na schodišti. Vloupání však bylo odhaleno a samotný Martin Grelson byl na místě chycen. Městská milice ho vsadila nejdříve do šatlavy a následně se dostal před stockholmský magistrát, jenž ve městě řešil podobné drobné přečiny. Pověřený úředník magistrátu během soudního řízení korespondoval s císařským vyslancem a mimo jiné na něho naléhal, aby podle práva nejprve Grelsona vsazeného do vězení ze svých služeb propustil. Teprve poté na něm mohla být vykonána spravedlnost.²³⁵ V tomto případě je však zásadní, že ačkoliv se soudní řízení táhlo několik týdnů, nenalezneme o této události zmínku v žádné oficiální relaci. Pokud by totiž Grelson nebyl obyčejný zloděj a z ambasády se ztratily některé důležité dokumenty, přerostl by hned tento drobný čin v obrovský problém s mezinárodním dopadem. Ze strany císařského vyslance šlo tedy o úmyslné zamlčení informací, čímž Nostic nemálo riskoval. Pravděpodobně si nechtěl dělat další problémy v době, kdy v oficiálních instrukcích gradovaly stížnosti říšské kanceláře, obviňující ho z laxnosti a nedůslednosti při výkonu svěřeného úřadu. Z korespondence vedené mezi magistrátem a císařským vyslancem vyplývá ještě jedna skutečnost. Nostic měl pravděpodobně oproti svým předchůdcům pronajatý celý dům a ne jenom jedno patro, což svědčí o různém důrazu na reprezentaci mezi jednotlivými císařskými vyslanci během uplynulých let.

Co se však v tajnosti již udržet nedalo, byla druhá nepříjemnost, která hraběte z Nostic roku 1686 postihla. V říjnu zemřela po déletrvající nemoci jedna z členek hořštátu Nosticovy manželky, hraběnka Marie Polyxena Kuronská („*freÿle Maria Polixena von Churland*“). Povinností císařského vyslance bylo zajistit pohřeb hodný takto vysoce postaveného člena vyslancova doprovodu. Vznikl však zásadní problém v tom, že hraběnka Kuronská byla

²³⁵ Tento incident můžeme rekonstruovat jen na základě korespondence stockholmského magistrátu, která se dochovala v rodinném archivu Nosticů. Z dopisů získáme i další detaily. Například formu trestů pro zbylé tři zloděje nebo předchozí Grelsonův konflikt s místním ševcem, těsně před vloupáním do vyslancova domu. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, německý překlad švédského protokolu stockholmské radnice z 21. 7. 1686.

katolického vyznání. Do celé věci se po delším čase vložil sám Karel XI. a nakonec za použití nátlaku vyhradil speciální místo v druhém nejdůležitějším stockholmském kostele u svatého Jakuba, jen několik kroků od královského paláce. Tyto prostory uvnitř kostela měly podle krále do budoucna sloužit podobným případům, když v striktně luteránské zemi zemře vysoce urozený příslušník katolického vyznání. Takovému ústupku napomohly hned dvě důležité skutečnosti. Právě v roce 1686 se definitivně rozhodlo o nové státem řízené reformě protestantské církve ve Švédsku, kdy si výsadní právo na rozhodování uzurpoval právě absolutisticky vládnoucí Karel XI.²³⁶ Druhá událost, jež výrazně napomohla královi rozhodnutí, se stala ve své podstatě do budoucna precedentem, podle kterého se měly podobné problémy mezi Habsburskou říší a Švédskem řešit. Na jaře roku 1686 totiž zemřel ve Vídni švédský vyslanec hrabě Karel Gustav Oxenstierna. Po jeho smrti Leopold I. dovolil tělo švédského vyslance pochovat ve Vídni i se všemi poctami a velikým průvodem. Ve stejném duchu se proto rozhodl i Karel XI. Také pohřeb hraběnky Kuronské byl uspořádán na neobyčejně vysoké úrovni, za účasti rozsáhlého doprovodu mnoha členů nejen Nosticovy legace, ale i několika představitelů švédské vlády. Celý ceremoniál platil Nostic z vlastní kapsy. Prodražilo se především to, že již na začátku listopadu, kdy se pohřeb konal, napadlo ve Stockholmu množství sněhu, který navýšil celkové náklady na 1 500 rýnských tolarů.²³⁷

Smrt jednoho z členů vyslancovy legace nebyla žádnou výjimkou. Například hrabě Michal František z Althannu musel během své mise uspořádat pohřeb pro jednoho člena svého doprovodu. Jednalo se však pouze o služebníka, a tak se celý obřad odehrál v klidu, bez problémů a s minimálními náklady ze strany Althanna. Hrabě dokonce ani nežádal jakýkoliv druh povolení od švédského panovníka. Avšak v cizích zemích umírali také urození vyslanci. Samotný hrabě z Althannu měl pravděpodobně sám smrt na jazyku a skončil nedlouho po svém návratu domů. Na své rodné statky se již například nevrátil Václav Ferdinand z Lobkovic, jenž zemřel během své diplomatické mise ve Španělsku v roce 1697, či císařský vyslanec ve Švédsku František Otakar ze Starhembergu. Hrabě ze Starhembergu se však nechtěl nechat pohřbít v luteránském Švédsku, a proto musely být jeho ostatky převezeny.²³⁸

²³⁶ P. D. LOCKHART, *Sweden in the Seventeenth Century*, s. 142-144. O změnách církevního práva píše také A. F. UPTON, *Charles XI.* s. 108-110.

²³⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 30. 10. a 2. 11. 1686 (Stockholm).

²³⁸ Klaus Müller uvádí ve své klasické monografii i další případy vyslanců, kteří během výkonu své služby v cizí zemi zemřeli. Kromě Starhemberga a Lobkovic se ze své mise nevrátili císařští vyslanci ve Španělsku Francesco Carretto di Grana (zem. 1651), Paul Sixt hrabě Trautson (zem. 1678) a dva vyslanci z dolnosaských

Během roku 1687 začal gradovat tlak francouzské diplomacie. Ludvík XIV. naléhal jak na své spojence, tak na své nepřátele. V této době představovalo hlavní bod sváru pouze falcké kurfiřtství, kde v roce 1686 dosedl na trůn procišařsky orientovaný Filip Vilém, což francouzská strana nechtěla akceptovat. Francie se také snažila všemi prostředky podporovat Dánsko, aby se začalo připravovat na budoucí válečný konflikt na severu Evropy. Měla se tak opakovat historie francouzsko-nizozemské války, kdy bylo v roce 1674 do konfliktu podobným způsobem vtaženo Švédsko. Arbitrem sporů mezi Habsburky a Francií se stala hlava katolické církve, papež Inocenc XI. Vatikán však výrazně sympatizoval s Leopoldem Habsburským, což mimo jiné stále více přivádělo Francii do diplomatické izolace. Vojenská síla evropského hegemona druhé poloviny 17. století, jakým Francie dozajista byla, přestávala být tak suverénní jako v předchozích letech. V druhé polovině roku navíc přišly pro Francii další výrazné rány, které zpochybnily postavení Ludvíka XIV. na evropském kontinentu.²³⁹

V první řadě došlo k významným vítězstvím na balkánské frontě. V říjnu roku 1687 se po delším období zmatků spojily dvě císařské armády pod velením bavorského kurfiřta Maxe Emanuela a Karla Lotrinského na dnešní maďarsko-chorvatské hranici. Nedaleko soutoku Drávy a Dunaje narazily na početně o něco silnější tureckou armádu pod velením velkého vezíra Sulejmana Paši. Bitva, která se strhla nedaleko uherského města Nagyharsány, byla již současníky záměrně nazývána bitvou u Moháče, ležícího však asi čtyřicet kilometrů východně od této oblasti na Dunaji. Došlo tak k symbolickému vyrovnání mezi Habsburky a Turky za nešťastnou porážku křesťanských vojsk v roce 1526. Významně se zde poprvé vyznamenal mladý Evžen Savojský. Ten prý díky své neohroženosti dobyl Sulejmanova stanu a odevzdal bavorskému kurfiřtovi cennou kořist. Jako výraz díky mohl Evžen oficiálně zpravit císaře o velikém vítězství křesťanských vojsk u „Moháče“. Speciální kurýr doručil šťastnou novinu do Vídně během několika dní.²⁴⁰

Ze sídelního města habsburských panovníků se zpráva rozšířila na tehdejší možnosti nevídanou rychlostí. Říšská kancelář vyhotovila celou řadu reskriptů, aby je následně rozeslala do všech koutů Evropy. Již 16. srpna, tedy po pěti dnech od bitvy, odešel císařský

oblastí Haro Burkhard hrabě Fridag (zem. 1692) a Christian hrabě z Ecku a Hungersbachu (zem. 1706). Viz K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 204.

²³⁹ A. SKŘIVAN – V. DRŠKA – F. STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, s. 22-23. Z anglicky psané literatury předkládá slušný přehled také Jeremy BLACK, *European International Relations 1648-1815*, Basingstoke 2002, s. 93-97.

²⁴⁰ Evženu Savojskému se také dostalo té pocty, že byl v oficiálních instrukcích, které zpravovaly celou Evropu o slavném vítězství, popisován jako přední válečník této bitvy, jenž se nemalou měrou zasadil o výhru křesťanských vojsk. Srov. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 84.

reskript také do Stockholmu. Antonín Jan z Nostic obdržel oficiální zprávu o vítězství na začátku září. Propagační efekt trochu zkazila králova absence ve Stockholmu, jelikož se zrovna nacházel ve svém oblíbeném sídle v Kungsöru.²⁴¹ Také druhý nejdůležitější muž v zemi, kancléř Bengt Oxenstierna, ležel na svém lůžku kvůli dlouhodobé nemoci. Jakmile se však Karel XI. vrátil ze své cesty, ještě ten den udělil císařskému vyslanci oficiální audienci. Setkání Karla XI. a hraběte z Nostic se nakonec protáhlo na celou hodinu a oba muži se domlouvali na dalším postupu až do 10 hodin do večera. Oslavy měly být uspořádány v podobném duchu jako při dobytí Budína v minulém roce. Na rozkaz krále byl do Vídně expresně vyslán kurýr s gratulací a další blahopřání bylo oficiálně předáno k odeslání i hraběti z Nostic. Opět mělo být zpíváno oslavné *Te Deum* a na počest vítězství měli kněží odsloužit dvojnásobný počet mší. Na přání Karla XI. také 30 kanonů dvakrát vypálilo z městských hradeb oslavné salvy.²⁴²

Císař samozřejmě využil vítězství nejen propagandisticky, ale i politicky. Tak jako po vítězství u Vídně v roce 1683, nebo o tři roky později po dobytí Budína, i tentokrát zesílil tlak Leopolda I. na uherské protestanty, což přineslo nové státoprávní důsledky. Živě sledovali počínání císaře proti nekatolíkům také švédští diplomaté, především pak nový vyslanec u dvora ve Vídni hrabě Gabriel Oxenstierna. Rozruch vyvolal například soudní tribunál v Prešově vedený nekompromisním vojenským velitelem Antoniem Caraffou, jenž nechal popraviti 29 evangelíků, především zástupců hornouherské městské samosprávy, mezi nimiž však byl i jeden duchovní. V hlavním městě Horních Uher v Prešpurku se po bitvě u Moháče sešel sněm, který zásadním způsobem změnil státoprávní postavení Uher v rámci Habsburské monarchie. Podobně jako v Čechách na základě Obnoveného zřízení zemského bylo i v Uhrách nově stavům zakázáno volit si svého panovníka. Svatoštěpánská koruna se tedy stala dědičnou pro mužské potomky habsburského rodu. Důležitou změnu představovalo zrušení 31. článku Zlaté buly uherského krále Ondřeje II. z roku 1222, podle níž mnohokrát v minulosti ospravedlňovali uherští stavové své revolty proti panovníkovi. Rozhodnutí sněmu přineslo také nové, daleko tvrdší omezení protestantského vyznání, což mělo opět svoje dopady na diplomatickém poli mezi Švédskem a císařem. Nově bylo v Uhrách katolické náboženství významně upřednostněno a evangelické bohoslužby se mohly sloužit jen na předem daných místech. Krajní situace nastala v Chorvatsku, kde nekatolická šlechta nesměla

²⁴¹ *Die Durchläuchtige Welt, Oder Kurtzgefaßte Genealogische, Historische und Politische Beschreibung [...]*, Hamburg 1704, s. 135-147.

²⁴² SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 6. 9. 1687 (Stockholm).

držet žádné zemské statky.²⁴³ Nové změny uvnitř království jakoby završila korunovace nejstaršího syna Leopolda I. arcivévody Josefa dědičným uherským králem. Přesně v den korunovace 9. prosince odeslala říšská kancelář z Prešpurku do Stockholmu reskript o volbě prvního dědičného uherského krále. Švédskému království tak byl dán nezvratný důkaz silné pozice Habsburků v jejich zemích, čímž na pár let utichly další diskuze o postavení nekatolíků v těchto částech Evropy.²⁴⁴

Na tyto výrazné vojenské a politické úspěchy císaře musela reagovat Francie. Jakmile osmanský tábor poznamenaly další neúspěchy, rozhodli se Bourboni, že nastal ideální čas pro novou agresivní expanzi na rýnské hranici. Francie si našla na začátku roku 1688 hned tři důvody k válce. První dva zásadní argumenty byly již naznačeny. Šlo především o definitivní vyřešení falcké otázky a omezení vlivu Augsburské ligy. V polovině léta však přibyla oběma táborům zneprátelené Evropy další příležitost ke konfrontaci. Po delší nemoci zemřel kolínský arcibiskup Maxmilián Jindřich, jehož statky představovaly důležité transitní území mezi Říší a oběma nizozemskými státy. Ačkoliv měla být teoreticky volba kandidáta v rukou místní kapituly, prakticky tomu tak rozhodně nebylo. Jak francouzská, tak habsburská strana zvolila své kandidáty. Ludvík XIV. horoval za štrasburského biskupa Viléma Egona z Fürstenberka, který byl významným spojencem Francie a tedy výtečným kandidátem. V opozici stanul bratr bavorského kurfiřta Josef Klement, jenž se naopak těšil veliké přízni císaře Leopolda. Papež Inocenc XI., sympatizant s císařskou politikou a jeden z Leopoldových spojenců v rámci Svaté ligy, nakonec podle očekávání rozhodl pro bavorského prince.²⁴⁵

Letní měsíce roku 1688 představovaly období dramatických událostí, odehrávajících se v rychlém sledu několika dní. Týden po papežově oficiálním rozhodnutí dobyla křesťanská vojska po měsíčním obléhání Bělehrad. Téměř nedobytná a mohutná pevnost „*Griechische Weissenburg*“ neodolala padesáti tisícům vojáků pod velením bavorského kurfiřta Maxe

²⁴³ O „Velké turecké válce“ a politických důsledcích v Uhrách stručně napsali Thomas Winkelbauer a Jiří Mikulec. Srov. T. WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522 – 1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht, Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter. Teil 1*, Wien 2003, s. 166-169; J. MIKULEC, *Leopold I.* s. 147-148. O Thökölyho povstání a především o sněmu v Prešově více Robert J. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550 – 1700*, Praha 2003, s. 277-305.

²⁴⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, císařský reskript pro Antonína Jana z Nostic z 9. 12. 1687 (Vídeň).

²⁴⁵ O osobě Viléma Egona z Fürstenbergu podrobně *Allgemeine Deutsche Biografie, herausgegeben von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band VII.*, München 1878, s. 297-306. O volbě nového kolínského arcibiskupa také A. SKŘIVAN – V. DRŠKA – F. STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, s. 22.

Emanuela a zpráva o vítězství se rozletěla do všech koutů Evropy, v podobném tempu jako v letech minulých. Bitva o Bělehrad také přinesla další vavříny například Ernstu Rüdigerovi ze Starhembergu, slavnému obránci Vídně z roku 1683, jehož mladší bratr František Otakar byl na sklonku roku 1690 jmenován císařským vyslancem ve Švédsku namísto Nostice.²⁴⁶

Oslavy skvělého vítězství tentokrát narušil zvrát na Rýnu. Dobytí Bělehradu znamenalo pro Ludvíka XIV. poslední kapku. V druhé polovině září vmaširovala francouzská vojska do kolínského kurfiřtství, překročila Rýn a oblehla důležité falcké město Philippsburg, vstupní bránu na území Římsko-německé říše. Začala tak válka, která měla s různou intenzitou trvat dlouhých devět let. Paradoxně v těchto týdnech plných zvrátů řešil císařský vyslanec ve Stockholmu zdánlivě nicotné problémy. Císařský rezident v Brémách Theodor von Kurtzrock, který strávil v tomto úřadě dlouhých 30 let, se v jedenáctém roce své služby rozhodl definitivně vyřešit výstavbu katolické kaple v prostorách své ambasády. Proti tomuto počínání se však zvedla nevole brémského měšťanstva, které nechtělo v otázkách víry připustit jakékoliv ústupky. Leopold však nechtěl Kurtzrocka takto neslavně a pod nátlakem odvolat, protože projevil císaři během své mise významnou loajalitu. Navíc za vlastní peníze na vysoké úrovni zařídil tamní ambasádu. Proto byl císařem instruován hrabě z Nostic, aby problém vyřešil v roli arbitra. Měl se přimluvit u švédské vlády, která měla ve svobodném říšském městě nemalý vliv díky držbě nedalekého sekularizovaného brémského biskupství. Žaloby brémských patricijů nevyzněly do prázdna. Kurtzrock musel napříště umírnit svoji katolickou horlivost a hrabě z Nostic nemálo přispěl k uklidnění rozjitřených sporů v otázce náboženské tolerance. Tou dobou však dlouhotrvající klid rozvířily jiné události.²⁴⁷

První zprávy o vyhlášení války Augsburské lize se Antonín Jan z Nostic nedozvěděl od císaře, ale od speciálního královského kurýra, který začátkem října přivezl poštu do švédského hlavního města. Švédsko rozhodně do války nespíchalo. Za prvé se blížila zima a boje se měly na delší dobu omezit, popřípadě úplně ustát. Druhým důvodem se stalo Dánsko. Čekalo se, jak zareaguje tento nevyzpytatelný soused na jihu a důležitý spojenec francouzského krále v této oblasti. Karel XI. proto následující týdny objížděl vojsko a dohlížel na kvalitu exercírky. Veliká část armády dostala nové uniformy a obdržela novější zbraně. Přísné kontrole podlehly také válečné lodě. Námořníci museli zkontrolovat plachty a

²⁴⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 86.

²⁴⁷ Antonín Jan z Nostic velice živě korespondoval se samotným rezidentem Theobaldem von Kurtzrock. Předával Kurtzrockovy žádosti Karlu XI. a v této věci přijal od císaře Leopolda i tři speciální reskripty. Viz SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 92 H 4, kart. 19, korespondence Antonína Jana z Nostic s císařským rezidentem v Brémách Theobaldem von Kurtzrock (1686 – 1688).

vybavení a nabrat zásoby na tři měsíce. Švédsko se podle smluv uzavřených v roce 1686 v Augsburgu zavázalo přispět do řad aliančních vojsk mužstvem o síle 3 000 vojáků v době míru a v případě válečného konfliktu se měly počty zdvojnásobit. Kromě pozemní armády Švédsko přislíbilo také námořní pomoc o síle 12 bitevních lodí.²⁴⁸ Karel XI. sice souhlasil s vysláním armády, ke kterému se uvolilo Augsburskou smlouvou, avšak podle toho, co si zapsal do svého osobního deníku, chtěl ve Skandinávii udržet mír a rozhodně nehodlal rozpoutat v prostoru Baltského moře závažnější konflikt.²⁴⁹

Mír v těchto částech Evropy mělo podpořit spojení Švédského království s brunšvicko-lüneburským vévodstvím. Vévoda Arnošt August Brunšvicko-Lüneburský pocházející z hannoverské dynastie byl mocný politický hráč a jeho dědičné země ležící u západní paty Jutského poloostrova patřily pro svůj strategický význam do sféry diplomatického zájmu Dánska a Švédska. Vévoda profitoval na častých změnách aliancí, což mu v roce 1692 přineslo kurfiřtský titul. Jeho syn Jiří I. o několik let později, v roce 1714, dosedl na britský trůn, čímž obě monarchie vytvořily personální unii. Obrovský význam vévody Arnošta Augusta odrážel na konci roku 1688 ve Stockholmu slavnostní vjezd brunšvicko-lüneburského vyslance. Karel XI. záměrně vyprovokoval uvnitř spojeneckého tábora konflikt, aby tak dokázal své preference a výjimečnou náklonnost Arnoštu Augustovi. Fridrich Vilém von Görtz, jenž reprezentoval svého suveréna ve Švédsku, byl navzdory vžitým a obecně respektovaným pravidlům Karlem XI. přijat jako zástupce královské moci. Za doprovodu ceremoniálního mistra a dalších šesti slavnostních vozů táhlo jeho kočár koňské šestispřeží. Na schodišti byl poté přijat nejvyšším maršálkem, který ho zavedl do přijímacích prostor krále a později královny.²⁵⁰ Takovéto symbolické porušení hierarchie evropských panovníků, kterou jednotliví diplomaté na cizích dvorech zosobňovali, sice nebylo v raně novověké diplomatické praxi výjimkou, avšak i tentokrát na sebe reakce nenechala dlouho čekat. Rozhořčené relace psali všichni vyslanci přítomní tou dobou ve Stockholmu. Zástupce braniborského kurfiřta si vymohl u Karla XI. oficiální audienci, na níž veřejně protestoval proti takovému počínání. Svoji nevoli dal najevo i hrabě z Nostic, avšak rozkazy z Vídně zněly nekompromisně. Císařský vyslanec měl v době propukajících bojů

²⁴⁸ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 22. 9. 1688 (Stockholm).

²⁴⁹ P. D. LOCKHART, *Sweden in the Seventeenth Century*, s. 136-139.

²⁵⁰ Přijetí vyslance na schodišti bylo nedílnou součástí každé oficiální audience. Srov. J. HRBEK, Postavení diplomata, in: J. ZDICHYNEC (ed.), *Od konfesijní konfrontace*, s. 228-229.

zamezit šarvátkám uvnitř spojeneckého tábora a připravovat se na řešení dalších, daleko závažnějších konfliktů přicházejících postupně z Dánského království.²⁵¹

VI. 3. Poslední měsíce ve Stockholmu: nedůstojný konec?

Na konci roku 1688 bylo evidentní, že s příchodem nové vojenské sezony bude chtít Dánsko opět zpochybnit mocenské uspořádání na severu Římsko-německé říše a zaútočí především proti největšímu nepříteli v tomto prostoru, Holštýnsku-Gottorpsku.²⁵² V prosinci Karel XI. ujistil vídeňské politiky o své loajalitě k císaři, avšak zpochybnil aktivnější zapojení do falcké války v důsledku konfliktu s Dánskem, který by ovšem mohl definitivně rozřešit otázku Holštýnska-Gottorpska, pokud císař zasáhne z pozice suveréna v Římsko-německé říši. Vídeň projevila ochotu o celém sporu jednat a vyhnout se tak vojenskému střetu v severní Evropě, jenž by navíc neumožnil naplno využít všech zbraní jednotlivých spojeneckých zemí. Leopold však nevěděl, má-li takto náročný úkol svěřit právě císařskému vyslanci ve Švédsku. V této souvislosti jsem již poukazoval na antipatie vůči hraběti u vídeňského dvora zachycené v relacích švédského vyslance Fridricha Kryštofa von Dohna, ve kterých byl Antonín Jan z Nostic obviněn z nedůslednosti při výkonu svého úřadu. Zplnomocnění hraběte z Nostice se proto v dané situaci mohlo zdát poněkud riskantní.

Když se v druhé polovině roku 1688 vrátil František Antonín Berka z Paříže s nepořízenou, nebylo zprvu jasné, kam má být tento věhlasný diplomat vyslán nyní. Proto se uvažovalo o nahrazení Nostice jeho nevlastním bratrem. O stížnostech na svou osobu u vídeňského dvora se musel hrabě z Nostic nějakým způsobem dozvědět. S vidinou ostudy ani chvíli nezaváhal a poslal ze Stockholmu obsírnou žádost o své neobyčejné touze zapojit se do budoucích jednání o Holštýnsko-Gottorpském vévodství.²⁵³ Možná také uposlechl výtek Říšské dvorské kanceláře ve Vídni, protože jeho relace od nového roku nabyly na obsahu a odesílány byly i ve větší frekvenci. Leopold žádosti vyhověl a hraběti z Nostic dal možnost

²⁵¹ Fridrich Vilém von Görtz (1647 – 1728) se těšil po celou dobu své mise výjimečnému postavení a i přes ceremoniální rozpory patřil mezi nejbližší spolupracovníky Antonína Jana z Nostic. Srov. ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic z 27. 10. 1688 (Stockholm). Görtz byl také jako zkušený diplomat hannoverského kurfiřta v roce 1711 přítomen na volbě arcivévodky Karla císařem Římsko-německé říše. Viz Jiří KUBEŠ, Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711, *Český časopis historický* 111, 2013, č. 4, s. 813.

²⁵² Steen BUSCK – Henning POULSEN (ed.), *Dějiny Dánska*. Praha 2002, s. 110; Palle LAURING, *A history of the Kingdom of Denmark*, Copenhagen 1960, s. 168-183.

²⁵³ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 3. 12. 1688 (Stockholm).

rozhodovat o jednáních v holštýnsko-gottorpských záležitostech. Jeho mise se měla prodloužit o dalšího půldruhého roku.

S příchodem jara se rozhořela nejtěžší krize mezi Švédskem a Dánskem od dob skánské války. Obě mocnosti se připravovaly na možnost vzájemné války a jakákoliv větší provokace či neuposlechnutí rozkazu mohla vyvolat katastrofální důsledky. Švédské vojsko se stáhlo do zálohy a Karel XI. veřejně deklaroval, že nasadí na rýnské frontě požadovaných 6 000 mužů teprve tehdy, až bude vyřešena krize mezi Švédskem a Dánskem ve věci Holštýnsko-Gottorpského vévodství. Paralelně se zbrojením probíhala živá diplomatická jednání. Hrabě z Nostic ujišťoval švédskou vládu, že v případě konfliktu císař vojensky zasáhne proti Dánsku, k čemuž se ostatně zavázal ve vzájemné smlouvě z roku 1682, kterou ve Stockholmu ratifikoval Michal František z Althannu. Realita však byla taková, že si Leopold nemohl dovolit vést válku na třech frontách, což je na stránkách oficiálních instrukcí pro hraběte z Nostic několikrát zdůrazňováno.²⁵⁴

Dánsko během 17. století několikrát hrubě přecenilo své síly. Další nezdar měl přinést i rok 1689. Švédské vládě se podařilo podepsat s brunšvicko-lüneburským vévodou smlouvu o vzájemné pomoci v případě dánské agrese a půlroční přítomnost Fridricha Viléma von Görtze konečně přinesla své plody. Leopold I. ve Vídni rezolutně odmítl dánského vyslance, jenž císaře žádal o jednotlivé ústupky, a neudělil mu demonstrativně oficiální audienci, aby tak dokázal svoji loajálnost členům Augsburské ligy. Navíc se do jednání o holštýnsko-gottorpských záležitostech nově vložil Vilém Oranžský, který byl v dubnu korunován králem Anglie a rozhodně neskrýval své úmysly zapojit se do svazku Augsburské ligy proti Francii, což se poté skutečně povedlo, a od tohoto roku proto bývá Augsburská liga nazývána jako Velká aliance.²⁵⁵

Definitivní ránu pro dánské vyjednavče ovšem znamenal nevalný začátek vojenské kampaně Ludvíka XIV. na rýnské frontě, když byla znovu dobytá Mohuč a následně i Bonn. Francie jako nejdůležitější spojenec Dánska začala ztrácet své dobyté pozice a úměrně s nimi klesal i status oldenburského království. Krizi měla vyřešit konference uspořádaná na předměstí Hamburku v Altoně. Téměř všichni vyslanci Augsburské ligy donutili Dánsko, aby odevzdalo všechna drobná území dobytá na úkor Holštýnsko-Gottorpského vévodství od roku

²⁵⁴ O této politické krizi, která měla zásadní důsledky během první poloviny 18. století více F. UPTON, *Charles XI.* s. 98; Jörg RATHJEN, *Soldaten im Dorf. Ländliche Gesellschaft und Kriege in den Herzogtümern Schleswig und Holstein 1625-1720*, Kiel 2004, s. 59-76; Jürgen BREMER, *Geschichte Schleswig-Holsteins bis zum Jahre 1848*, Kiel 1864, s. 296-307.

²⁵⁵ Derek MCKAY – Hamish M. SCOTT, *The Rise of the Great Powers, 1648 – 1815*, Harlow 1983, s. 36-42.

1679. Dále se přistoupilo i k finančním sankcím. V červnu došlo k ratifikaci Altonského míru a spory, které měly být jednou pro vždy vyřešeny, se v budoucnu staly impulzem pro další vojenské akce v této oblasti. Kristián V. rozhodně neskrýval svou nechuť k výsledkům Altonského míru a neodpustil si do konce roku další provokace, a proto zůstávala švédská armáda i nadále v pohotovosti rozmístěná v říšských provinciích, ve Skáne či na hranicích s Norskem. Kompletních švédských pluků se tak císař v roce 1689 na rýnské frontě nedočkal.²⁵⁶

V období, kdy započala jednání na hamburském předměstí, byl hrabě Antonín Jan z Nostic donucen řešit kromě holštýnsko-gottorpských záležitostí ještě jeden významný konflikt. Tentokrát musel hájit svoji šlechtickou čest, ale především čest svého panovníka, kterého symbolicky u stockholmského dvora zosobňoval. Celý incident se stal na konci prosince roku 1688, kdy se hrabě z Nostic vracel kočárem od královského dvora. Cestou na ambasádu narazil na skupinu jezdecka. Z neznámého důvodu se císařský vyslanec a jeho doprovod služebnictva dostali s jedním jezdcem jménem Erik Knöös do otevřeného sporu. Knöös hraběte z Nostic slovně napadl a dokonce se snažil císařského vyslance vytáhnout z kočáru na ulici. Agresivní útočník byl však velice rychle zadržen a za svůj těžký přečin vsazen do vězení.²⁵⁷

Tentokrát se již do vyšetřování zapojil i sám Karel XI. a z jeho vůle byl uspořádán vojenský soud, který měl Knööse v co nejrychlejší době odsoudit. Rozsudek se ale dlouho nedařilo vynést. Na konci roku 1688 totiž zrovna vrcholily snahy stockholmského magistrátu o větší suverenitu v otázkách soudnictví, což proces nadále protahovalo.²⁵⁸ Tou dobou také začaly přípravy na možný válečný konflikt s Dánskem a spor takovéhoho, i když závažného, rozsahu zůstal přece jenom na okraji zájmu. V únoru zasáhl na naléhání Nostice sám Karel XI. a donutil vojenský soud vyřknout nad Erikem Knöösem rozsudek smrti. Nešťastník byl odsouzen za jeden z nejtěžších raně novověkých trestných činů, totiž za zločin urážky majestátu. Král poté diplomaticky pověřil stockholmský magistrát, aby písemně kontaktoval císařského vyslance o dalším postupu. Knöös byl sice odsouzen k smrti, ale o jeho bytí či nebytí měl právo rozhodnout až hrabě z Nostic. Císařský vyslanec dostal v instrukcích

²⁵⁶ Smlouva z Altony uzavřela nejtěžší krizi, kdy byly obě severské mocnosti nejbližší válečnému konfliktu. S charakteristickou podrobností historiografie 19. století popisuje průběh událostí a jednotlivé body Altonské smlouvy starší práce o dějinách Šlesvicka a Holštýnska. Srov. Juergen BREMER, *Geschichte Schleswig-Holsteins bis zum Jahre 1848*, Lübeck 1864, s. 296-307.

²⁵⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 27. 4. 1689 (Stockholm).

²⁵⁸ F. UPTON, *Charles XI.*, s. 164.

nařízeno, že by nebylo moudré a politicky zcela výhodné nechat švédského vojáka veřejně popravit. Antonín Jan z Nostic se podle císařovy vůle musel přimluvit za zmírnění trestu pro Erika Knööse. Trest však měl být co nejvíce demonstrativní, aby v budoucnu odradil další útočníky od slovních či fyzických výpadů proti cizím diplomatům u švédského dvora. Po dohodě se stockholmským magistrátem a královským dvorským soudem byl Erik Knöös odsouzen k tzv. uličce [*die Spießbruthe*], což byl trest natolik krutý, že sám o sobě často končil smrtí zločince. Jak již název napovídá, musel odsouzenec proběhnout uličkou, kterou tvořil určitý počet vojáků stojících naproti sobě v řadě. Každý muž měl v ruce klacek či hůl.²⁵⁹ Tento přísný trest byl často praktikován v armádě a velice oblíbený byl až do 19. století. Známé jsou například uličky pro dezertéry v době panování ruského cara Mikuláše I., kdy trest vykonalo tisíc vojáků a nikdo z odsouzených ho neměl a ani nemohl přežít.²⁶⁰ V případě Erika Knööse tvořilo uličku tři sta vojáků a odsouzený ji měl proběhnout celkem devětkrát. Rozsudek byl přitom vykonán až po dlouhých čtyřech měsících od excessu. O tom, že Erik Knöös uličku nakonec přežil, svědčí omluvný dopis, který hraběti z Nostic odeslal z vězení v polovině května roku 1689, kde mu děkuje za záchranu života.²⁶¹

Jakmile odeznělo dánské nebezpečí a spory o Holštýnsko-Gottorpsko se výrazně uklidnily, snažil se hrabě z Nostic využít možnosti získat něco za své diplomatické úspěchy. Odeslal císaři speciální relaci, kde vyzdvihl své kvality a výjimečnou náklonnost samotného krále Karla XI. Místo aby si stěžoval na útrapy a strasti spojené s výkonem úřadu císařského vyslance, což byl charakteristický jev diplomatické korespondence, zvolil Nostic postup přesně opačný. Prosil císaře, aby mohl vykonávat svůj post i nadále a neváhal se připodobnit ke svému otci Janu Hartvíkovi z Nostic, jenž Leopoldovi tak skvěle sloužil u císařského dvora a v jehož odkazu by Antonín Jan rád v budoucnu pokračoval.²⁶² Leopold přiznal Antonínu

²⁵⁹ Johann Christoph ADELUNG, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart. Band IV.*, Wien 1811, s. 207.

²⁶⁰ Milan ŠVANKMAJER – Václav VEBER – Zdeněk SLÁDEK (a kol.), *Dějiny Ruska*, Praha 1995, s. 234.

²⁶¹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Sokolov), inv. č. 91 H3, kart. 18, omluva Erika Knööse císařskému vyslanci z 16. 5. 1689 (Stockholm).

²⁶² „*Gleich wie ich mich aber aller praerogation und specialen gnade wieder i[hre] k[ayerliche] M[ayestät] gantz unwürdig und insufticient erkenne; Also habe auch die hohe könig[liche] recommendation zwar mit underthänigsten respect jedoch dergestalten allein amplectiert, daß ich gänzlich hierinen zurück i[hre] k[ayerliche] M[ayestät] allergnädigsten disposition mich allerunterthänigst submittiren und allergehorsambst resignieren werde, auch falls i[hren] k[ayerlichen] M[ayestät] die hohe könig[liche] recommendation in allerhöchsten gnaden mir solten /: welcher gestalt auch immer allergnädigst gefällig seye möchte :/ lassen, solche allerhöchste k[ayerliche] begnadigung nicht meinen eigenen, sondern denen i[hren] k[ayerlichen] M[ayestät] von meinen vatter seeligen lange jahr treugeleisteten und in dero allergnädigsten andenken annoch lebenden diensten, allein zuschreiben, mich aber anbeÿ mit allen meinen kräfteñ dahin applicieren, daß zu*

Janovi z Nostic jeho zásluhy a vyznamenal ho především za definitivní rozložení vzájemných vztahů mezi Francií a Švédskem. Císařskému vyslanci se v roce 1689 podařilo přesvědčit švédskou vládu, aby odmítla nabídky francouzských subsidií ve výši 300 000 švédských stříbrných tolarů. Za přispění hraběte z Nostic byl také konečně ze své služby odvolán švédský vyslanec v Paříži Nils Lillieroot. Císař na prosby svého vyslance ve Stockholmu odpověděl, že ho odvolá tehdy, až se bude chýlit válka na rýnské frontě ke svému konci. Tohoto slibu však Leopold a říšská kancelář nakonec nedostáli.²⁶³

Jako většina císařských diplomatů, kteří navštívili Švédsko v době panování Karla XI., ani hrabě z Nostic téměř necestoval po rozlehlém, řídce osídleném království. Na konci léta roku 1689 však udělal hned několik výjimek. První cesta dlouhá téměř 500 kilometrů ho zavedla do přístavního města Karlskrona. Tento veliký přístav založený Karlem XI. v roce 1679 se stal díky svému nezamrzajícímu zálivu hlavní základnou pro švédskou královskou flotilu *Kungliga flottan*, která zůstávala na konci léta roku 1689 stále v bojové pohotovosti. Nosticovi se tak naskytlá příležitost vidět na vlastní oči sílu švédského námořnictva a třetí největší válečnou flotilu té doby v Evropě.²⁶⁴ Jako jeho předchůdce v úřadu císařského vyslance hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka si i hrabě z Nostic počínal v přístavu se zájmem přímo špiónským a výsledky inspekce poté shrnul na stránkách své relace. Je také nanejvýš pravděpodobné, že v Karlskroně, či jiném přístavním městě, zjišťoval možnost rychlé přepravy lodí na kontinent, kterou chtěl podniknout ještě před začátkem zimy.²⁶⁵

Nostic připlul do Stockholmu na začátku září společně s částí královského loďstva. Hned po návratu z této inspekce ve své oficiální relaci poprosil císaře o svolení, zda by nemohl na nějaký čas opustit královský dvůr ve Stockholmu a odjet na své sokolovské panství, které již nutně vyžadovalo kontrolu po čtyřech letech jeho nepřítomnosti. Hlavním důvodem žádosti k odjezdu se však asi stalo částečné finanční vypořádání s mladším bratrem Václavem Desideriem. Antonín Jan z Nostic držel po smrti svých rodičů téměř všechn majetek, který byl v roce 1683 vyčíslen na 603 000 zlatých. Václav Desiderius byl na svém bratrovi finančně závislý a po návratu ze své kavalírské cesty na začátku roku 1689 pro něho

i[hre] k[ayerliche] M[ayestät] dienen ich mein gantzes leben zu sanctificieren mich möglichst stabilisieren möge.“ TAMTÉŽ, inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic z 4. 8. 1689 (Stockholm).

²⁶³ TAMTÉŽ, inv. č. 91 H3, kart. 18, císařský reskript pro Antonína Jana z Nostic ze 4. 4. 1689 (Víděň).

²⁶⁴ Maren LORENZ, *Schwedisches Militär und seine Justitz: Einblicke in das Verhältnis von Recht und Alltag in der Garnison Stralsund ca. 1650 – 1700*, in: Ivo ASMUS – Heiko DROSTE – Jens E. OLSEN (Hg.), *Gemeinsame bekannte*, s. 419-439.

²⁶⁵ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic ze 14. 9. 1689 (Stockholm).

znamenal nevyřešené dědické záležitosti výraznou překážku.²⁶⁶ Císař na Nosticovo opakované naléhání nakonec přistoupil. Dovolil mu opustit Stockholm a vydat se na krátký čas na kontinent.²⁶⁷ Víme, že Nostic cestu skutečně podnikl, avšak z dochovaných archivních materiálů bohužel nemůžeme rekonstruovat itinerář cesty. Jisté je, že si na konci října osobně půjčil 3 000 zlatých u svého oblíbeného hamburského věřitele Lieberta Wolterse a poté se setkal se svým bratrem Václavem Desideriem, pravděpodobně v Praze, kde mu vystavil dlužní úpis na 22 000 zlatých. Dědické vyrovnání si vyžadovalo samozřejmě Nosticovu delší přítomnost, a proto se oba bratři domluvili na sérii půjček, které budou prozatím řešit finanční potřeby Václava Desideria před odvoláním Antonína Jana z funkce císařského vyslance a před definitivním vyřízením dědických záležitostí. Antonín Jan se snažil v této otázce svému mladšímu bratrovi neklást překážky. Jedna z prvních věcí, které učinil po svém návratu z diplomatické mise, bylo to, že svému sourozenci vypsals další směnku na velkorysou částku 30 000 zlatých s obvyklým šestiprocentním úrokem.²⁶⁸ Dědické vypořádání se poté protahovalo až do roku 1692 a s určitými opravami ještě dva roky poté.²⁶⁹

Když se Antonín Jan z Nostic vrátil zpátky do Stockolmu, došlo k dalším otřesům na poli mezinárodních vztahů. Dánsko, do té doby největší nepřítel Švédského království, požádalo Karla XI. skrze svého vyslance ve Stockholmu o možnost nového spojení. Vojenská a obchodní smlouva sice Švédy zprvu nelákala, ale po delším čase se nechali přesvědčit především z jednoho důvodu. Kvůli válce s Francií došlo k částečné námořní blokáde ze strany Nizozemí a Anglie, namířené především proti žádanému francouzskému zboží a surovinám, na čemž obchod v Baltském moři poněkud trafil. Obě námořní mocnosti si držely úzké spojenecké vztahy pod patronací Viléma III. a Švédsko mezi sebe nehodlaly přijmout. Z tohoto důvodu došlo ke sblížení obou skandinávských království, což samozřejmě ochladilo vztahy s Braniborskem. S příchodem nové vojenské sezony v roce 1690 si braniborský kurfiřt Fridrich III. neodpustil celou řadu provokací. Několikrát například protáhla část kurfiřtského vojska přes švédské provincie, což vyvolalo ve Stockholmu pobouření, protože akce nebyly ohlášeny a Karel XI. k nim neudělil svolení.²⁷⁰ Švédské a

²⁶⁶ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic ze 24. 9. 1689 (Stockholm).

²⁶⁷ Přerušeni činnosti ve svěřeném diplomatickém úřadu a krátký výjezd na své statky byl sice vzácný, avšak nikoliv raritní. Více K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 293-296.

²⁶⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 1000 AL 3, kart. 151, půjčky bratru Václavu Desideriovi z Nostic (1689 – 1690).

²⁶⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 933 AH 1, kart. 146, rozdělení dědictví po zemřelém Janu Hartíkovi z Nostic.

²⁷⁰ Sven LUNDKVIST, *The Experience of Empire: Sweden as a Great Power*, in: Michael ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973, s. 35-36.

braniborské vztahy zůstaly poté i nadále velice špatné. Krize vyvrcholila začátkem roku 1691, kdy na oficiální žádost Bengta Oxenstierny musel ze Stockholmu odcestovat braniborský vyslanec Alexandr von Dohna. Hlavním důvodem se stala neobyčejná horlivost vyslancovy manželky, která kvůli své ortodoxní kalvínské víře proti sobě popudila množství vlivných lidí u královského dvora.²⁷¹

Na konci března roku 1690 byla podepsána alianční smlouva mezi Dánskem a Švédskem. Obě mocnosti si vzájemně přislíbily v případě ohrožení vyslat na pomoc napadené zemi 4 000 vojáků a šest válečných lodí. Právníci obou korun také oprášili některé body starších úmluv z doby středověké Kalmarské unie, kdy byla všechna tři království Švédska, Dánska a Norska spojena pod vládou jednoho panovníka. Tak bylo v nové alianční smlouvě dohodnuto, že v případě vymření vládnoucí dynastie se mělo druhé království postarat o ochranu a práva svého spojence alespoň do doby, než bude zvolen nový panovník.²⁷² Sbližování s Dánskem rozhodně nenarušilo vztahy Švédska s císařem. Král a Oxenstierna opakovaně ubezpečovali císařského vyslance o své loajálnosti. Požadované počty vojáků byly téměř bez problému poskytovány a s příchodem vojenské sezony se vždy švédské sbory zapojily do nizozemské armády ve Flandrech. Nové alianční smlouvy napomohly také ke zlepšení vztahů Dánska s císařem. Na konci roku 1690 byl do Kodaně vyslán osmadvacetiletý syn mocného říšského kancléře Leopolda Viléma z Königseggů Zikmund Vilém, jenž u dvora Kristiána V. strávil dlouhých sedm let.²⁷³ Sbližování Dánska se členy Augsburské ligy samozřejmě definitivně zpretrhalo dobré vztahy s Francií.

S příchodem nového roku přišla Nosticovi neočekávaná zpráva. V císařské instrukci stálo, že nadešla ideální doba na výměnu císařských vyslanců ve Stockholmu. Říšská kancelář zatím zvažovala vhodného nástupce a Nosticovým úkolem bylo o této předpokládané změně zpravit královský dvůr. Na audienci u Karla XI. tedy přišel referovat o dvou novinkách. Nejprve oficiálně ohlásil volbu arcivévodý Josefa římským králem a posléze informoval krále

²⁷¹ Na příkladu braniborského vyslance je vidět míra svobody v náboženských otázkách mezi jednotlivými diplomaty u švédského dvora. Špatné vztahy s braniborským kurfiřtem vedly k neochotě Karla XI. vytvářet jakékoliv kompromisy. Naopak relativně dobré vztahy s císařem, kterého po roce 1690 zastupoval u dvora František Otakar ze Starhembergu, dovolovaly tomuto císařskému vyslanci podporovat rekatolizační politiku svého jezuitského kaplana Martina Gottseera v řadách švédských luteránů. Srov. A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, relace Františka Otakara ze Starhembergu z 27. 12. 1690 (Stockholm).

²⁷² ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic ze 22. 3. 1690 (Stockholm).

²⁷³ L. BITTNER, – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*. s. 133.

o svém možném odjezdu. Z relací císařského vyslance je sice cítit údiv, avšak náznak nějakého roztrpčení zde rozhodně nebyl.²⁷⁴

Trvalo však ještě půl roku než byl hrabě z Nostic odvolán. Císařskému vyslanci byl poskytnut dostatečný čas na zařízení všeho potřebného. Před svým odjezdem si hrabě vypůjčil velikou sumu 11 000 zlatých na nekřesťansky vysoký úrok 12 procent. Věřitelem se mu stal Abraham Wolters, bratr již několikrát zmiňovaného židovského bankéře z Hamburku Lieberta. Abraham požadovanou hotovost přivezl hraběti do Stockholmu, za což si mimo jiné naučtoval poplatek za riziko transportu. Takto veliký finanční kapitál byl pravděpodobně použit na vyrovnání všech dluhů, které císařskému vyslanci ve švédském hlavním městě po jeho pětileté misi zůstaly.²⁷⁵

Část z vypůjčené sumy pravděpodobně pokryla také nákup historicky a hospodářsky cenných archiválií, odvezených švédskými vojsky především ze zámku Mikulov v době okupace dietrichštejského panství v roce 1645 a z Prahy v roce 1648. Dobytí mikulovského zámku způsobilo mimo jiné rozvrácení knihovny kardinála Františka z Dietrichštejna a tamního archivního fondu. Knihy a archiválie měly poté rozličné osudy. Dostaly se do soukromých sbírek předních švédských šlechticů, část si samozřejmě uzurpovala samotná uměnímilovná královna Kristýna a něco obdržela také univerzita v Uppsale. V době, kdy Švédsko přistoupilo na politiku redukce, nemálo narostl obchod s odvezenou kořistí. Antonín Jan z Nostic se nakonec rozhodl vykoupit 133 listin, odvezených Švédy ze zemí Koruny české v době třicetileté války.²⁷⁶ Starší historiografie zdůrazňovala neobyčejně vlastenecký čin, když hrabě z Nostic po svém návratu ze Stockholmu daroval všechny zakoupené listiny stavovskému archivu.²⁷⁷ Tato tvrzení však nejsou pravdivá. Hrabě dokumenty držel ve svém

²⁷⁴ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic ze 8. 1. 1690 (Stockholm). Zpráva císařského vyslance o slavnostech na počest korunovace arcivévody Josefa uherským králem se dochovala v SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK 6, kart. 21, koncept relace Antonína Jana z Nostic ze 19. 2. 1690 (Stockholm).

²⁷⁵ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 1000 AL 3, kart. 151, nedoplatky a účty za diplomatickou misi ve Švédsku. Dlužní pohledávka Lieberta Wolterse z ledna 1692 (Hamburk).

²⁷⁶ Na základě anonymního článku z periodika *Für Böhmen von Böhmen*, jehož autorem byl pravděpodobně někdo z okruhu hraběte Jáchyma ze Šternberka, který navštívil Švédsko jako cestovatel v druhé polovině 18. století, byl celkový počet zakoupených listin přes dvě stovky. Viz ANONYM, Auszug einer Reisebeschreibung eines Schweden im Jahre 1688, in: *Für Böhmen von Böhmen. Dritte Lieferung*, Prag 1793 – 1794, s. 79.

²⁷⁷ Josef HANUŠ, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921, s. 143. Tento mýtus vytvořil pravděpodobně Josef Dobrovský, který v roce 1792 navštívil Lund, Stockholm, Linköping a Uppsalu, kde mimo jiné v tamních archivech a knihovnách hledal válečnou kořist odvezenou Švédy ze zemí Koruny české v době třicetileté války. Viz Vincenc BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883, s. 78. O své cestě a vědeckých objevech napsal Dobrovský také v samostatném článku. Viz Josef DOBROVSKÝ, *Literarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Sweden*

vlastnictví až do roku 1712, kdy musel za 1 000 zlatých převážnou část na přání císaře prodat českému místodržitelství, které listiny předalo úřadu spravujícímu desky zemské.²⁷⁸

V květnu roku 1690 došlo k dramatické události, která poněkud oddálila Nosticův odjezd z hlavního města Švédského království. Císařský vyslanec byl opět napaden, tentokrát však fyzicky a míra delikventova provinění byla daleko závažnější než v případě konfliktu s Erikem Knöösem na konci roku 1688. Ve speciální relaci hraběte z Nostic se nám dochoval podrobný záznam celé události. Opravdu detailní zprávu, včetně výsledků všech svědků a zúčastněných, vypracovala také komise ustanovená Karlem XI. speciálně pro tento případ.²⁷⁹

Hrabě byl pozván na oběd k říšskému maršálkovi Johanu Gabrielu Stenbockovi a cestou do jeho paláce byl u paty mostu vedoucího na ostrov Kungsholm zastaven hlídkou třech trabantů, příslušníků elitní vojenské jednotky podléhající přímo králi. Císařský vyslanec jel v kočáře za asistence dvou pážat a čtyř lokajů, kteří doprovázeli povoz pěšky. Vzájemný spor měl jednoduchý důvod. Trabanti měli příkázáno nevpuštět za svoji linii žádného pěšího, takže by císařský vyslanec musel pokračovat bez doprovodu. Když hrabě z Nostic takovéto rozkazy opakovaně odmítl a přitom poukazoval na svoji hodnost, byl nečekaně jedním trabantem jménem Frantz Gardemain natlačen na zábradlí mostu a zároveň zavalen množstvím sprostých slov. Lokajové, kteří byli drženi v šachu zbylými dvěma trabanty, se nezmohli na účinný odpor. Antonín Jan z Nostic byl Gardemainem několika ranami sražen k zemi a musel snést i tradiční dehonestující gesto sražení klobouku z hlavy. Po několika

und Russland, in: *Abhandlungen der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften*, Bd. 2, Theil 2, Prag 1795, s. 125-195.

²⁷⁸ Podrobnosti o odevzdání listin a vyhotovení inventárního seznamu přináší dva císařské reskripty. Srov. NA Praha, Staré české místodržitelství, inv. č. 341, reskript nařizující odevzdání listin zakoupených Nosticem ve Švédsku ze 17. 10. 1712; TAMTÉŽ, inv. č. 14563, reskript o výplatě za odkoupené listiny z 11. 7. 1713. Zakoupené archiválie v následujících letech čekal rozličný osud. Část si nechal hrabě z Nostic a v současnosti jsou součástí Majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka, kterou spravuje Národní muzeum v Praze. Několik listin se nachází i ve fondu Sběrka rukopisů v ANM v Praze. Největší část je poté uložena v NA Praha ve fondech Archiv České koruny a Úřad desk zemských. Srov. Jindřich OBRŠLÍK – Jan ŘEZNÍČEK – Vladimír VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů*, Brno 1979, s. 55. Seznam 133 listin vypracoval Johann Joseph Ignaz Loew von Erlsfeld, významný právník a nejvyšší písař Království českého.

²⁷⁹ Výsledky šetření a popis celé události sepsal na téměř 70 foliantech královský písař Erick Sparman. Na 26 foliantech je popsána událost, která se stala 10. května na jednom z ostrovů jménem Kungsholm, jenž je od založení města nedílnou součástí Stockholmu. Dále jsou v rukopisu popsány následující události z 12. – 19. května, včetně výsledků jednotlivých zúčastněných. Tento objemný extrakt, který je celý napsán ve švédském jazyce, je v současnosti uložen v Majorátní knihovně hrabat z Nostic. Srov. Majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka (Národní muzeum Praha), inv. č. MS e 25 (317 o), extract vhur kongl. Swea Håffrättz Protocoll hållit av 10, 12, 13, 14, 15, 16, 19 Maj 1690, fol. 1-69. Technické podrobnosti přináší ve svém katalogu Josef Vítězslav Šimák. Srov. J. V. ŠIMÁK, *Rukopisy Majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze*, Praha 1910, s. 97.

minutách se hrabě dostal ke svým pistolím a na dorážejícího trabanta vypálil. Útočníkovi se nic nestalo, ale Nostice následně velice tížilo svědomí, že se musel dopustit takového hříšného činu, když usiloval člověku o život. Asi po čtvrt hodině nakonec přispěchala na pomoc císařskému vyslanci jiná stockholmská vojenská jednotka, která útočníka zpacifikovala. Vzápětí sedl hrabě z Nostic do svého kočáru a odjel na císařskou ambasádu, kde se uchýlil do azylu.²⁸⁰

Vyšetřování se rozběhlo velice rychle za přispění speciálně ustanovené komise. Nostic dostal k dispozici advokáta Carola Eritze, jenž mohl obhajovat zájmy císařského vyslance. Konflikt se brzy přenesl na politické pole, kde ho využili odpůrci císařské politiky u stockholmského dvora. Tak jako v podobných situacích se i tentokrát šířilo mnoho pomluv a fám. Za primárního agresora byl považován hrabě z Nostic a někteří královi favorité záměrně protahovali vyšetřování. Důsledně se také zdůrazňovalo, aby zadržného Gardemaina odsoudili na základě švédského zákoníku. Císařský vyslanec ve své relaci navrhoval exemplární potrestání, aby nedošlo k nepříjemnému precedentu do budoucna. Nosticova zpráva o útoku na jeho osobu má poté dvě roviny. Stejně dvě roviny jaké zosobňoval a zastupoval vyslanec na cizím dvoře, totiž osobu suveréna a osobu říšského hraběte. Na začátku sice popisuje tento konflikt jako symbolický útok na samotného Leopolda I., ale velice brzy vyzdvihne svoji vlastní osobu, která v odlehlé zemi musí trpět neobyčejná příkoří pro slávu nejen svého suveréna, ale i celého habsburského domu. Hrabě se zároveň snažil z této extrémní situace vytěžit vyšší panovníkovu přízeň s možností budoucích kompenzací. Je pravděpodobné, že tyto dlouhodobé snahy vygradovaly v roce 1699, kdy hrabě velice aktivně usiloval o získání Řádu zlatého rouna.²⁸¹ Jeho pětiletá švédská mise, se všemi úspěchy i problémy, představovala dozajista nejdůležitější motiv, proč hrabě o prestižní řád vůbec zažádal.²⁸²

Císařova odpověď na Nosticovu relaci přišla až za dva měsíce. Švédský vyslanec ve Vídni Fredrik Wilhelm Horn, jenž byl do celé věci samozřejmě zapojen, následně dostal jasnou instrukci od zdejší vlády. Leopold I. si vyžádal exemplární potrestání útočníka, o čemž měl Horn zpravit svého krále. Obsah reskriptu pro Antonína Jana z Nostic však zněl jinak.

²⁸⁰ ÖStA Wien, HHStA, Staatenabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic ze 21. 6. 1690 (Stockholm).

²⁸¹ V této věci hrabě z Nostic žádal protekci a přímluvu u Aloise Thomase Raimunda z Harrachu, který byl v letech 1697 – 1700 vyslancem v Madridu. Srov. Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 234, pozn. 478.

²⁸² ÖStA Wien, HHStA, Staatsabteilungen, Schweden, Diplomatische Korrespondenz, kart. 7, relace Antonína Jana z Nostic ze 21. 6. 1690 (Stockholm).

Císařský vyslanec zde byl seznámen s rozkazy, které obdržel hrabě Horn od vídeňského dvora, ale rozřešení celého konfliktu se mělo pokud možno lišit. Hraběti z Nostic se doporučovalo, aby „nepotřísnil svou misi krví“. Pro vzájemné švédsko-habsburské mezinárodní vztahy nebylo prospěšné, aby na popravišti skončil příslušník královny gardy. V tomto případě byla císařskému vyslanci ponechána vysoká míra autonomie, což představovalo poměrně raritní případ. Jednotlivé body většiny císařských instrukcí byly sice striktní a vyslanec se od nich neměl odklonit, ale na takovou vzdálenost, kdy výměna pošty trvala se štěstím déle než měsíc, se určitá míra samostatnosti v rozhodování vyslance předpokládala. V instrukci z konce srpna se však císař rozhodl, že definitivní rozhodnutí o životě či smrti královského gardisty náleží Nosticovi, který měl výsadní právo na satisfakci. V okamžiku, kdy bude odsouzenec stát na popravišti, mohl hrabě z Nostic udělit dotyčnému milost, dohodne-li se však předem o svém záměru s Bengtem Oxenstiernou. Nedochovala se zpráva o tom, jaké bylo nakonec Nosticovo rozhodnutí, můžeme však předpokládat, že doporučení císaře uposlechl, čímž mohl dokázat nejen své politické, ale především morální kvality jak dobrého vyslance, tak katolíka. Milost, kterou by odsouzenému udělil, se také mohla stát důvodem očekávání kompenzací od Leopolda I. v pozdějších letech.²⁸³

Tímto extrémním konfliktem, který nemá na úrovni vysoké diplomacie v zemích západní Evropy obdoby, také skončila pětiletá mise Antonína Jana z Nostic. Několik dní po zamýšlené popravě přišel hraběti reskript, ve kterém byl oficiálně odvolán z funkce. Na jeho místo císař jmenoval Františka Otakara ze Starhemburgu, jenž nakonec ve Švédském království setrval dlouhých devět let až do roku 1699, kdy ve Stockholmu po déletrvajícím nemoci zemřel. Hrabě z Nostic byl instruován, aby si podle tehdejšího zvyku vyjednal své závěrečné audience u královského páru a královny-vdovy Hedviky Eleonory. Na začátku listopadu roku 1690 se společně se svou manželkou a devítiletým synem Karlem Josefem

²⁸³ „Betrefend nun das gegen deine person verübte attentatum hast du in alle weeg jedoch mit gebürenden glimpf die satisfaction zu begehren, dan die impunitet ist von gar zu gefährlicher consequenz und dießfall das völkern recht so klar, daß wir umb soviel mehr uns zu versehen haben, daß des könig[liche] M[ayestät] hierunter den gebürenden ernst vorkehren werden, alß wir uns zu entsinnen wissen, wie eiferig sie sich noch unlängst in einem nicht so schweren casu erwiesen haben. Es ist zwar species satisfactionis, daß man dir den delinquenten völlig übergeben will; weilen aber dir nicht zuستهet, einige execution der orthen zu führen, auch uns mit dem bluth nicht gedienet ist; so haben wir gleichwohln dem alhiesigen könig[lichen] schwedischen abgesandten insinuiren lassen, daß des deliquenten verbrechen vor der welt, alß höchst criminal und capital werde geachtet werden, wir dannhero an rigoroser bestrafung, so wir des könig[lichen] M[ayestät] anheimb stellten, nit zweifleten, jedoch der meinung weren, daß mit zuviel geschehen wurde, so der thäter zum schwerdt verdammet und auf dem richtplatz geführet wurde, du aber zu rechter zeit vor ihne den pardon erhalten könntest, welche intention dem graff Benck du bekant zu machen haben wirst.“ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 107 KK 7, kart. 22, reskript pro císařského vyslance Antonína Jana z Nostic z 30. 8. 1690 (Vídeň).

vydal na zpáteční cestu do Vídně. V Hamburku se podle instrukcí říšské kanceláře setkal s novým vyslancem Starhembergem, kterému předal důležité a tajné informace o chodu ambasády.²⁸⁴

V tomto přístavním městě se sešly také obě hraběcí rodiny. Stejně jako Antonína Jana z Nostic i Františka Otakara ze Starhembergu doprovázela manželka s malým synkem. Hrabě ze Starhembergu potom se svou ženou Marií Cecílií rozenou z Rindsmaul splodil ve Stockholmu dalších pět dětí. Druhorozený vyslancův syn byl pojmenován Leopold Ansgar, což bylo pro středoevropský prostor jméno poněkud kuriózní. Jméno Ansgar je do češtiny překládáno jako Oskar. Starhembergův syn byl tedy pojmenován po významném světci, který se v 9. století nebyvalou měrou zasadil o christianizaci Skandinávie.²⁸⁵ Tímto gestem nový vyslanec nanejvýš očividně prezentoval své katolické postoje v přísně luteránském království. Avšak nabízí se i hypotéza, že císařský vyslanec dal toto charakteristické jméno svému synovi na počest a z úcty ke Švédskému království. Jisté ovšem je, že šlo o promyšlený politický tah.²⁸⁶

Diplomatická mise Antonína Jana z Nostic měla několikaletou dohru v jeho osobních financích. Mnohokrát byla v textu naznačena výsadní pozice židovské rodiny Woltersů, jež ve Stockholmu a Hamburku císařskému vyslanci půjčovala nemalé částky na 6 – 12procentní úrok. Abraham Wolters, jenž vyřizoval korespondenci s Antonínem Janem z Nostic, pravidelně každý rok připomínal svému dlužníkovi, o kolik narostly jeho nesplacené částky. Jen z kapitálu 11 000 zlatých, který si hrabě půjčil v roce 1690, plynulo každoročně hamburské rodině Woltersů 1 320 zlatých. Všechny pohledávky židovských bankéřů byly umořeny až v roce 1694, celé čtyři roky po odjezdu Antonína Jana z Nostic ze Stockholmu. Dluh hraběte nebyl na jeho možnosti rozhodně zanedbatelný. V květnu roku 1694 byl spočítán na 27 643 zlatých. Pro srovnání můžeme uvést, že jen průměrný roční výnos z pardubického komorního panství mezi lety 1671 – 1678 činil 25 530 zlatých.²⁸⁷ Ve Vídni si pravděpodobně byli vědomi finančních ztrát bývalého císařského vyslance ve Švédsku. V letech 1694 a 1695 došlo ze strany císaře k určitým náhradám, když byl hrabě z Nostic nejprve jmenován skutečným tajným radou a posléze dosazen do úřadu nejvyššího sudí

²⁸⁴ Setkání obou mužů proběhla 25. listopadu a již o čtyři dny později odeslal hrabě ze Starhembergu svoji první relaci ze Stockholmu. Srov. A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, relace Františka Otakara ze Starhembergu z 29. 11. 1690 (Stockholm).

²⁸⁵ A. GUSTAFSON, *Dějiny švédské literatury*, s. 18-19.

²⁸⁶ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, Bd 37, Wien 1878, s. 176.

²⁸⁷ Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha 1975, s. 146.

Království českého, který si podržel třináct let až do roku 1708. Ačkoliv si hrabě přál setrvat u vídeňského dvora po vzoru svého otce, nakonec byl „přeložen“ z centra na okraj a zbytek života spojil s výkonem zemských úřadů v Čechách.²⁸⁸

Antonín Jan z Nostic byl skutečným aristokratem své doby. Vysoké životní standardy a příslovečná okázalost nesmírně zatěžovaly Nostickou domácí pokladnu. Dluhy byly placeny novými půjčkami a hrabě pravidelně rozprodával po částech své obrovské dědictví, které nabyt nejprve po smrti otce Jana Hartvíka v roce 1683 a posléze po smrti svých dvou bratrů. V roce 1700 po Václavu Desideriovi z Nostic a v roce 1706 po Františku Antonínu Berkovi. Po nevlastním bratrovi Františku Antonínu Berkovi navíc „zdědil“ úřad nejvyššího maršálka v Království českém. Tento úřad, který již představoval na přelomu 17. a 18. století spíše formální záležitost, tradičně dědil rod Berků. V roce 1644 sice přestal být dědičným, avšak od roku 1701 ho mohl za zásluhy v diplomacii opět vykonávat člen rodu Berků. Když Berkové vymřeli v roce 1706 po meči, přešel na přání císaře tento úřad na Antonína Jana z Nostic. Již o dva roky později se ho však hrabě z Nostic vzdal a definitivně přijal post nejvyššího hofmistra v Království českém.²⁸⁹

Velice známé a v současnosti poměrně dobře prozkoumané jsou Nosticovy mecenášské aktivity.²⁹⁰ Na sokolovském zámku shromáždil na svou dobu úctyhodnou obrazovou sbírku a jako sběratel se těšil patřičnému renomé.²⁹¹ Císařský diplomat a nejvyšší dvorní maršálek Leopolda I. Leopold Josef z Lamberga například velice litoval toho, že při návštěvě Karlových Varů v roce 1694 nenavštívil obrazárnu sokolovského zámku.²⁹² Méně známé a prakticky neprobádané jsou Nosticovy aktivity na poli okultních věd a alchymie. V Sokolově po roce 1700 vznikla chemická laboratoř a o pokusech, které se zde prováděly, se

²⁸⁸ František PALACKÝ, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: Jaroslav CHARVÁT (red.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 396-397.

²⁸⁹ Kromě všech výše zmíněných funkcí vykonával hrabě z Nostic od roku 1700 také úřad hejtmana chebského kraje. O jednotlivých úřadech Antonína Jana z Nostic více Bohuslav BALBÍN, *Gerichtshöfen des Königreiches Böhmen. Erster Band*, Prag 1810, s. 76, 111 a 114-115.

²⁹⁰ Asi nejucelenější obraz představují práce Lubomíra Slavíčka, které se zaměřují především na obrazové sbírky sokolovské větve hraběcí rodiny pánů z Nostic. Viz L. SLAVÍČEK, Příspěvky k dějinám nostické obrazové sbírky. (Materiál k českému baroknímu sběratelství), *Umění 31*, 1983, s. 219-243; TÝŽ, „Sobě, umění, přátelům.“ *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650 – 1939*, Brno 2007, s. 57-79.

²⁹¹ V souvislosti se švédskou misí je třeba doplnit dva obrazy, které byly součástí Nosticovy sbírky. Mohly sloužit jako určité memento jeho diplomatické služby. První obraz zdobil zeď sokolovské jídelny a znázorňoval švédskou královnu Kristýnu. Ještě zajímavější je druhá malba s vyobrazením Karla XII., která byla (jako jediný obraz v místnosti) součástí Nosticovy pracovny vídeňského paláce. Srov. Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005, (disertační práce), s. 196 a 243.

²⁹² Friedrich POLLEROB, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 – 1706)*, Wien 2010, s. 255.

vedly pravidelné zprávy.²⁹³ Nemalé finanční částky vyžadoval samozřejmě nákup potřebného materiálu. Panství mělo také geograficky blízko k důležitým nerostným surovinám, což vytvářelo ideální podmínky pro výzkumy v oblasti chemie či metalurgie. Tyto a mnohé další aktivity zapříčinily, že hrabě z Nostic po své smrti v roce 1736 zanechal svému synovci Františku Antonínovi z Nostic obrovský dluh ve výši 436 834 zlatých.²⁹⁴

²⁹³ Přibližně na 100 foliantech se dochovaly záznamy provedených 38 pokusů v prostorech sokolovského zámku. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 632 RRE, kart. 110, rukopis o chemických procesech a pokusech. Hrabě projevoval zájem především o hornické řemeslo. V prostorách jeho pracovny například stálo šest soch horníků či několik vah se sadami závaží. Srov. J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 196.

²⁹⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 224.

VII. Poslední léta života Karla XI. a mise Františka Otakara ze Starhembergu

Poslední dekáda 17. století představuje v celé Evropě příslovečný klid před bouří. Válka sice decimovala uherskou i rýnskou frontu, avšak s nižší intenzitou oproti obdobím předcházejícím. Pro Habsburskou monarchii stále představoval prioritou Balkán. Nový prezident dvorské válečné rady Ernst Rüdiger ze Starhembergu společně s Františkem Oldřichem Kinským bojovali ve Vídni za posílení vojenských sborů postavených proti nepřátelům křesťanství. Vrchní velitel Svaté ligy bádenský markrabě Ludvík Vilém si ze začátku sice počínal s úspěchem, avšak opětovná ztráta Bělehradu v roce 1690 se pro něho stala definitivní skvrnou na jeho jinak skvělé kariéře. S početnou tureckou armádou za zády se vzmohl také odpor části sedmihradských politických předáků, kteří do svého čela postavili bývalého kuruckého vůdce Imricha Thökölyho. Odpor měl však pouze dočasný průběh, protože Ludvík Bádenský v krátkém čase vyhnal rebely ze země. Jako již mnohokrát ve středoevropské historii, stalo se i toto povstání impulzem pro důsledný rekatolizační program. Leopoldinský diplom vydaný v roce 1691 sice garantoval svobodu římskokatolického, kalvínského, luteránského a řeckokatolického vyznání, avšak praxe i tentokrát zastínila teorii. Rekatolizačního programu se ujímaly přední katolické řády v čele s jezuiti. Sedmihradské stavovské gubernium sice volalo o pomoc u předních protestantských mocností v čele se Švédskem, ale jejich prosby vyslyšeny tentokrát nebyly.²⁹⁵

Po odchodu Ludvíka Bádenského v roce 1692 se v čele křesťanských vojsk vystříдалo několik dalších velitelů, kteří si v bojích nepočínali právě úspěšně. Největší úpadek nastal, když bylo velení svěřeno mladému saskému kurfiřtovi Bedřichu Augustovi. Ten v polním ležení vydržel pouze jednu sezonu a s ulehčením vídeňského dvora a spojenců Svaté ligy se odebral do Polsko-litevské unie, kde se po smrti Jana III. Sobieského uvolnil královský trůn, po kterém kurfiřt nemálo toužil a s pomocí Habsburků ho nakonec v roce 1697 získal.²⁹⁶

²⁹⁵ R. J. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, s. 302-304.

²⁹⁶ O volbě nového polského krále po smrti Jana III. Sobieského v roce 1696 obecně Markus MILEWSKI, *Die kaiserliche Politik im polnischen Interregnum von 1696/1697*, in: *Prague Papers on History of International Relations*, Praha 1999, s. 63-87. Obecně také Karl CZOK, *August der Starke und seine Zeit*, München 2012, s. 48-57. Poměrně detailní průběh korunovace saského kurfiřta Augusta Silného polským králem, který proběhl 15. září, popisuje ve svém dopise vyslanec Karel Julius hrabě Sedlnický nejvyššímu hofmistrovovi císaře Leopolda I. Ferdinandovi z Dietrichštejna. Viz MZA Brno, RA Ditrichštejnů, inv. č. 64, kart. 20, Zprávy císařského vyslance Karla Julia hraběte Sedlnického z 30. 9. 1697 (Krakov).

Neúspěchy na jihovýchodě definitivně odvrátil polní maršál Evžen Savojský, když na podzim roku 1697 vybojoval jedno ze svých nejskvělejších vítězství v bitvě u Zenty.²⁹⁷

Císař si vedl s neobyčejným úspěchem i na druhé straně Evropy. Devítiletá válka se švagrem Ludvíkem XIV. nabrala po roce 1690 definitivně jiný směr. Konečně se totiž projevilo hospodářské vyčerpání francouzské strany, jež nemohla stát delší dobu proti většině, reprezentované členy Augsburské ligy, která se oficiálně po vstupu Anglie v roce 1689 přejmenovala na Velkou alianci. Francouzskou stranu v roce 1690 oslabil savojský vévoda Viktor Amadeus II., protože se definitivně přidal na stranu Velké aliance, čímž se zvrátil průběh devítileté války na italské frontě. Ludvík XIV. se mohl těšit úspěchy pouze z lokálního bojiště na jihu Evropy, když se zmocnil hlavního města Katalánska Barcelony. Debaklem skončily i pokusy francouzské vlády restaurovat Stuartovskou dynastii na anglický královský trůn či dosadit knížete Fürstenberga na arcibiskupský stolec v Kolíně nad Rýnem. Válka přešla ve strategické manévrování několika armád, spojené s dlouhodobým obléháním moderních bastionových pevností. Únava z dlouhotrvajícího konfliktu nakonec donutila obě zneprátelené strany zasednout k jednacímu stolu.

V květnu roku 1697 byla uspořádána konference na půl cesty mezi Haagem a Delftem na zámku v Nieuwburgu u města Rijswijku. Hned v prvních měsících došlo k zákulisní dohodě mezi francouzskými a anglickými vyslanci o uznání změny panovnické dynastie na Britských ostrovech. Vyřešení tohoto důležitého rozporu výrazně napomohlo k rychlé ratifikaci vzájemných smluv. S dohodami Anglie a Francie sice nesouhlasili zástupci císaře František Oldřich Kinský a Dominik Ondřej z Kounic a snažili se jednání protahovat, ale jejich pasivita neměla většího významu. Na druhou stranu nebylo třeba protestů uvnitř tábora Velké aliance. Jednání přinesla první významnější neúspěch zahraniční politiky Ludvíka XIV. Francie musela vrátit všechna území, která zabrala na levém břehu řeky Rýna, kromě části Alsaska s bývalým říšským městem Štrasburkem. Ludvík uznal změny v Anglii, definitivně se vzdal nároků na falcké dědictví a přestal podporovat štrasburského biskupa Viléma Egona z Fürstenberga a jeho snahy získat kurfiřtský titul v Kolíně nad Rýnem. Skončila také mnohaletá okupace lotrinského vévodství a nejstarší syn Karla Lotrinského Leopold se mohl vrátit do své vlasti jako suverénní vládce. Francie tak byla téměř zatlačena do hranic, které stanovil vestfálský mír v roce 1648.²⁹⁸

²⁹⁷ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 111-114.

²⁹⁸ A. SKŘIVAN – V. DRŠKA – F. STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, s. 25-27; Volker JARREN, *Die Vereinigten Niederlande und das Haus Österreich 1648-1748. Fremdbildwahrnehmung und*

Funkci soudce na kongresu v Rijswijku mělo dostat Švédsko, o čemž bylo rozhodnuto již v roce 1695 deklarací Karla XI. Země, která byla již několik let v izolaci a do zahraničních konfliktů se zapojovala pouze sporadicky, se stala akceptovaným rozhodčím mezinárodních konfliktů. Jedním z posledních vladařských činů Karla XI. bylo to, že delegoval zástupce na mírový kongres. Prvním mužem ve švédské legaci se stal příslušník starobylé šlechtické rodiny hrabě Carl Bonde. K dispozici mu měl být diplomat baron Nils Lillieroot, muž s dvanáctiletými zkušenostmi z pařížské ambasády. Švédsko dopředu počítalo s minimálními zisky. Kongres se dostal na ještě vzdálenější periferii zájmů švédské vlády poté, co před započatím jednání náhle Karel XI. zemřel.²⁹⁹ Ve skandinávském království vyvstaly naprosto nové a důležitější problémy. Mírový kongres v roce 1697 tedy přinesl Švédskému království pouze kosmetické změny a jejich důsledky neměly na další vývoj na prahu 18. století žádný významnější vliv. Z Rijswijckého míru a především ze smrti Karla XI. vyplynuly nové změny uvnitř koalic, na nichž mělo nemalý podíl Rusko, tento nově se utvářející hegemon v oblasti severní Evropy.³⁰⁰

V roce 1690 však ještě nikdo nemohl předvídat problémy, které později vyvstaly z výsledků devítileté války. Karlovi XI. zbývalo dlouhých sedm let života a také s plody své práce mohl být nadmíru spokojen. Vyprázdňená státní pokladna po válce ve Skåne se začala naplňovat v důsledku pokračující politiky redukce. Riksdag, jenž se sešel na konci roku 1693, ohlašoval konec tohoto nenáviděného programu, ožebračujícího švédskou oligarchii více než deset let. Pokračovalo se v tvorbě nových právních norem, které například vymezovaly pravomoci „absolutisticky“ vládnoucího švédského krále. S takovýmto přelomovým zákoníkem se započalo v roce 1696 a dokončen byl až po králově smrti. V 90. letech se také dokončila struktura *Indelningsverku* a nový hospodářsko-vojenský program začal konečně nést plody. Švédsko se mohlo v roce 1690 pochlubit stálou armádou o počtu 60 000 mužů

politisches Handeln kaiserlichen Gesandter und Minister, in: Helmut GABEL – Volker JARREN (Hg.), *Kaufleute und Fürsten. Außenpolitik und politisch-kulturelle Perzeption im Spiegel niederländisch-deutscher Beziehungen 1648-1748*, Münster 1998, s. 207-221.

²⁹⁹ Výhradně o iniciativě Švédského království ohledně jednání v Rijswijku informoval nového říšského kancléře Dominika Ondřeje z Kounic ve svých dopisech František Otakar ze Starhembergu. Císařský vyslanec odeslal jen mezi lety 1696 - 1697 hraběti z Kounic v této věci téměř 90 dopisů. Srov. MZA Brno, RA Kouniců, kart. 295, inv. č. 2840, dopisy císařského vyslance Františka Otakara ze Starhembergu hraběti Dominiku Ondřeji z Kounic z let 1695 – 1697.

³⁰⁰ Obecně shrnul mocenské uspořádání Evropy po míru v Rijswijku a dopady vzájemných jednání pro Švédské království K. ZERNACK, *Schweden als europäische Grossmacht*, s. 353. S nástupem Petra I. na carský trůn se ruská vláda začala daleko intenzivněji zajímat o způsob likvidace Švédska jako skandinávského hegemona. O rusko-švédských vztazích v době panování Karla XI. podrobně TÝŽ, *Studien zu den schwedisch-russischen Beziehungen*.

pěchoty, jezdeckta a dělostřelectva. Mezi početnou a elitní složku armády patřili také trabanti s nejkvalitnějším výcvikem a výbavou, verbující se velice často ze členů šlechtických rodin či zahraničních specialistů.³⁰¹

Rok 1693 představuje důležitý mezník ve švédských dějinách. V červnu zemřela na svém zámku Karlsberg u Stockholmu Karlova manželka Ulrika Eleonora a to zavdalo švédskému králi důvod svolat zástupce všech čtyř stavů na jednání riksdagu. Na sněmu předložil svůj požadavek na zvýšení daně, což nemělo v době míru zatím obdoby. Na oplátku slíbil brzké ukončení programu redukce. Členové riksdagu ve svém písemném prohlášení reagovali kompromisně. Po přednesení kondolence ke smrti královny sice stavové slíbili králi nižší finanční prostředky, než si původně přál, za to ale vyhlásili tzv. Deklaraci suverenity. Podle ní král nepotřeboval v budoucnu k vyhlášení války souhlas sněmu a za své činy se měl zodpovídat pouze Bohu. Došlo tedy k dalšímu „utužení“ absolutistické vlády panovníka ve Švédsku.³⁰²

Stejně jako v domácí politice panoval relativní klid i v politice zahraniční. V 90. letech zůstával nevyřešeným problémem vzájemný vztah Švédska a Anglie s Nizozemím. Úzká hospodářská spolupráce Nizozemí a Anglie bránila švédským obchodníkům kvůli vysokým cům prodávat bez omezení své zboží ve významných západoevropských přístavech. Docházelo také pravidelně k sériím různých blokád, které narušovaly obchod i ostatních států, především Dánska a Ruska.

Do probíhajících válečných konfliktů se Švédské království zapojovalo pouze symbolicky. Vláda absolutně ztratila zájem o uherskou frontu, kde bojovala pod švédskými prapory pouze hrstka dobrovolníků, či spíše dobrodruhů. Jedním z prvních diplomatických úkolů nového císařského vyslance Františka Otakara ze Starhembegu sice bylo to, aby vyjednal potvrzení starých smluv, které zaručovaly pomoc švédských sborů proti Turkům, avšak vláda se k potvrzování zbytečných výdajů stavěla liknavě a vcelku vyhybavě. Vše na začátku nového roku 1691 rozhodl sám Karel XI., když nechal prostřednictvím Starhembega poslat císaři osobní dopis, že s příchodem nové sezony již vojskům Svaté ligy na uherské frontě nepomůže. V rámci dobrých vztahů se členy Augsburské ligy, respektive Velké aliance, posílalo Švédsko pěchotu na rýnskou frontu.³⁰³ Nicméně ani na toto „cvičiště“

³⁰¹ A. F. UPTON, *Charles XI.*, s. 213-250. Podrobně také Alf ÅBERG, *The Swedish Army, from Lützen to Narva*, in: Michael ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973, s. 265-287.

³⁰² M. ROBERTS (ed.), *Sweden as a Great Power*, s. 88-91.

³⁰³ Švédsko od roku 1693 vystupovalo stále více jako soudce vzájemných sporů mezi Francií a Velkou aliancí. Karel XI. několika svými osobními dopisy apeloval na jednotlivé vládce, aby ukončili dlouhotrvající válečný

švédské armády nechodilo mužstvo v plném počtu a často přinášelo spojencům více škody než užitku, pakliže místo na frontu dorazilo pouze do zimních kvartýrů.³⁰⁴

Výrazně se také proměnil vztah Švédského království k Habsburské říši. Neobyčejná loajalita švédských vládnoucích kruhů, kterou popisoval hrabě Antonín Jan z Nostic, se po jeho odjezdu začala vytrácet. S výraznými úspěchy císaře Leopolda na uherské a rýnské frontě se vzedmuly tradiční proticísařské a „protiněmecké“ nálady a opět se začala většina politiků u švédského královského dvora přiklánět a otevřeně vystupovat na podporu Francie. Obě dosud zneprátelené strany nepřestávaly sondovat případné obnovení vzájemných vztahů. Zatímco ještě nedávno císař vyznamenal hraběte z Nostic za rozložení oficiálních diplomatických styků mezi Francií a Švédskem, v době diplomatické mise Františka Otakara ze Starhembergu už bylo vše jinak. Švédská vláda sice odvolala z Paříže barona Nilse Lillieroota, avšak obě země začaly opět intenzivně jednat na úrovni sekretářů a posléze rezidentů.³⁰⁵

S příchodem roku 1691 se ve Stockholmu diametrálně zhoršila pozice procísařské frakce, v jejímž čele stál více než deset let kancléř Oxenstierna. Císařský vyslanec upozorňoval dokonce na sílící zájem Karla XI. nalézt s Francií společnou řeč. Do té doby proti Francii osobně zaujatý král využil narůstajících sympatií s politikou Ludvíka XIV. k omezení vlivu kancléře. Upevňování osobní moci Karla XI. velice napomohlo tomu, že se Oxenstierna dostal do nebezpečné izolace a s ním i veškeré projekty císařského vyslance ve Švédsku. Budoucí vývoj ukázal, že král pravděpodobně nezamýšlel navázat s Francií užší spolupráci, jen využil příležitost podílet se větší měrou na zahraniční politice, než tomu bylo dosud. Oxenstierna se dostal pod tlak, když mu král nepřiznával plnou moc. Ostatní profrancouzští politikové napadali jeho čest, protože se před válkou ve Skåne ještě otevřeně stavěl na stranu Francie, avšak po debaklu švédských vojsk jen využil situaci, čímž prý zradil svůj rod, který stál vždy na straně Francie. Ačkoliv neměl Ludvík XIV. ve Švédsku svého vyslance, pracovala zde celá řada různých špiónů, která podplácela kdekoho od nejnižších úředníků až po přední politiky, shánějící finanční odškodnění za majetkové redukce. Finanční

konflikt na rýnské frontě. Srov. např. NA Praha, Stará manipulace, kart. 915, inv. č. 1308, sign. H106/1, dopis Karla XI. falckému kurfiřtovi z 18. 3. 1693 (Stockholm).

³⁰⁴ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*. Relace císařského vyslance Františka Otakara ze Starhembergu císaři z 10. 12. 1690 (Stockholm) a osobní dopis Karla XI. císaři Leopoldu I. ohledně vojenské pomoci na uherské frontě z 3. 1. 1691 (Stockholm).

³⁰⁵ L. BITTNER – L. GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 234 a 491.

nabídky dostal i hrabě Bengt Oxenstierna jak od císařské strany zosobňované Starhembergem, tak od francouzských agentů, kteří se ze všech sil snažili císařského vyslance přeplatit.³⁰⁶

František Otakar ze Starhembergu měl na začátku své mise ve Švédsku rozhodně obtížnější postavení než jeho předchůdce v úřadu císařského vyslance Antonín Jan z Nostic.³⁰⁷ Oba dva nastupovali do svého úřadu jako začátečníci, nezralí věkem či zkušenostmi. Starhemberg se nemohl opřít ani o další nejdůležitější členy své legace. Jeho sekretář Jan Kryštof Pentenrieder svobodný pán z Adelhausenu byl sice výtečný právník, ale i on stál v roce 1690 na začátku své kariéry. Proslavil se až v pozdějších letech jako člen delegace při jednání o míru ve městě Rastattu, který měl ukončit dlouhotrvající boje o španělskou korunu. Posléze se z něho stal jeden z nejlepších diplomatů rakouského arcidomu. Po jednání v Rastattu strávil ještě rok ve funkci legačního sekretáře v Paříži a v letech 1719 – 1728 dokonce vystupoval v roli vyslance u francouzského dvora Ludvíka XV.³⁰⁸

Ani další důležitý člen Starhembergovy mise, legační kaplan Martin Gottseer, neměl zkušenosti se švédskými luterány. Gottseer se narodil v roce 1648 v dolnorakouském městě Kirchau a po studiích nalezl uplatnění coby člen řádu Tovaryšstva Ježíšova. Stal se velice brzy profesorem na univerzitě ve Štýrském Hradci a posléze v Linci. Ze Štýrska nebylo daleko na uherskou frontu, a proto několik válečných sezón strávil jako polní kněz císařské armády. Více než devět měsíců také vykonával funkci kaplana na diplomatické misi Jana Filipa z Lamberga u saského dvora v Drážďanech. Když v roce 1690 před svým odjezdem sháněl František Otakar ze Starhembergu legačního kaplana, obrátil se s žádostí na rakouského jezuitského provinciála, který mu doporučil právě Martina Gottseera.³⁰⁹

³⁰⁶ Unikátní zpráva o situaci mezi švédskými dvořany na začátku roku 1691 se dochovala v anonymním dopisu, který přišel poštou na ambasádu Františka Otakara ze Starhembergu. Císařský vyslanec ji poté jako přílohu odeslal císaři do Vídně. Anonymní autor tohoto psaní se pohyboval na hranici vlastizrady. „*Alle die übrige ministri arbeiten so viel gegen uns, als ob sie selbst französische ministri weren, ist auch keiner unter den vornehmeren, der nicht von Frankreich mit einer pension versehen, welche cron in diesem fall beÿ dem schwedischen hoff ein grossen vortheil hat, indeme sie nicht allein die mächtigere als pensionarios unterhaltet, sondern auch beÿ dem geringsten, welche sich nur als spionen gebrauchen lassen, das geldt nicht spahret, welches am schwedischen hoff noch viel mehr als an allen andern orthen ausgibt, weilen der könig den ganzen adel durch die reduction fast zu bettler gemacht hat.*“ Viz A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, příloha relace Františka Otakara ze Starhembergu ze 7. 2. 1691 (Stockholm).

³⁰⁷ František Otakar ze Starhembergu je pro tuzemskou, ale i zahraniční literaturu poměrně neznámá osobnost. Zůstává zastíněn svým starším bratrem, prezidentem dvorské válečné rady a slavným obráncem Vídně proti Turkům Ernstem Rüdigerem. Vcelku ucelený obraz života Františka Otakara nalezneme pouze v encyklopedii C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon, Bd 37*, Wien 1878, s. 176.

³⁰⁸ F. HAUSMANN, *Repertorium der diplomatischen Vertreter. Band II.*, s. 60-61.

³⁰⁹ Postava jezuita Martina Gottseera je v rakouské historiografii poměrně známá. Těšil se oblibě hlavně v regionálním bádání. Zde např. Alfred KARASEK-LANGER, *Der oberösterreichische Jesuit Martin Gottseer (1648-1731) als Krippenbauer in Sachsen, Ungarn und Schweden*, in: *Oberösterreichische Heimatblätter 21*,

Nezkušenost členů nové mise pravděpodobně vyvážil bývalý Nosticův legační sekretář a kněz v jedné osobě Daniel Josef Mayer. Oficiálním důvodem, proč Mayer zůstal ve Stockholmu až do roku 1692, se mohla stát skutečnost, že jako jediný měl jasnou představu o chodu císařské ambasády. Přítomnost Starhemberga mu přitom zaručovala nedotknutelnost a určitou dávku sebevědomí, které mohl využít při plnění své misionářské činnosti. Jisté je, že Mayer nebyl v letech 1690 – 1692 ve službách Starhemberga, nýbrž jeho aktivity u švédského královského dvora platil na dálku hrabě Antonín Jan z Nostic, což je evidentní z několika dochovaných účtů v nostickém archivu.³¹⁰

Paralelně s diplomatickými misemi ve Švédsku totiž probíhal rekatolizační program kaplanů a kněží zastoupených na jednotlivých ambasádách vyslanců katolického vyznání. Zvláště intenzivní byly snahy Tovaryšstva Ježíšova ve spolupráci s vyslanci císaře. Ještě před tím, než Habsburkové vůbec začali přemýšlet o vyslání svého zástupce na švédský dvůr, probíhalo intenzivní jednání mezi papežem a švédskými luterány. Například v roce 1577 delegoval papež slavného jezuitu Antonia Possevina, jenž měl přinést zprávu o stavu katolického vyznání v odlehlé Skandinávii. Possevino po návratu vypracoval návrh, podle něhož měla být rekatolizace severní Evropy podpořena sítí seminářů pro Švédy a Dány, kteří by byli ochotni konvertovat ke katolictví.³¹¹ Jakmile byly uznávány některé normy mezinárodního práva, velice brzy využil papež a některé církevní řády imunitu katolických vyslanců a jejich služebnictva v cizích protestantských zemích. S rozvojem diplomatické sítě se kněží zaštiťovali právem ambasády, aby odsud šířili pravou víru bez ohledu na svou konfesi.

Ačkoliv byl Karel XI. horlivý ve víře svých předků, přece jenom poskytoval značné náboženské svobody, zvláště pak cizím diplomatům jiného vyznání. Situace se výrazně zlepšila v roce 1675, kdy král vydal dekret zmírňující perzekuce namířené proti tajným katolíkům. V druhé polovině 17. století sloužilo ve funkci kaplana císařské ambasády ve Stockholmu hned několik kněží a je bez pochyby, že tito lidé nepřijímali rozkazy pouze od tamních vyslanců, ale i od církevního řádu, do kterého formálně patřili. Záleželo samozřejmě

Heft 1/2, 1967, s. 42-57; Joseph GAISBERGER, *Zur Geschichte milder Stiftungen in Lande ob der Ens*, Linz 1859, s. 22-27.

³¹⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Nosticů (Falknov), inv. č. 1000 AL 3, kart. 151, nedoplatky a účty za diplomatickou misi ve Švédsku.

³¹¹ Stručně shrnuje rekatolizační snahy Říma před Gottseerovým projektem Johann RAINER, *Die Nordische Stiftung in Linz*, in: *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs, Band 14, Beiträge zur Neueren Geschichte, Festschrift für Hans Sturmberger zum 70. Geburtstag*, Linz 1984, s. 413-414.

na konkrétním vyslanci, nakolik chtěl rekatolizační aktivity svého zповědníka podporovat či akceptovat.³¹²

Příznivé podmínky se naskytlý právě Martinu Gottseerovi ve spolupráci s Františkem Otakarem ze Starhemburgu. Již v roce 1696 přemluvil jezuitský kaplan císařského vyslance, aby odeslal papeži žádost o požehnání svým dvěma čerstvě narozeným synům Leopoldu Ansgarovi a Gundakarovi, kteří spatřili světlo světa v protestantském Švédsku. Zároveň v dopise Starhemburg papeže požádal o zřízení speciálního skandinávského semináře v Římě a v Linci. Navíc i Gottseer sepsal žádost s posudkem o stavu katolictví ve Švédsku, avšak adresátem nebyl přímo papež, ale generál jezuitského řádu v Římě. Ve spisu nazvaném *Informatio, qualiter ad augmentum fidei catholicae adjuvandum esset vastissimum regnum Sveciae*, který je v současnosti uložen ve fondu Archivio della Nunziatura di Vienna archivu ve Vatikánu, je obsaženo i množství informací k fungování katolických kaplí u ambasád francouzského a císařského vyslance ve Švédsku a to i přes to, že něco Gottseer na několika místech záměrně zkreslil.³¹³

V podrobném elaborátu autor naznačil, že nastal ideální čas k posílení rekatolizačních snah na území Švédského království kvůli toleranci ze strany nejen státu, ale dokonce i jeho obyvatel. Po stockholmských ulicích podle Gottseera mohou volně chodit dva katoličtí kněží bez ochrany vyslance, aniž by se museli bát o své bezpečí. Král navíc povolil v katolických kaplích při ambasádách sloužit mše, zpívat z kancionálů či kázat a modlit se za zemřelé. Ještě větší možnosti měl kaplan na francouzské ambasádě, kde bylo dovoleno křtít, vdávat se a provádět pohřební rituály bez předchozího povolení panovníka. O něco snadnější pozici měli také misionáři, kteří již nebyli v ohrožení života při výkonu své služby. Úctě se legační kaplani těšili dokonce u samotného Karla XI. a hraběte Oxenstierny. Gottseer poté navrhl několik bodů, jež by podpořily snahy katolických misionářů na švédském území. Legační kaplani měli dostat pravomoc finančně podporovat tajné katolíky a především katolické misionáře. Druhým bodem navázal na dopis Františka Otakara ze Starhemburgu ve věci zřízení seminářů v Římě a Linci. Nadace, která by za tímto účelem vznikla, měla finančně zajišťovat přepravu mladého konvertity ze Švédska do Lübecku a odtud na území Habsburské monarchie, do Lince. Ze semináře z Lince by se jen ti nejschopnější dostali do Říma, kde by se připravili na misionářské působení ve své bývalé vlasti. V Římě se k celému projektu postavili kladně, ale přesto si papež vyžádal zprávy o stavu katolictví ve Švédsku i z jiných

³¹² K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 272-273.

³¹³ J. RAINER, *Die Nordische Stiftung in Linz*, s. 415-416.

zdrojů. Byli osloveni nunciové ve Vídni, Paříži, Kolíně a Varšavě. Negativní odpověď přišla především od papežského nuncia ve Francii, který po konzultaci s bývalým vyslancem ve Stockholmu popsal situaci ve Skandinávii jako silně nestabilní. V podobném duchu zněla také relace nuncia z Kolína nad Rýnem.³¹⁴

Papežský stolec zvažoval tento projekt téměř dva roky a konečné rozhodnutí přišlo až v prosinci roku 1698. Podle plánu byly zřízeny dva samostatné semináře pod správou jezuitského řádu. Především v Linci se měl záměrně šířit kult významných skandinávských světců, svaté Brigity a svatého Erika. Pro seminář získalo Tovaryšstvo Ježíšovo hned první rok šest mladých mužů, které Martin Gottseer přivezl s sebou na konci své služby ze Švédska. Uvádí se, že pět z nich bylo poté posláno do Říma, kde později získali doktorát z teologie. *Nordische Seminar* v Linci poté několik let bojoval o své přežití kvůli nedostatku peněz. Zachránit a částečně i rozšířit fundaci se povedlo v roce 1710 Konrádu Zikmundovi ze Starhembergu, jenž navázal na otcův projekt, když daroval jezuitské koleji jednorázovou sumu 6 000 zlatých.³¹⁵

V roce 1692 došlo k dalšímu ochlazení vztahů mezi Švédskem a Habsburskou monarchií. U stockholmského královského dvora sílila nechuť dále podporovat procísařskou stranu. Navíc zesílily kontakty některých politiků s Etienne Bidalem d'Asfeld, který strávil dlouhých 13 let ve funkci francouzského rezidenta v Hamburku.³¹⁶ Právě zkušený a bohatý Bidal nabízel v nepřítomnosti francouzského vyslance ve Stockholmu švédské vládě lákavé subsidie a na dálku finančně podporoval síť agentů. Karel XI. sice omezil výhodnou pozici Františka Otakara ze Starhembergu, avšak nadále kategoricky odmítal nabídky Bidala ohledně francouzských subsidií. Peníze Ludvíka XIV. měly zajistit neutralitu švédské vlády v probíhajícím konfliktu na rýnské frontě. Král si ale uvědomoval, že takovýto čin by zemi dostal do izolace, a proto za svého života již alianci nezměnil.³¹⁷

³¹⁴ Johann B. METZLER, *Das nordische Kolleg in Linz. Zum 200. Gedenktage seiner Eröffnung*, in: *Theologisch-praktische Quartal Schrift*, Linz 1911, s. 253-282.

³¹⁵ Stručně o tomto semináři píše také C. von Wurzbach ve své přehledové encyklopedii. Srov. C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, Bd 37, Wien 1878, s. 167 a 176.

³¹⁶ Etienne Bidal d'Asfeld (1642 – 1722) byl synem významného hamburského obchodníka a bývalého francouzského vyslance ve Stockholmu Pierra Bidala. Etienne Bidal se stal uznávaným a hojně využívaným diplomatem ve službách Ludvíka XIV. V letech 1682 – 1690 a poté v letech 1698 – 1703 vykonával funkci francouzského rezidenta v Hamburku. Viz <http://www.diesbach.com/belleroche/terray/bidal.html>. [cit. 28. 5. 2014].

³¹⁷ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, dopis Františka Otakara ze Starhembergu nejvyššímu kancléři Království českého Františku Oldřichovi Kinskému z 2. 5. 1691 (Stockholm).

V druhém roce Starhembergovy služby došlo ze strany krále k určitému kompromisu, který měl umlčet vládní opozici, když bylo Francii opět dovoleno navázat se Švédskem diplomatické spojení. Po krátké době vyslal Ludvík XIV. do Stockholmu ambasadora Melchiora markýze de Béthuna, jenž měl tamní vládě představit projekt vzájemné spolupráce. Na začátku roku 1692 přijel do Švédska přes Dánské království nový francouzský vyslanec. Bez absolvování slavnostního vjezdu si rovnou vyžádal oficiální audienci u královského páru, kde nabídl Karlovi XI. obrovskou částku 600 000 švédských stříbrných tolarů v případě, že Švédsko přestane vysílat armádu na rýnskou frontu. Béthune poté setrval ve Stockholmu ve funkci vyslance až do konce roku 1692.³¹⁸

Měsíc po francouzském vyslanci přijel do švédského hlavního města Jean Antoine de Mesmes hrabě d'Avaux, který měl s pověřením krále spolupracovat s Béthunem a finančně zajistit úspěch francouzské mise. D'Avaux setrval ve Švédsku téměř rok a poté oficiálně nahradil Béthuna ve funkci francouzského vyslance.³¹⁹ Zajisté kvůli probíhající válce nemohl ani d'Avaux absolvovat ceremoniál slavnostního vjezdu, a proto se omezil pouze na oficiální královskou audienci, která mu byla udělena v polovině května roku 1693. Francouzský vyslanec králi a královně-vdově představil jednotlivé body možné spolupráce a po téměř hodině za doprovodu dvorního maršálka opustil oficiální přijímací prostory stockholmského zámku.³²⁰ Této audience se již nezúčastnila manželka Karla XI. Ulrika Eleonora, které zbývalo posledních několik dní života. Dlouhotrvající nemoc královně nedovolila opustit prostory svého karlsbergského zámku, kde na konci července v přítomnosti své rodiny zemřela.

Smrt manželky Karlem XI. velice otřásla i přes to, že posledních několik let žil královský pár téměř odloučeně. Na dlouhou dobu zavládl v zemi oficiální smutek a politické aktivity do jisté míry utichly. Ještě za života královny v roce 1692 se podařilo císařskému vyslanci obnovit habsbursko-švédskou smlouvu z roku 1682, kterou ve Stockholmu podepsal po několikaleté skánské válce hrabě Michal František z Althannu. Snaha o nové potvrzení staré smlouvy byla reakcí vídeňské vlády na zvyšující se vliv francouzské strany u švédského

³¹⁸ TAMTÉŽ, relace Františka Otakara ze Starhembergu císaři z 18. 7. 1692 (Stockholm).

³¹⁹ Jeanu Antoine de Mesmes hraběti d'Avaux věnoval jednu podkapitolu své práce W. J. Roosen. D'Avaux představoval „profesionálního“ diplomata ve službách Ludvíka XIV., který měl před švédskou misí bohaté zkušenosti z Nizozemí, Anglie a Benátek. Srov. W. J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV.*, s. 68-71.

³²⁰ *Theatrum Europaeum (1691 – 1695)*. Frankfurt am Main 1702, s. 530.

královského dvora. Úspěch v této věci zajistil Starhembergovi vděk samotného císaře a stvrdil jeho funkci císařského vyslance ve Stockholmu na dalších šest let.³²¹

V roce 1695 začala gradovat únava členů Velké aliance z dlouhotrvající války. Nechuť k válčení již delší dobu projevovala také vláda ve Stockholmu v čele s králem. Karel XI. poslal svému francouzskému protějšku rezolutní dopis, ve kterém ho nabádal, aby zasedl k jednacímu stolu.³²² Snahy Karla XI. o uzavření konečného míru představovaly jednu z posledních aktivit švédského krále. Tento opomíjený panovník švédských dějin zemřel na jaře roku 1697 ve věku pouhých 41 let.

Na jeho vládu se nahlíží jako na dobu míru a stabilizace mezi dvěma velkými válkami, které vedl jeho otec a jeho syn. Obraz mírotvorce však není v tomto případě zcela na místě. Karel XI. měl po celý život na paměti odkaz svých slavných předků-vojevůdců a dozajista by v hegemoniální politice pokračoval, nebýt hospodářského debaklu, způsobeného vyčerpávající skånskou válkou. Panování Karla XI. pouze představovalo období příprav na další válku, čehož naplno využil mladý Karel XII. již tři roky po smrti svého otce. Teprve až mír z roku 1721 definitivně rozbořil mýtus, který Gustav II. Adolf vytvořil během třicetileté války. Mýtus severoevropské velmoci, zaštiťující práva veškerého protestantského obyvatelstva. Na konci švédského *Stormaktstidenu* stojí začátek nového a po staletí přetrvávajícího hegemona severní a východní Evropy, Ruska.

³²¹ A. FRYXELL, *Handlingar rörande Sveriges historia. Tredje delen*, relace Františka Otakara ze Starhembergu císaři z 28. 5. 1692 (Stockholm).

³²² TAMTÉŽ, relace Františka Otakara ze Starhembergu císaři z 21. 1. 1695 (Stockholm).

VIII. Závěr

Druhá polovina 17. století představuje dobu, kdy se začíná dynamicky rozvíjet síť diplomatických zastoupení jednotlivých evropských států. Kvůli množství drobnějších i závažnějších konfliktů a stále nově vznikajícím a zanikajícím aliancím se panovníkům začalo jevit strategické, řešit některé otázky spojené s těmito problémy zavčasu a důsledně. V čele těchto snah stály dva nemocnější státy tehdejší Evropy, Francie a Habsburská monarchie. V první řadě Bourboni neváhali do této sféry investovat nemalé finance, na což musel císař samozřejmě odpovědět. Pozadu nesměli zůstat ani ostatní suverénní evropští vládci, pokud se nechtěli vzdát důležitých jednání. Tyto aktivity podepřel i nově vznikající systém právních norem. Jeden z nejpřednějších zakladatelů vědy o mezinárodním právu Hugo Grotius navrhl, aby každý monarcha, který má v daném státě nejvyšší podíl moci, získal právo vyslat na zahraniční dvůr svého vyslance. Delegát měl symbolicky zosobňovat svého suveréna, čím byl položen základ diplomatické imunity.³²³ Tyto dva základní kameny mezinárodního práva se až obdivuhodně rychle přenesly z roviny teorie do praxe.³²⁴

Období po třicetileté válce je sice dobou, kdy většina evropských států toto právo akceptovala, avšak tyto nové myšlenky přece jenom vyrostly na středověkých základech striktní hierarchizace jednotlivých panovníků. Pro ideální rozvoj mezinárodního práva se tedy muselo přikročit k určité degradaci výsadního postavení některých suverénů v čele s císařem, aby zavládla větší rovnoprávnost všech evropských legátů. Zpochybňování této hierarchie zavadlo některým vládcům a jejich vyslancům důvod vyvolávat množství konfliktů a tím napadat zastaralé a nevyhovující uspořádání.

Ačkoliv bylo Švédské království v druhé polovině 17. století skutečným evropským hegemonem, velice dlouho neexistovalo diplomatické spojení mezi touto zemí a habsburskou monarchií. Důvod byl velice prostý. Od počátku vlády Gustava II. Adolfa se stockholmské vládnoucí kruhy orientovaly na úhlavního nepřítele Habsburků, na Francii, s níž nepřicházely do konfliktu a obchodních sporů v baltském prostoru. Francie si v průběhu třicetileté války uvědomila možnosti nově zreformované švédské armády a za pomoci velkých finančních subsidií vytvořila ze Švédska zemi „levné vojenské síly“. Tento trend podporovaný silnou profrancouzskou frakcí u královského dvora, v jejímž čele stály mocné hraběcí rody Oxenstiernů a později De la Gardieů, přetrvával až do smrti Karla X. Gustava v roce 1660.

³²³ Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1723, s. 315.

³²⁴ H. R. I. KUGELER, „*Le Parfait Ambassadeur*“, s. 10-24.

S mírem v Kodani, jenž uzavřel výbojnou zahraniční politiku zesnulého krále, ztratila dočasně Francie o svého skandinávského partnera zájem a nově zaměřila svoji pozornost na druhého mocného hráče na Baltu, na strategicky položené Dánsko. Tato politika francouzské vlády se v pozdějších letech ukázala jako chybná. Někteří členové regentské vlády, kteří řídili stát za nezletilého Karla XI., obrátili svůj zájem na tradičního nepřítele zosobňovaného v této době císařem Leopoldem I. Nové „proněmecké“ cítění u švédského dvora podporovala především „Němka“ královna-vdova Hedvika Eleonora, jež byla po smrti svého manžela nejmocnější osobou v zemi a přední členkou regentské vlády.

Nový politický kurz Švédska zaznamenali císařští agenti operující v tomto prostoru a na základě těchto zpráv byla vypravena mimořádná mise mladého, ale v diplomatické praxi velice zkušeného hraběte Gottlieba z Windischgrätzu. Císařský vyslanec navrhl švédské vládě nový projekt společné aliance, do kterého by bylo zahrnuto i Nizozemí. Navíc za určité obchodní výhody požádal o vojenskou pomoc na balkánské frontě, ke které byl švédský král jako říšský vévoda dokonce zavázán vestfálským mírem. Windischgrätz však musel po krátké době s nevalnými úspěchy odjet a představené vize se nakonec podařilo naplnit až o čtyři roky později díky dalšímu zhoršení švédsko-francouzských vztahů. Zplnomocněný rezident Hermann von Basserode podepsal v roce 1668 první alianční smlouvu mezi císařem a Švédskem. Ačkoliv měla prohabsburská frakce u stockholmského dvora stále minoritní postavení, podařilo se císaři v těchto oblastech navázat důležité spojení. Vzájemné diplomatické styky zatím probíhaly pouze na nižší úrovni rezidentů. To mělo nespornou výhodu v případě ceremoniálů a reprezentace. Kromě peněz, které tím obě vlády ušetřily, se oba státy vyhnuly určitému napětí, souvisejícímu s poctami pro zplnomocněného vyslance. Po odjezdu Basserodeho nazpět do Vídně probíhaly diplomatické styky Habsburků a švédských králů na té nejelementárnější úrovni. Ve Stockholmu veškerou agendu nově zabezpečil sekretář Jan Eberhard Hövel. Ten nasbíral při své půlroční službě potřebné zkušenosti a kontakty, které později předal Adolfu Vratislavu ze Šternberka.

Hrabě ze Šternberka, dvořan a oblíbenec samotného Leopolda I., byl prvním vysoce postaveným šlechticem, který se dostal na delší dobu ke dvoru švédského krále (září 1673 – duben 1674). Jeho nejdůležitějším úkolem bylo zabránit Švédskému království ve vstupu do války na straně Francie proti Nizozemí. Ve svých relacích popisuje standardy raně novověké diplomacie. Všudypřítomné intrikářství a korupce ve vysoké politice patřily k dobové praxi napříč celou Evropou. Hrabě ze Šternberka, jako mnoho císařských diplomatů této doby, podal důkazy o síle francouzských peněz, které Ludvík XIV. neváhal investovat na podporu

svých zájmů. Díky mnoha zprávám, které Šternberk zaslal do císařových rukou, se nám naskytl unikátní obraz každodennosti raně novověkého vysoce postaveného diplomata. Ačkoliv byla mise Adolfa Vratislava ze Šternberka zdánlivě neúspěšná, když na jejím konci stál krach císařské politiky ve Stockholmu, přece jen se podařilo navázat nesmírně důležité kontakty s předními procísařsky orientovanými šlechtici a dokonce upevnit styky s královskou rodinou, jejíž přízní byl císařský diplomat několikrát poctěn.

Spojení Švédského království s Francií vehnalo zemi do pětiletého marastu války. Po četných neúspěších na severu Římsko-německé říše se boje velice rychle přenesly do jižních provincií samotného Švédska. Na konci války stála země na pokraji bankrotu. Vina za prohranou válku byla svalena na regentskou vládu a bývalé politické špičky se musely smířit s razantní redukcí dědičného vlastnictví půdy, která nově přešla pod přímou správu královské koruny.

Období 80. let 17. století představuje ve švédských dějinách dobu upevňování královské moci, což je mimo jiné charakteristické vlnou nových politických, hospodářských či náboženských reforem. Zcela typický je v těchto letech striktní mírový kurz zahraniční politiky Švédska, způsobený nikoliv zanevřením na válku jako prostředek hegemoniálních snah, ale nutností zevrubně se připravit na budoucí výboje. Tento program měl království zajistit příklon na stranu habsburského tábora.

Na začátku 80. let projevil Karel XI. jako garant nového procísařského kurzu přání znovunavázat ztracené spojení a diplomatické styky s Habsburky. Leopold I. na žádosti švédského krále po nějaké době odpověděl a nechal do Stockholmu vypravit legaci pod velením hraběte Michala Františka z Althannu. Nový císařský vyslanec dostal za úkol navrhnout švédské vládě podobu nové alianční smlouvy, jež byla po nesčetných úpravách nakonec v roce 1682 podepsána. Jedním z bodů smlouvy namířené primárně proti Francii bylo, aby obě signatářské země napříště vedly své diplomatické styky na nejvyšší úrovni, tedy v zastoupení vyslanců.

Hrabě Michal František z Althannu byl pro postupující nemoc nakonec na vlastní přání odvolán a na jeho místo přijel z Dánska prominentní Leopoldův diplomat hrabě František Antonín Berka hrabě Hovora. Ten v roce 1683 objížděl severní Evropu a stejně jako mnozí výteční ambasadoři Habsburské monarchie naléhal a prosil o pomoc proti osmanským vojskům, která stála u bran Vídně. Než se Berka stačil přemístit do Stockholmu, byla však již největší hrozba zažehnána. Jako novinku císařský diplomat představil alianci křesťanských panovníků, známou později jako Svatá liga. Karel XI. se však nechtěl v tomto směru

významněji angažovat, a tak hlavní požadavky hraběte Berky působily po velice krátké době poněkud nepatřičným dojmem. Říšská kancelář ve Vídni, jako nadřízený orgán císařských diplomatů ve Švédsku, proto začala na přání císaře shánět nového vyslance, jenž by na stockholmském dvoře setrval daleko delší dobu a svými vynikajícími vlastnostmi upevňoval dosavadní dobré habsbursko-švédské vztahy.

Výběr padl na nevlastního bratra bývalého císařského vyslance ve Švédsku, Antonína Jana z Nostic. Tento velice mladý aristokrat stál v roce 1685 na počátku své kariéry. Zdál se být vhodným kandidátem díky své urozenosti, vzdělání a především finančním možnostem. V tomto případě se však volba ukázala jako nepříliš šťastná. Nostic ke svému novému úřadu přistupoval s evidentní laxností, za což byl mnohokrát říšskou kanceláří pokárán. Navíc neměl s vedením ambasády žádné předchozí zkušenosti a nemohl se opřít ani o členy své legace. Naštěstí pro Nostice představovaly první měsíce jeho mise období relativního klidu, kdy se mohl nový císařský vyslanec při výkonu služby „zaučít“ a poučit se z četných rad a výtek vídeňské vlády. V následujících letech dostal příležitost prokázat svoje kvality, když se mu podařilo vyjednat vstup Švédska do aliance Augsburské ligy či rozložit švédsko-francouzské diplomatické vztahy.

Ať už vlastním přičiněním nebo náhodou se během mise dostal do dvou závažných konfliktů s místním tradičně „protiněmecky naladěným“ obyvatelstvem. Jeho povinností bylo hájit svou šlechtickou čest a zároveň čest svého suveréna. Především poslední konflikt, kdy hrabě čelil potupnému fyzickému útoku na vlastní osobu, zapříčinil brzký odjezd Nostice ze Stockholmu. Všechny tyto problémy, které charakterizují Nosticovu misi v letech 1685 – 1690, pravděpodobně zavadaly důvod k tomu, proč hrabě v následujícím období nenalezl kariérní uplatnění u vídeňského dvora, ačkoliv si to výslovně přál, protože chtěl naplnit odkaz svého slavného otce, nejvyššího kancléře Království českého Jana Hartvíka z Nostic. V pozdějších letech byl jmenován do několika zemských úřadů v Čechách a během svého dlouhého života prodělal skutečný kariérní vzestup, nikoliv však ve dvorských, ale v periferních zemských úřadech.

Posledním císařským vyslancem, se kterým se uzavřelo období mírové zahraniční politiky Švédského království a dobrých mezinárodních vztahů s habsburskou monarchií, byl František Otakar hrabě ze Starhemburgu. Podobně jako hrabě z Nostic patřil i Starhemberg k nejvyšší sociální vrstvě dvorské společnosti s dostatečnými finančními možnostmi, aby bez problémů zajistil chod císařské ambasády. I Starhemberg zosobňoval nezkušeného mladíka, který se nedávno vrátil ze studijních cest a s vysokou diplomacií neměl dosud žádné

předchozí zkušenosti. V prvních několika měsících se však mohl nový císařský vyslanec opřít o bývalého Nosticova sekretáře a kněze Daniela Josefa Mayera, jenž profitoval z diplomatické imunity členů ambasády. Mayer setrval ve Stockholmu až do roku 1692 a nespolupracoval pouze s novým císařským vyslancem, ale i se Starhembergovým zpovědníkem a kaplanem, jezuitou Martinem Gottseerem. Právě pod vlivem Gottseera a za přispění jeho patrona se podařilo vytvořit v Římě a Linci skandinávské semináře pro nadějně konvertity, kteří měli po ukončení vzdělání misionářsky působit ve své rodné vlasti.

Poslední léta Starhembegovy mise charakterizuje ochladnutí vzájemného vztahu mezi habsburskou monarchií a Švédským královstvím. Situace se dále vyhrotila v roce 1697, kdy Karel XI. poměrně nečekaně ve věku 41 let zemřel. Na trůn nastoupil jeho syn, který nesdílel otcovy názory na mezinárodní politiku v mnoha ohledech. Poslední dva roky Starhemberg popisoval zmatek uvnitř královského dvora a nebylo zprvu jasné, zdali nebude zástupce císaře ze Stockholmu vypuzen. Procísařský kurz zahraniční politiky byl však dočasně zachován a císařský vyslanec setrval ve svém úřadu až do roku 1699, kdy ve Stockholmu po déletrvajícím nemoci zemřel.

Panuje obecně rozšířený názor, že diplomatická služba raně novověkého vyslance ve Skandinávii byla velmi neoblíbená podobně jako cesty do carského Ruska či na území Polsko-litevské unie.³²⁵ Evidentní je, že mezi šlechtici, kteří se měli vypravit do takto vzdálené země, panoval přirozený strach z neznámého prostředí. Šlechtické kruhy nemohly Švédsko znát ze svých kavalírských cest jako Francii nebo Itálii. Velikou bázeň potom vzbuzoval přejezd lodí přes Baltské moře a severská zima. I přes tyto zdánlivé handicapy nenalezneme v oficiálních relacích císařských vyslanců jedinou zmínku o nechuti k výkonu diplomatické služby ve Švédsku, což rozhodně nemůžeme říci o korespondenci, která přicházela na vídeňský dvůr z Moskvy či Varšavy. Bylo to dáno poměrně vysokou kulturní úrovní švédského dvora a celého Stockholmu. Hlavní město v druhé polovině 17. století vzkvétalo především za přispění tamních měšťanů, kteří bohatli na obchodu s Nizozemím, Anglií nebo Ruskem. Většina předních členů šlechtických rodin byla dostatečně „europeizovaná“ i díky kavalírským cestám po předních evropských dvorech. Část zdejší aristokracie byla známa svou rozchazovačností a okázalým životním stylem, který dávala najevo při různých příležitostech. Švédsko tedy skutečně dokázalo zajistit cizím diplomatům potřebné zázemí, čímž se zařadilo po bok tehdejších velmocí.

³²⁵ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 183. Oblíbenost jednotlivých evropských dvorů obecně naznačil také P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 473.

I přes vysoký státní dluh zažívalo Švédsko stavební boom. Dynamicky se rozvíjela také literární kultura a divadlo. Od dob královny Kristíny byl dvůr ve vleku francouzské módy, jež se napodobovala na každém kroku. Nejvýstavnější zámky zdobily umělecké předměty pocházející například z českého prostoru a Římsko-německé říše. Obrovským pozitivem pak byla finanční nenáročnost diplomatické služby ve Švédsku v porovnání s některými jinými evropskými dvory. Ačkoliv byly náklady na řízení ambasády nižší než v jiných zemích, tak přesto pozorujeme u některých císařských diplomatů značné dluhy, do kterých se na konci své mise dostali. Půjčky většinou zajišťovali hamburští obchodníci či židé a jejich vyrovnání se poté mohlo protáhnout i na několik let.

Diplomatická mise každého vyslance tedy měla vždy kratší či delší dohru. Ve všech případech vidíme určité snahy vídeňského dvora po kompenzacích, ať již formou udělení výnosného a prestižního úřadu či například polepšení šlechtického titulu. Vyslanec se po návratu z mise stával uznávaným odborníkem a jeho služeb nevyužil pouze následující vyslanec, jenž byl ke švédskému dvoru delegován, ale i samotný císařský dvůr. Jsme dokonce svědky toho, že bývalý ambasador ve Švédsku mohl vypracovat posudek pro papežského legáta ve věci náboženských poměrů luteránského království.

I přes několik pozitiv, jež byla uvedena výše, bychom neměli v žádném případě zlehčovat náročnost diplomatické služby v raně novověkém Švédsku. Ambasador byl slovy kanadského sociologa Ervinga Goffmana zatížen dědičným „*kmenovým stigmatem národa a náboženství*“.³²⁶ Tato skutečnost musela vyvolávat u xenofobně smýšlejícího obyvatelstva přirozenou nevoli a zavdávala příčinu ke konfliktu i za cenu vysokého trestu. I „*stigmatizovaný*“ císařský vyslanec vždy nemusel či nechtěl pochopit určitá specifika skandinávské kultury a tamních zákonných norem, a to často i pod tlakem svého suveréna, kterého na daném území reprezentoval. Je také více než pravděpodobné, že těch několik nejzávažnějších konfliktních situací popsaných v této práci je jen špičkou ledovce, který odráží výrazné limity archivních pramenů. Drobné provokace a vybočení z norem se do oficiálních relací nedostávaly.

Téma habsbursko-švédských diplomatických vztahů skýtá i do budoucna značné možnosti. Hojnost archivních pramenů dovoluje toto téma rozšířit jak hlouběji do minulosti, tak blíže do přítomnosti. Především diplomatické aktivity obou mocností v době třicetileté války a bezprostředně po podepsání vestfálského míru zůstávají dosud neprobádaným tématem, jež by poodkrylo základy mezinárodních kontaktů habsburské monarchie a Švédska.

³²⁶ Erving GOFFMAN, *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušené identity*, Praha 2003.

Snad ještě větší možnosti nabízí studium vzájemných vztahů v době panování švédského krále Karla XII., jehož vláda a vojenské aktivity stály na pozadí válek o španělské dědictví, které představovaly pro Habsburky jasnou prioritu. Teprve až ve 20. letech 18. století, s úpadkem velmocenského postavení Švédska, končí téměř stoletý živý zájem vídeňského dvora o dění na skandinávském dvoře. Diplomatické styky obou států však přetrvaly i v následujícím období a už nikdy nedošlo k jejich zániku.

IX. Literatura a prameny

Archivní prameny:

Archiv Národního muzea Praha

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 7, popis první audience Adolfa Vratislava ze Šternberka u královské rodiny v Linköpingu (7. 11. 1673).

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 173a, dopis Anny Lucie ze Šternberka, roz. Slavatové ze Stockholmu (7. 3. 1674).

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 174, diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka do Švédska (září 1673 – květen 1674).

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 175, diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka do Braniborska a Mohuče (červen 1675 – únor 1676).

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 176b/1, zpráva České dvorské kanceláře o náboženské situaci ve Slezsku (1669-1673), Vídeň 15. 12. 1673.

Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 176b/2, Windischgrätzova mise do Dánska (září 1673 – leden 1674).

Moravský zemský archiv Brno

Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 59, kart. 18, zprávy vyslance Kryštofa Václava z Nostic z Polsko-litevské unie Ferdinandu z Dietrichštejna (leden – červen 1693).

Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 64, kart. 20, zprávy císařského vyslance Karla Julia hraběte Sedlnického z Polsko-litevské unie (1697 – 1700).

Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 69, kart. 21, zprávy Antonína Jana z Nostic knížeti Ferdinandovi z Dietrichštejna z roku 1686.

Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 70, kart. 21, zprávy a korespondence císařského sekretáře Jana Baptisty de Lanciera Ferdinandu z Dietrichštejna (1682 – 1684).

Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 72, kart. 22, zprávy z Frankfurtu nad Odrou přeposlané hrabětem Janem Bernardem Herbersteinem knížeti Ferdinandu z Dietrichštejna (červen 1675).

Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 2411, kart. 270, korespondence Dominika Ondřeje z Kounic s hrabětem Gotthardem Helfriedem Welzem (1700 – 1701).

Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 2454, kart. 273, instrukce Leopolda I. vyslanci Dominiku Ondřejovi z Kounic z 1. 10. 1686 (Vídeň).

Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 2840, kart. 295, dopisy císařského vyslance Františka Otakara ze Starhembergu hraběti Dominiku Ondřejovi z Kounic z let 1695 – 1697.

Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 3720, kart. 407, účty z diplomatických cest Dominika Ondřeje z Kounic (1664 – 1687).

Národní archiv Praha, pracoviště Dejvice

Staré české místodržitelství, inv. č. 341, reskript nařizující obezdání listin zakoupených Nosticem ve Švédsku ze 17. 10. 1712.

Staré české místodržitelství, inv. č. 14563, reskript o výplatě za odkoupené listiny z 11. 7. 1713.

Stará manipulace, kart. 915, inv. č. 1308, sign. H106/1, dopis Karla XI. falckému kurfiřtovi z 18. 3. 1693 (Stockholm).

Národní archiv Praha, pracoviště Chodovec

Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné, inv. č. 349, kart. 700, dluhy hraběte Františka Antonína Berky z Dubé.

Národní muzeum Praha

Majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka, inv. č. MS e 25 (317 o), extract vhur kongl. Swea Håffrättz Protocoll hållit av 10, 12, 13, 14, 15, 16, 19 Maj 1690, fol. 1-69.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 67 EE2, kart. 8, císařské instrukce pro Antonína Jana z Nostic z let 1670 – 1732.

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 91 H3, kart. 18, císařské instrukce a reskripty pro Antonína Jana z Nostic, císařského vyslance ve Švédsku (1685 – 1690).

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 92 H 4, kart. 19, korespondence Antonína Jana z Nostic s císařským rezidentem v Brémách Theobaldem von Kurtzrock (1686 – 1688).

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 104 KK3, kart. 21, korespondence Antonína Jana z Nostic s císařským poštmistrem v Hamburku (1685 – 1690).

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 106 KK6, kart. 21, koncepty relací Antonína Jana z Nostic, vyslance ve Švédsku (1685 – 1690).

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 107 KK7, kart. 22, instrukce císaře Leopolda I. pro císařského vyslance v Paříži hr. Františka Antonína Berku ze 4. 9. 1688 (Vídeň).

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 632 RRE, kart. 110, rukopis o chemických procesech a pokusech.

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 634 SS 2, kart. 111, průtahy vojsk skrz Nostická panství 1683 – 1689.

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 933 AH 1, kart. 146, rozdělení dědictví po zemřelém Janu Hartíkovi z Nostic.

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 947 AJ 1, kart. 149, hlavní instrukce pro císařského vyslance Františka Antonína Berku z let 1681 – 1705.

Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 1000 AL3, kart. 151, nedoplatky a účty Antonína Jana z Nostic za diplomatickou misi ve Švédsku (1689 – 1694).

Rodinný archiv Nosticů (Planá), inv. č. 89, kart. 33, korespondence Kryštofa Václava z Nostic s Antonínem Janem z Nostic (1680 – 1698).

Rodinný archiv Windischgrätzů, inv. č. 524, kart. 3, hlavní instrukce pro Gottlieba z Windischgrätzu, vyslance ve Stockholmu z 27. 11. 1663 (Vídeň).

Rodinný archiv Windischgrätzů, inv. č. 1434, kart. 211, korespondence Gottlieba z Windischgrätzu s Václavem Eusebiem z Lobkovic.

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, provizorně kart. 284, hlavní instrukce pro Heřmana Jakuba Černína z Chudenic, císařského vyslance ve Varšavě z 3. 1. 1695 (Vídeň).

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Staatenabteilungen, Schweden, diplomatische Korrespondenz, kart. 6, zpráva neznámého agenta o současném stavu Švédska (1680).

Staatenabteilungen, Schweden, diplomatische Korrespondenz, kart. 7, vyslanecké relace Antonína Jana z Nostic ze Švédska (1685 – 1690).

Reichsadel, kart. 19, Basserode, Hermann, Juris utriusque Doctor, Adelsbeständigung eines rittermäßigen Adels, Palatinat (5. 4. 1664)

Reichsadel, kart. 191, Hoevel, Johann Eberhard, kaiserlicher Legationsekretär, Adelsstand für das Reich und die Erblande, „von“, privilegium [...]. Datum 16. 1. 1686.

Vydané prameny:

Acta Pacis Westphalicæ. Deutsche Übersetzung des IPO von Konrad Müller, Bern 1975.

Allgemeine Deutsche Biografie, herausgegeben von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band VII., München 1878.

FRYXELL, Andreas, *Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver samlade och utgifna. Tredje delen*, Stockholm 1839.

FRYXELL, Andreas, *Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver samlade och utgifna. Fjerde delen*, Stockholm 1843.

Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter. Brünn 1883.

Handlingar rörande skandinaviens historia, Stockholm 1816 – 1860.

HOFBERG, Herman, *Svenskt biografiskt handlexikon*, Stockholm 1906.

KALISTA, Zdeněk, *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů XVII. – XVIII. věku ze zámořských krajů*, Praha 1941.

KUDĚLOVÁ, Lucie, Popis města Padovy z počátku 18. století. Edice a komentář, in: *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie* 55, 2010, č. 1-2, s. 3-86.

MAGALOTTI, Lorenzo, *Sverige under år 1674*, Stockholm 1912.

SCHULZ, Václav, *Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka*, Praha 1898.

WEIGLE, Fritz, *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573-1738). Band I.* Tübingen 1962.

ZASEPA, Lidia, *Chronik von Wölfelsdorf Kreis Habelschwerdt, Bezirk Breslau, Schlesien*, Breslau 1992.

Staré tisky:

ADELUNG, Johann Christoph, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart. Band IV.*, Wien 1811.

ANONYM, Auszug einer Reisebeschreibung eines Schweden im Jahre 1688, in: *Für Böhmen von Böhmen. Dritte Lieferung*, Prag 1793 – 1794, s. 73-80.

BALBÍN, Bohuslav, *Gerichtshöfen des Königreiches Böhmen. Erster Band*, Prag 1810.

DAHLBERG, Erik, *Suecia antiqua et hodierna, tom. I. - III.*, Stockholm 1660 – 1670.

Die durchlächtige Welt. Kurtzgefasste Genealogische, Historische und Politische Beschreibung, meist aller jetzlebenden Durchlächtigen hohen Person sonderlich in Europa [...], Hamburg 1704.

DOBROVSKÝ, Josef, *Literarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Sweden und Russland*, in: *Abhandlungen der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften*, Bd. 2, Theil 2, Prag 1795, s. 125-195.

LÜNIG, Johann Christian, *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum I-II*, Leipzig 1719.

MEYER, Martin, *Theatrum Europaeum (1658-1660)*, Frankfurt am Main 1693.

STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1723.

Theatrum Europaeum (1672 – 1679), Frankfurt am Main 1682.

Theatrum Europaeum (1679 – 1687), Frankfurt am Main 1691.

Theatrum Europaeum (1691 – 1695). Frankfurt am Main 1702.

WICQUÈFORT, Abraham de, *L'Ambassadeur, oder Staats-Bothschaffter und dessen hohe Functions, und Staats-Verrichtungen [...]*, Frankfurt am Main 1682.

ZEDLER, Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon Aller Wissenschaften und Künste, Bd. I.-LXIV.*, Leipzig 1731 – 1754.

Literatura:

ÅGREN, Kurt, The reduction, in: ROBERTS, Michael, (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973.

ANDERSON, Matthew Smith, *The rise of modern diplomacy, 1450 – 1919*, London – New York, 1993.

ANDERSSON, Ingvar, *A history of Sweden*, London 1962.

ARETIN, Karl Otmar von, *Das Alte Reich 1648 – 1806. Band 1. Föderalistische oder hierarchische Ordnung (1648 – 1684)*, Stuttgart 1993.

AROUET, François-Marie, *Karel XII. Král švédský. I. díl*, Praha 1925.

ÅBERG, Alf, The Swedish Army, from Lützen to Narva, in: Michael ROBERTS (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973, s. 265-287.

ÅSTRÖM, Sven-Erik, The Swedish Economy and Sweden's Role as a Great Power 1632 – 1697, in: ROBERTS, Michael, (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973.

BAIN, Robert Nisbet, *Scandinavia. A political history of Denmark, Norway and Sweden from 1513 to 1900*, Cambridge 1905.

BAKEŠ, Martin, Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693, *Východočeský sborník historický* 24, 2013, s. 99-119.

BERANOVÁ-VAICOVÁ, Romana, *Nosticové. = Nostitz. 13. 6. – 9. 11. 2007 Krajské muzeum Karlovarského kraje, p. o. Muzeum Sokolov, Sokolov 2007.*

- BITTNER, Ludwig – GROSS, Lothar, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648) I. (1648-1715)*, Berlin 1936.
- BLACK, Jeremy, *European International Relations 1648-1815*, Basingstoke 2002.
- BRANDL, Vincenc, *Život Josefa Dobrovského*, Brno 1883.
- BRAUBACH, Max, *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im spanischen Erbfolgekriege*, Bonn – Leipzig 1923.
- BRAUBACH, Max, *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*, Bonn 1969.
- BREMER, Jürgen, *Geschichte Schleswig-Holsteins bis zum Jahre 1848*, Kiel 1864.
- BUNDOVÁ, Monika, *Každodennost císařského vyslance ve světle cestovního deníku. Gottlieb Amadeus z Windischgrätzu a jeho diplomatická cesta po dvorech knížat a kurfiřtů Římsko-německé říše roku 1661*, České Budějovice 2012 (bakalářská práce).
- BURIÁNKOVÁ, Michaela, *Systémy právních poradců hraběte Ferdinanda Johanna Verduga (1653-1672) a hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka (1739-1742)*, Pardubice 2013 (diplomová práce).
- BUSCK, Steen – POULSEN, Henning, *Dějiny Dánska*, Praha 2007.
- CZAPLIŃSKI, Władysław – GÓRKI, Karol, *Historia Danii*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965.
- CZOK, Karl, *August der Starke und seine Zeit*, München 2012.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – FECHTNEROVÁ, Anna, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta (1654 – 1773)*, Praha 1986.
- DERRY, Thomas Kingston, *A history of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland*, Minneapolis 1979.
- DOTZAUER, Winfried, Die Ankunft des Herrschers. Der Fürstliche „Einzug“ in die Stadt (bis zum Ende des Alten Reichs), *Archiv für Kulturgeschichte* 55, 1973, s. 245-288.
- DROSTE, Heiko, Hamburg – ein Zentrum schwedischer Außenbeziehungen im 17. Jahrhundert, in: ASMUS, Ivo – DROSTE, Heiko – OLSEN, Jens E. (Hg.), *Gemeinsame bekannte. Schweden und Deutschland in der Frühen Neuzeit*, Münster 2003, s. 65-82.
- DROSTE, Heiko, *Im Dienst der Krone. Schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*, Kiel 2002.

- DUNTZE, Johann Hermann, *Geschichte der freien Stadt Bremen*, Bremen 1851.
- EDELMAYER, Friedrich, Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit, in: PAUSER, Josef – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (Hg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 849-859.
- ENGLUND, Peter, *Nepřemožitelný. Historie první severní války*, Praha 2004.
- EVANS, Richard J., *Vznik habsburské monarchie 1550 – 1700*, Praha 2003.
- FALCKE, Jeannette, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- FESTER, Richard, *Die Augsburger Allianz von 1686*, München 1893.
- FIALOVÁ, Ludmila, a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.
- FIGES, Orlando, *Natašín tanec. Kulturní historie Ruska*, Praha – Plzeň 2004.
- FORSSBERG, Anna Maria, Nationalist Arguments as Instruments of War Propaganda in Sweden (1655-1680), in: ERIKSONAS, Linas – MÜLLER, Leos, (ed.), *Statehood Before and Beyond Ethnicity. Minor States in Northern and Eastern Europe 1600 – 2000*, Brussels 2005, s. 127-146.
- FRIND, Anton, *Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag*, Prag 1873.
- FROST, Robert I., *The northern wars. War, State and Society in Northeastern Europe, 1558 – 1721*, London 2000.
- GAISBERGER, Joseph, *Zur Geschichte milder Stiftungen in Lande ob der Ens*, Linz 1859.
- GATZ, Erwin – JANKER, Stephan M., (Hgs.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches : ein biographisches Lexikon, Bd. III (1648 – 1803)*, Berlin 2001.
- GIESE, Simone, *Peregrinatio academica oder Kavalierstour – Bildungsreisen des schwedischen Adels zu Beginn der Frühen Neuzeit*, in: ASMUS, Ivo – DROSTE, Heiko – OLSEN, Jens E. (Hg.), *Gemeinsame bekannte. Schweden und Deutschland in der Frühen Neuzeit*, Münster 2003, s. 83-105.
- GLOGER, Bruno, *Friedrich Wilhelm. Kurfürst von Brandenburg*, Berlin 1985.
- GOFFMAN, Erving, *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušené identity*, Praha 2003.

- GUSTAFSON, Alrik, *Dějiny švédské literatury, díl 1.*, Brno 1998.
- HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921.
- HÁS, Jiří – TOVAČOVSKÝ, Jaroslav, Genealogie Nosticů z Nostic, in: *Heraldika a genealogie. Zpravodaj Klubu pro českou heraldiku a genealogii* 182, 2002, s. 3-34.
- HATTON, Ragnhild Marie, *Charles XII. of Sweden*, London 1968.
- HAUBERTOVIÁ, Květoslava, *Inventář rodinného archivu falknovské větve Nostitz-Rienecků 1364 – 1945*, Žlutice 1973.
- HAUSMANN, Friedrich, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder. Band II. (1716 – 1763)*, Zürich 1950.
- HAVLÍK, Jiří, *Jan Bedřich z Valdštejna a jeho spory o daně na turecké války (1682 – 1694)*, Praha 2008 (disertační práce).
- HIEKE, Wenzel, Die Berka von Dube und ihre Besitzungen in Böhmen, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 24, 1886, s. 116-155, 25, 1887, s. 51-75, 26, 1888, s. 75-107, 381-195.
- HLOUŠKOVÁ, Kateřina, *Země za zrcadlem. Rusko-italské diplomatické a obchodní vztahy v druhé polovině 17. století*, Červený Kostelec 2010.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640 – 1740*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století, in: Jan ZDICHYNEC (ed.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234.
- HRBEK, Jiří, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30.
- HRUŠKOVÁ, Monika, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, České Budějovice 2012 (diplomová práce).
- JARREN, Volker, Die Vereinigten Niederlande und das Haus Österreich 1648-1748. Fremdbildwahrnehmung und politisches Handeln kaiserlichen Gesandter und Minister, in: GABEL, Helmut – JARREN, Volker (Hg.), *Kaufleute und Fürsten. Außenpolitik und politisch-kulturelle Perzeption im Spiegel niederländisch-deutscher Beziehungen 1648-1748*, Münster 1998, s. 39-354.

- JARNUT – DERBOLAV, Elke, *Die Österreichische Gesandtschaft in London (1701 – 1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972.
- JOUZOVÁ, Miroslava – JOUZA, Ladislav, Adolf Vratislav ze Šternberka jako stavebník pražského paláce na Malé Straně a barokního areálu v Zásmukách, in: FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří, *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 193-217.
- KALISTA, Zdeněk, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999.
- KAN, Alexandr Sergejevič, *Dějiny skandinávských zemí*, Praha 1983.
- KAPLAN, Benjamin J., Diplomacy and Domestic Devotion: Embassy Chapels and the Toleration of Religious Dissent in Early Modern Europe, *Journal of Early Modern Europe* 6, 2002, s. 341-361.
- KARASEK-LANGER, Alfred, Der oberösterreichische Jesuit Martin Gottseer (1648-1731) als Krippenbauer in Sachsen, Ungarn und Schweden. in: *Oberösterreichische Heimatblätter* 21, Heft 1/2, 1967, s. 42-57.
- KELLENBENZ, Hermann, *Holstein-Gottorff, eine Domäne Schwedens. Ein Beitrag zu Geschichte der nordeutschen und nordeuropäischen Politik von 1657 – 1675*, Leipzig 1940.
- KERSTEN, Adam, *Historia Szwecji*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.
- KLINGENSTEIN, Grete, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz*, Göttingen 1975.
- KLÜBER, Johann Sebastian, *Völkerrechtliche Beweise für die fortwährende Gültigkeit des westphälischen oder allgemeinen Religions Friedens*, Erlangen 1841.
- KOMMER, Björn R., *Nicodemus Tessin und das Stockholmer Schloß*, Heidelberg 1974.
- KOVÁŘ, Martin, *Stuartovská Anglie. Stát a společnost v letech 1603 – 1689*, Praha 2001.
- KRAWCZUK, Wojciech, Some remarks on Swedish Historiography of the Northern War of 1655-1660, in: *Sarmatia Europaea* 2, 2011/2012, s. 87-91.
- KRISCHER, Andre, Souveränität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit, in: KAUZ, Ralph – ROTA, Giorgio – NIEDERKORN, Jan Paul (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 1-32.

- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620 – 1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005, (disertační práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- KUBEŠ, Jiří, Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711, *Český časopis historický* 111, 2013, č. 4, s. 805-841.
- KUGELER, Heidrun R. I., „*Le Parfait Ambassadeur*“ *The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia*, Oxford 2006 (disertační práce).
- LAURING, Palle, *A history of the Kingdom of Denmark*, Copenhagen 1960.
- LINDSTRÖM, Peter – NORRHEM, Svante, *Scandinavia, diplomacy and the Austrian-French balance of power, 1648-1740*, Falun 2013.
- LIŠKA, Martin, *Švédská zahraniční politika v prvních letech vlády Karla XI*, Praha 2010, (diplomová práce).
- LOCKHART, Paul Douglas, *Sweden in the Seventeenth Century*, Basingstoke 2004.
- LORENZ, Maren, Schwedisches Militär und seine Justitz: Einblicke in das Verhältnis von Rechtsnorm und Alltag in der Garnison Stralsund ca. 1650 – 1700, in: ASMUS, Ivo – DROSTE, Heiko – OLSEN, Jens E., (Hg.), *Gemeinsame bekannte. Schweden und Deutschland in der Frühen Neuzeit*, Münster 2003, s. 419-439.
- LUNDKVIST, Sven, The Experience of Empire: Sweden as a Great Power, in: ROBERTS, Michael, (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973.
- MAREK, Pavel, Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. století a počátku 17. století, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40-89.
- MAŤA, Petr, Nové prameny k českým dějinám ve švédských knihovnách a archivech. *Sborník archivních prací* 51, 2001, s. 275-297.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- MATZKE, Judith, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694 – 1763*, Dresden 2007, (disertační práce).

- MAUR, Eduard, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha 1975.
- MAUSS, Marcel, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha 1999.
- MCKAY, Derek – SCOTT, Hamish M., *The Rise of the Great Powers, 1648 – 1815*, Harlow 1983.
- METCALF, Michael F., *The Riksdag: A History of the Swedish Parliament*, Stockholm 1987.
- METZLER, Johann B., Das nordische Kolleg in Linz. Zum 200. Gedenktage seiner Eröffnung, in: *Theologisch-praktische Quartalschrift*, Linz 1911, s. 253-282.
- MIKULEC, Jiří, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha – Litomyšl 1997.
- MILEWSKI, Markus, Die kaiserliche Politik im polnischen Interregnum von 1696/1697, in: *Prague Papers on History of International Relations*, Praha 1999, s. 63-87.
- MÍRKA, Jakub, Raně novověká šifrovaná korespondence ve fondech šlechtických rodinných archivů Státního oblastního archivu v Plzni, in: *Západočeské archivy* 3, 2012, s. 44-73.
- MUNCK, Thomas, *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002.
- MURRAY, Jeremy, The English-Language Military Historiography of Gustavus Adolphus in the Thirty Years' War, 1900-Present, in: *Western Illinois Historical Review* 5, 2013, s. 1-30.
- MÜLLER, Klaus *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648 – 1740)*, Bonn 1976.
- NIEDERKORN, Jan Paul, Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof, in: KAUZ, Ralph – ROTA, Giorgio – NIEDERKORN, Jan Paul (Hg.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien 2009, s. 79-96.
- NIEDERKORN, Jan Paul, Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit, in: HIPFINGER, Anita (Hg.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73-84.
- NORRHEM, Svante, *Kvinnor vid maktens sida 1632 – 1772*, Lund 2007.
- NOSTITZ und JÄNCKENDORF, Gottlob Adolf von, *Beiträge zur Geschichte des Geschlechts von Nostitz, bd. I-III.*, Leipzig – Chemnitz 1874 – 1935

- OBRŠLÍK, Jindřich – ŘEZNÍČEK, Jan – VOLDÁN, Vladimír, *Rodinný archiv Ditrichštejnů*, Brno 1979.
- OLAUSSON, Magnus, *The Aesthetic and Social Reception and Development of the Baroque Garden in Sweden*, in: Michel CONAN (ed.), *Baroque Garden Cultures: Emulation, Sublimation, Subversion*, Washington 2005, s. 183-212.
- PALACKÝ, František, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: CHARVÁT, Jaroslav (red.), *Dílo Františka Palackého I.*, Praha 1941.
- PALACKÝ, František – STERNBERG, Zdeněk, *Dějiny rodu Sternbergů. Geschichte der Familie Sternberg*, Moravský Beroun 2001.
- POLLEROß, Friedrich, *Die Kunst der Diplomatie. Auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 – 1706)*, Wien 2010.
- PŘIBIL, M. A., Arcibiskupové Pražští, in: *Časopis pro katolické duchovenstvo IX.* 1836, s.
- RAINER, Johann, Die Nordische Stiftung in Linz, in: *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs, Band 14, Beiträge zur Neueren Geschichte, Festschrift für Hans Sturmberger zum 70. Geburtstag*, Linz 1984, s. 413-422.
- RATHJEN, Jörg, *Soldaten im Dorf. Ländliche Gesellschaft und Kriege in den Herzogtümern Schleswig und Holstein 1625-1720*, Kiel 2004.
- REDLICH, Oswald, Das Tagebuch Esaias Pufendorfs, schwedischen Rezenten am Kaiserhofe von 1671 bis 1674, *Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 37, 1917, s. 541-597.
- RIES, Paul, The politics of information in seventeenth-century Scandinavia, in: DOOLEY, Brendan – BARON, Sabrina A., *The Politics of Information in Early Modern Europe*, London – New York 2001, s. 237-271.
- ROBERTS, Michael, *From Oxenstierna to Charles XII. Four Studies*, Cambridge 1991.
- ROBERTS, Michael, Introduction, in: *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973.
- ROBERTS, Michael, (ed.), *Sweden as a Great Power 1611 – 1617, Government: Society: Foreign Policy*, London 1968.

- ROBERTS, Michael, *The Swedish Imperial Experience 1560 – 1718*, London – New York – Melbourne 1979.
- ROIDER, Karl, Origin of Wars in Balkans, 1660 – 1792, in: BLACK, Jeremy (ed.), *The Origins of War in Early Modern Europe*, Edinburgh 1987.
- ROOSEN, William J., *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*. Cambridge: Mass. 1976.
- RYSTAD, Göran (ed.), *Europe and Scandinavia: Aspect of the Process of Integration in the 17th Century*, Lund 1983.
- RYSTAD, Göran, Magnus Gabriel De la Gardie, in: ROBERTS, Michael, (ed.), *Sweden's Age of Greatness 1632 – 1718*, London 1973.
- SCOTT, Franklin D., *Sweden. The Nation's History*, Chicago 1988.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého. sv. 10*, Praha 1997.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Rukopisy Majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze*, Praha 1910.
- SKŘIVAN, Aleš – DRŠKA, Václav – STELLNER, František, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 – 1914*, Praha 1994.
- SLAVÍČEK, Lubomír, Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky (Materiálie k českému baroknímu sběratelství II.), in: *Umění 43*, 1995, s. 445-471.
- SLAVÍČEK, Lubomír, Příspěvky k dějinám nostické obrazové sbírky. (Materiálie k českému baroknímu sběratelství), *Umění XXXI*, 1983, s. 219-243.
- SLAVÍČEK, Lubomír, „Sobě, umění, přátelům.“ *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650 – 1939*, Brno 2007.
- ŠTĚPÁN, Jiří, *Švédsko. Stručná historie států*, Praha 2010.
- ŠVANKMAJER, Milan, *Petr I. Zrození impéria*, Praha 1999.
- ŠVANKMAJER, Milan – VEBER, Václav – SLÁDEK, Zdeněk, (a kol.), *Dějiny Ruska*, Praha 1995.
- TŘEŠTÍK Dušan, *Myslití dějiny*, Praha – Litomyšl 1999.
- UPTON, Anthony F., *Charles XI. and Swedish Absolutism*, Cambridge 1998.

- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.
- VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008.
- VESELÝ, Zdeněk, *Diplomacie (teorie – praxe – dějiny)*, Plzeň 2011.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001.
- VOREL, Petr, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472 – 1717)*, Praha 2009.
- WHALEY, Joachim, *Religious toleration and Social Change in Hamburg 1529 – 1819*, Cambridge 1985.
- WILLIAMS-HOGAN, Jane, Sweden: The seventeenth century setting, in: *The new philosophy*, October – December 2008, s. 651-707.
- WINKELBAUER, Thomas, *Österreichische Geschichte 1522 – 1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht, Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter. Teil 1*, Wien 2003.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Bd 1.-60.*, Wien 1856 – 1891.
- ZERNACK, Klaus, Schweden als europäische Grossmacht der Frühen Neuzeit, in: *Historische Zeitschrift* 232, 1981, s. 327-357.
- ZERNACK, Klaus, *Studien zu den schwedisch-russischen Beziehungen in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts, Teil I. Die diplomatischen Beziehungen zwischen Schweden und Moskau von 1675 bis 1689*. Gießen 1958.
- ZIEGLAUER, Ferdinand von, *Die Befreiung Ofens von der Türkenherrschaft 1686*, Innsbruck 1886.

Internetové adresy:

- <http://www.diesbach.com/bellerroche/terray/bidal.html>. [cit. 28. 5. 2014].
- <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000100570>, [cit. 29. 4. 2014].
- http://swedenborg-philosophy.org/journal/data/111d/Williams-Hogan_Article--New_Philosophy_October-December_2008.pdf. [cit. 16. 2. 2014].

X. Seznam vyobrazení

1. Erik DAHLBERG, *Nova et accurata orbis arctoi tabula geographica*, in: *Suecia antiqua et hodierna, tom. I. - III.*, Stockholm 1660 – 1670.
2. SOA Plzeň, Nostická sbírka grafiky, kart. 30, inv. č. 2291, Veduta města Stockholmu od Hoffmanna Wolffganga, Frankfurtu nad Mohanem, 1638.
3. SOA Plzeň, Nostická sbírka grafiky, kart. 45, inv. č. 735, Veduta města Stockholmu Paula Fürstena, Norimberk 1678.
4. Erik DAHLBERG, Graf Pipers palast, in: *Suecia antiqua et hodierna, tom. I. - III.*, Stockholm 1660 – 1670.
5. Klaus ZERNACK, *Studien zu den schwedisch-russischen Beziehungen in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts, Teil I. Die diplomatischen Beziehungen zwischen Schweden und Moskau von 1675 bis 1689*. Gießen 1958, s. 186.
6. Erik DAHLBERG, *Palatium illustrissimi comitis Caroli Gustavi Wrangelii*, in: *Suecia antiqua et hodierna, tom. I. - III.*, Stockholm 1660 – 1670.
7. Johann Jakob WEINGARTEN, *Fürsten-Spiegel oder Monarchia [...]*, Prag 1673.
8. Národní knihovna ČR, Sběrka univerzitních tezí, č. 426, Detail filozofické teze Františka Antonína z Nostic z roku 1711.
9. Anthony F. UPTON, *Charles XI. and Swedish Absolutism*, Cambridge 1998, s. 141.
10. METCALF, Michael F., *The Riksdag: A History of the Swedish Parliament*, Stockholm 1987, s. 77.
11. Erik DAHLBERG, Linköping, in: *Suecia antiqua et hodierna, tom. I. - III.*, Stockholm 1660 – 1670.
12. SOA Plzeň (pracoviště Klášter), Rodinný archiv Nosticů (Falknov), inv. č. 91 H3, kart. 18, Šifra pro Antonína Jana z Nostic, císařského vyslance ve Švédsku (1685 – 1690).
13. ANM Praha, Rodinný archiv Šternberk-Manderscheid, provizorně kart. 7, Popis první audience Adolfa Vratislava ze Šternberka u královské rodiny v Linköpingu (7. 11. 1673).
14. NM Praha, Majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka, inv. č. MS e 25 (317 o), extract vhur kongl. Swea Håffrättz Protocoll hållit av 10, 12, 13, 14, 15, 16, 19 Maj 1690, fol. 1.

XI. Obrazové přílohy

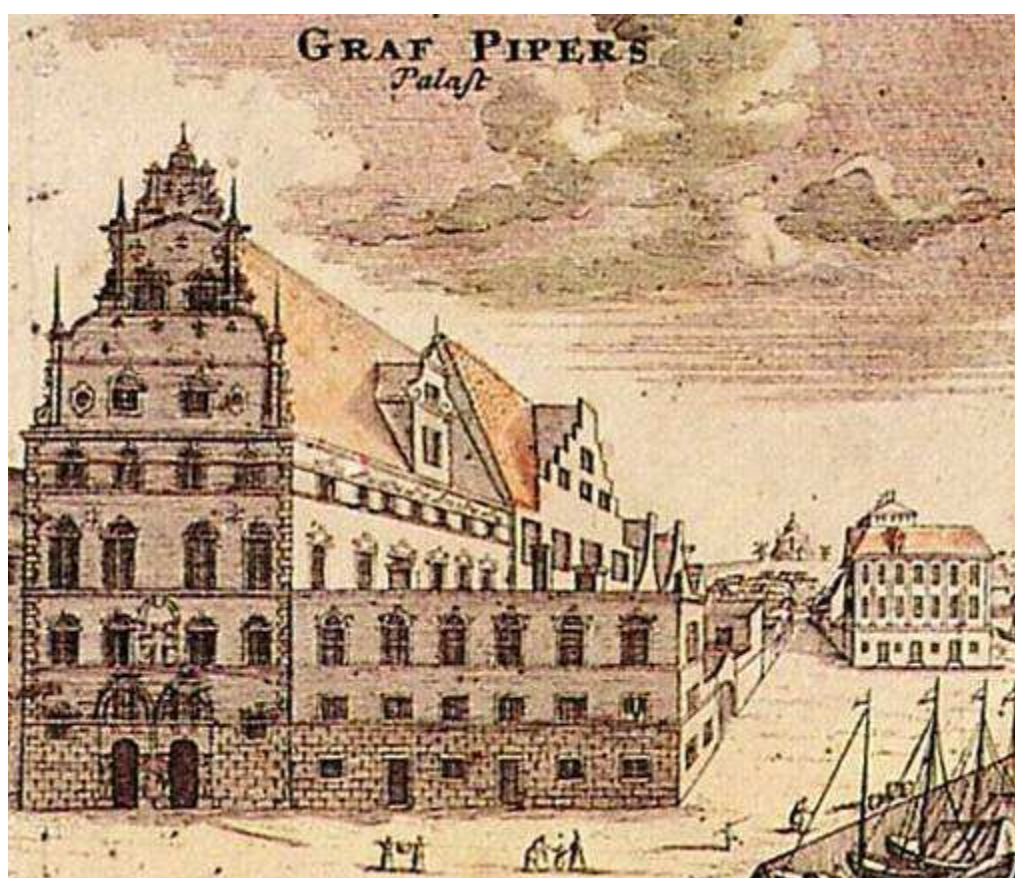
Obr. č. 1. Mapa Švédského království od Erika Dahlberga z roku 1667

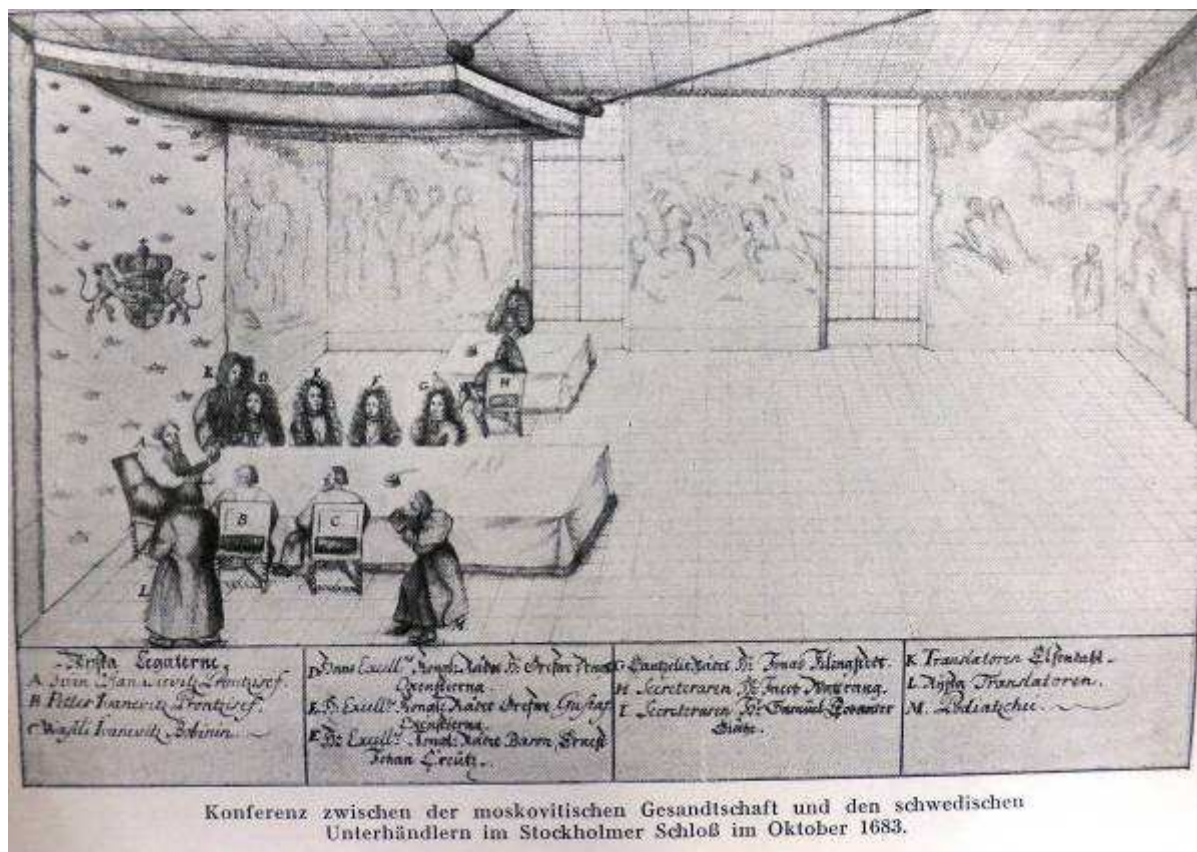
Obr. č. 2. Veduta hlavního města Stockholmu z roku 1638

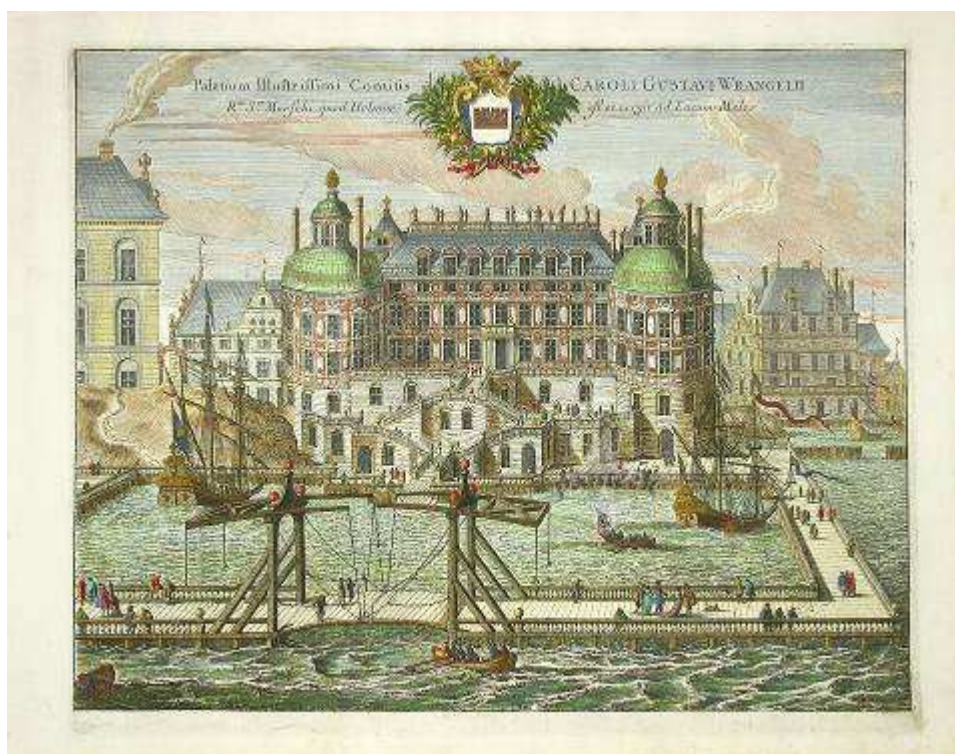
Obr. č. 3. Veduta hlavního města Stockholmu z roku 1678

Obr. č. 4. Dnešní Petersenska huset. Grafika Erika Dahlberga okolo roku 1700

Obr. č. 5. Konference mezi švédskými politiky a ruskými vyslanci v prostorách stockholmského královského zámku v říjnu 1683

Obr. č. 6. Wrangelův palác ve Stockholmu. Mědiryt od Erika Dahlberga ze 60. let 17. stol.

Obr. č. 7. Adolf Vratislav ze Šternberka (1673)

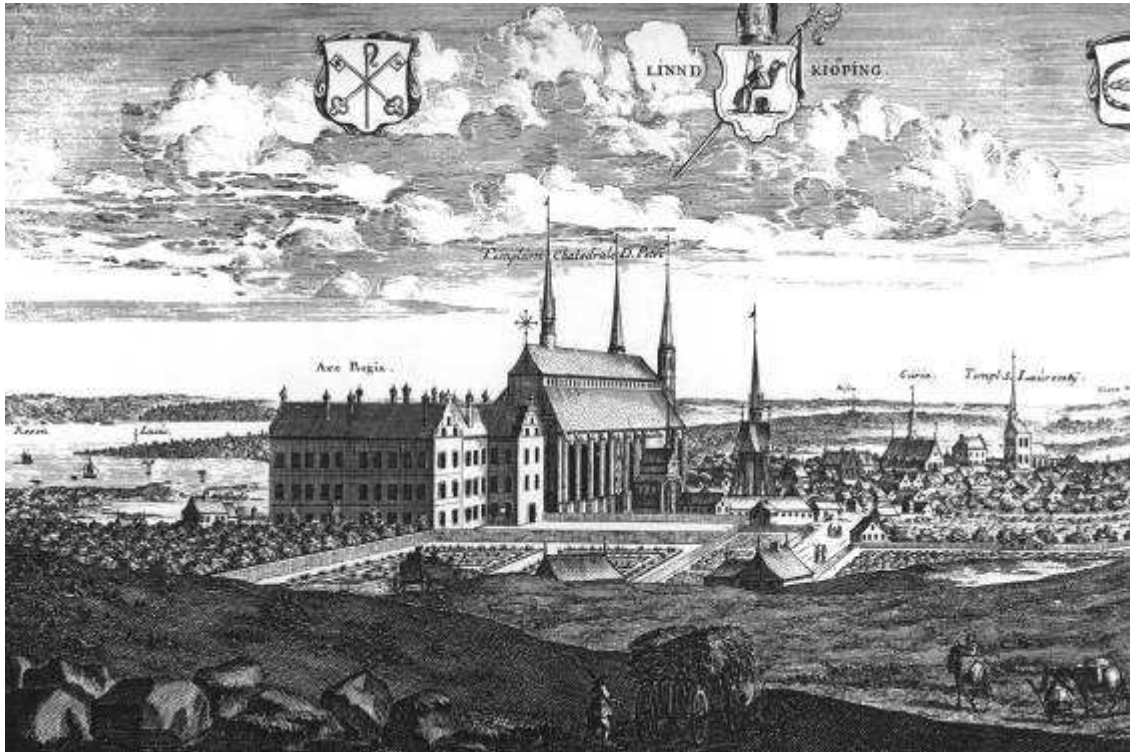
Obr. č. 8. Antonín Jan z Nostic

Obr. č. 9. Švédská královská rodina (1683)

Obr. č. 10. Královna-vdova Hedvika Eleonora

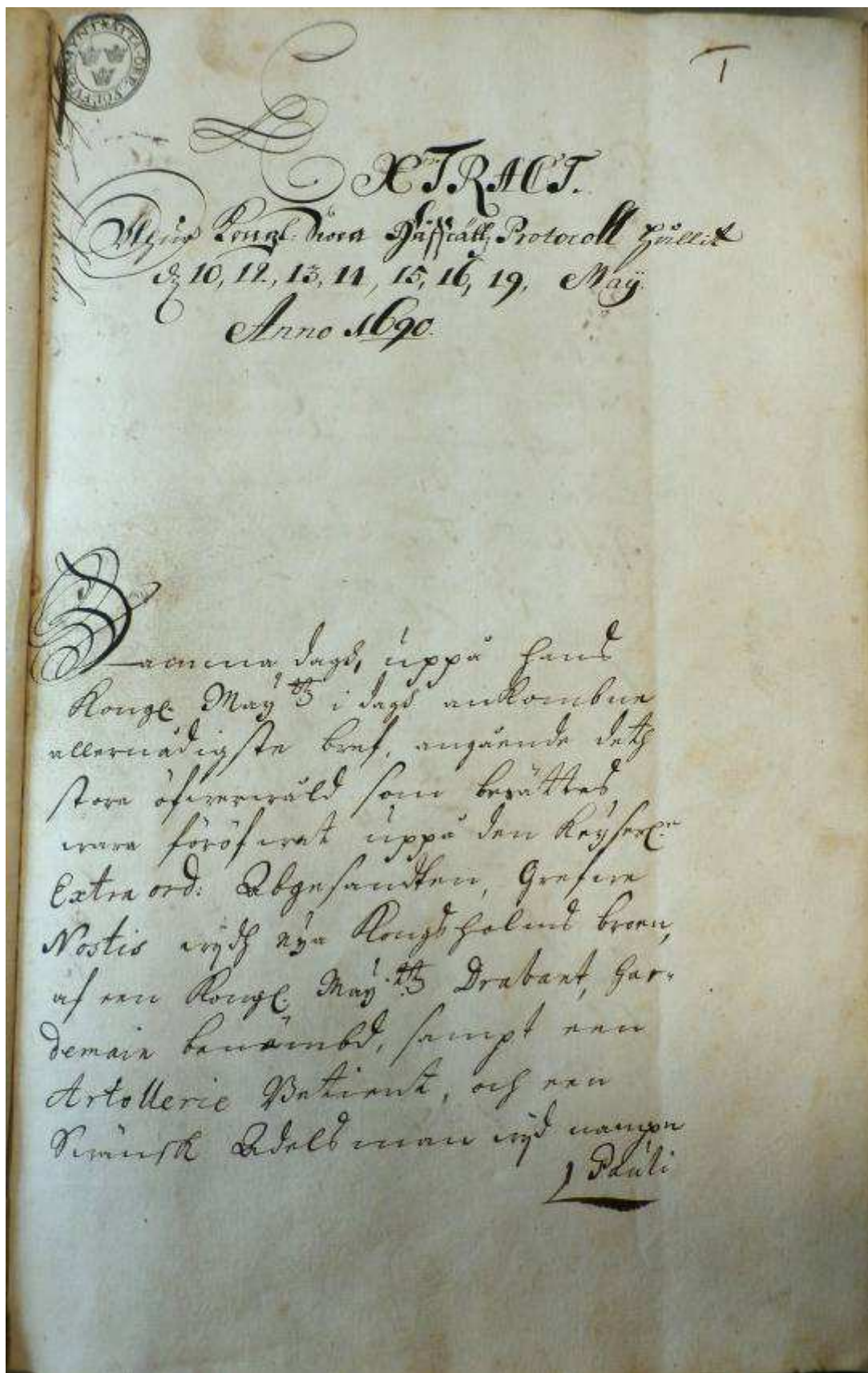

Obr. č. 11. Veduta města Linköping od Erika Dahlberga (1697)

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	X	Y	Z
2	7	8	13	15	20	22	27	28	31	33	35	38	40	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75
76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123

The table contains handwritten entries in a cursive script, organized into columns corresponding to the letters A-Z. The entries appear to be names and associated numbers or dates. To the right of the table, there are several lines of handwritten text, possibly a key or a list of names, including phrases like 'Certe ad hunc' and 'Certe ad hunc'.

Obr. č. 12. Klíč k šifře vypracovaný pro misi Antonína Jana z Nostic

Obr. č. 14. Švédsky psaný extrakt o fyzickém napadení císařského vyslance
Antonína Jana z Nostic (1690)

Summary

The presented work focuses on diplomatic relations between the Habsburg Monarchy and the Swedish Kingdom in the era of the king Charles XI. (1672 – 1697). The Scandinavian kingdom passed dramatic moments in this historical period. The state approached a financial bankruptcy and even an ending of a national existence itself. The foreign policy of Sweden took up definitively a new direction after a lost Skåne war and a front political circles turned their attention to an enemy so far – the House of Habsburg.

The consolidation of mutual relationships was lengthy and didn't avoid many conflicts. Imperial envoys had to cope with specifics of the diplomatic service in Sweden. The daily task of an ambassador was dealing with many intrigues and ability to manoeuvre effectively between friend and foe fractions. The diplomatic service in Sweden wasn't financially demanding, in comparison with other European embassys, yet several envoys fell into extensive debts, and that's why every mission could have had a sequel lasting several years. In a reward for hardships and well done work an ambassador could get offices or titles. The ceremonial practice was also unique, it differed from the rest of Catholic Europe. Imperial envoys had to be prepared for specifics of the Swedish ceremony in advance.

The family made everyday tenure more pleasant to the most of ambassadors, because she accompanied them during the whole mission. Barring an envoy and his family, we could find a legation chaplain, a steward, a secretary and other numerous servants in each mission. These people participated on the course of the embassy in considerable extent. An amount of extant reports offers us a complete insight into particular diplomatic missions of imperial envoys, which are specific both by the historical development and by personality traits of single ambassadors.